

kara kızıl

anarşist komünist dergi

temmuz-ağustos-eylül 2006

sayı: 4 fiyatı: 2,5 YTL

NOTLAR

patriyarka ve kadın kurtuluş mücadelesi

3 Dalga ile Feminizm Tarihi _____	2-10
<i>Pûşper Neves</i>	
Ayşe Düzkan'la Röportaj _____	11-14
Patriarkanın Ekonomi Politikası _____	15-21
<i>Derya Ekin</i>	
Gülnur Savran'la Röportaj _____	22-28
Beraber Mücadele Edebilmek... _____	29-30
<i>Pûşper Neves</i>	
Anarşist Komünist Örgütler ve Kadın Sorunu _____	31-32
<i>Ender Yılmaz</i>	
Lambdaistanbul'la röportaj "Patriarka ve Eşcinsellik" _____	33-35
Türkiye'yi Sarsan İki Gün: 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi _____	36-37
<i>Volkan Yaraşır</i>	
1956 Macaristan Devrimi _____	38-42
<i>Dicle Bozdağ</i>	
Haymarket 1 Mayıs'ın Romanı _____	43-44
<i>Dicle Bozdağ</i>	
Komünizm nedir? _____	45-55
<i>Paul Bowman</i>	
Neden bir "öncü parti" yerine bir anarşist örgüte ihtiyaç var _____	56-63
<i>Wayne Price</i>	

Toplumun yarısını oluşturan kadınları olduğu kadar, erkekleri ve özellikle eşcinsel erkekleri de etkileyen bir sistem olarak patriarka toplumsal mücadele vermeyi önüne koyan tüm birey ve gruplar için ele alınması ve sürekli gündemde tutulması gereken bir konudur. Bu toplumsal olguyu anlayabilmek için onu tarihsel olarak ve gündelik yaşama yansımalarıyla incelemek gerekir.

Patriarka nedir? Nasıl çözülür? Kapitalizmle ilgisi nedir? Bu mücadelenin özneleri kimlerdir? Bu sorular uzun yıllar boyu tartışılmıştır. Tüm bu soruların cevapları doğrultusunda farklı anlayışlar, eğilimler geliştirilmiştir, bu çeşitli anlayışlar çerçevesinde mücadeleler verilmiştir ve verilmektedir. Bu çerçevede patriarkayı ele alırken bu düzene karşı mücadele eden özneleri, yani kadın kurtuluş hareketlerini de ele almak gereklidir.

Biz bu sayı patriarka hakkında var olan farklı görüşleri, kadın devrimini, patriarkanın kadınlara, erkeklere ve eşcinsellere etkisini çeşitli perspektiflerden aktarmaya, bu mücadele içinde feminizmin tarihini özetlemeye ve bu konuya dair izlemesi gereken politikaya dair bir tartışma yürütmeye çalıştık...

Kara Kızıl Notlar

Üç Aylık - Yerel - Süreli Yayın

4. Sayı Temmuz-Ağustos-Eylül 2006

Fiyatı: 2.5 YTL (KDV Dahil)

İmtiyaz Sahibi: Alpkan Birelma

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Ediz Durmaz

İletişim Adresi: Okmeydanı Şark Kahvesi Fatih Sultan

cad. No:298 Şark Hanı Kat:2 Şişli/İstanbul

Basıldığı Matbaa: Özdemir Matbaa -

Davutpaşa cad. Güven Sanayi sit. C Blok No: 242

Topkapı/İstanbul

E-Posta: karakizilnotlar@yahoo.com

İnternet adresi:

<http://www.anarsistkomunizm.org/kkn>

Bu yayındaki tüm yazılar isteyen herkes tarafından kullanılabilir, çoğaltılabilir.

Kara Kızıl Notlar anarşist-komünist düşüncenin gelişimi ve yayılması için bir tartışma alanıdır. Dergide, yayın ilkelerimize uygun olmak kaydıyla birbirinden farklı fikirler yer alabilir. Yani dergide yazılan yazılar tek bir grubun fikirleri değildir. Yayın ilkelerimize internet sitemizden ulaşabilirsiniz.

3 Dalga ile Feminizm Tarihi

Pûşper Neves

Feminizm, yani kadın ve erkek arasında mutlak eşitliği öneren ideoloji, tarihsel olarak üç dalga ile açıklanır. Bu üç dalga, kronolojik olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu üç dalga aynı zamanda pratik ve ideolojik farklılıklar gösterir. Özellikle 2. ve 3. dalga feministler, eylemlilikleri, kamuoyuna müdahaleleri ve fikirsel farklılıklarıyla feminist hareket içinde bir ayrılık gösterir.

Bu yazımızda, hem dünya hem de Türkiye açısından feminist kazanım, deneyim ve fikirleri anlatmaya çalışacağız.

Tarihsel olarak 1. dalgadan çok önce, ilk feminist olarak bilinen Mary Wolstonecraft, ilk kez 18. yüzyılda kadın-erkek eşitliği üzerine yazmaya başladı. Fransız İhtilalinden etkilenen ve ilham alan Wolstonecraft, 1792'de yazdığı Kadın Hakları Savunucusu (Vindication of the Rights of Women) ile hem Rousseau'nun doktrinine karşı tezler üretti hem de çok devrimci taleplerde bulundu. Kitapta yazar kızlarla erkeklerin eşit eğitim görme olanaklarını engelleyen Fransız Devrimcileri başta olmak üzere tüm burjuvalara karşı yazmıştı. Ona göre kadınların

süs bebekliğine ve ev işine mahkum edilmesi, Rousseau'nun dediği gibi kadın doğasının gereği değildi. Wolstonecraft'ın o yıllarda bahsettiği fikirlerin yeniden gündeme gelmesi, bir buçuk yüzyıl sonra gerçekleşti. Wolstonecraft hala tüm feministlerin benimsediği şu sözleri de telaffuz etti: "Artık kadınların yaşam şekillerinde bir devrim gerçekleştirilmesinin zamanı geldi. Kadınlara yitirdikleri onurlarını yeniden vermek ve insan soyunun bir parçası olarak dünyanın dönüştürülmesine katkıda bulunmalarını sağlamak için geç bile kalındı. Kadın ve erkek arasında, cinsel arzulama dışında hiçbir fark kalmayınca kadar mücadele!.."

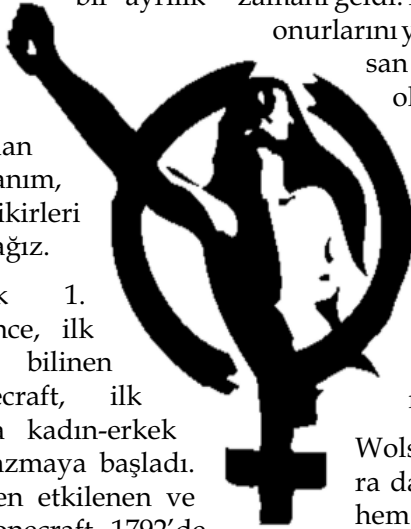
Wolstonecraft, daha sonra da hem kadın hakları, hem de diğer muhalif hareketler içinde yer aldı. Bir dokuma işçisinin kızı olan Wolstonecraft, hukuk alanında da çalışmalar yaptı. 1797 yılında evlilik dışı çocuğu Mary Shelly Wolstonecraft'ı doğururken öldü. Mary Shelly Wolstonecraft daha sonra ilk bilimkurgu roman sayılan "Frankenstein"ı yazacaktı.

1. Dalga: Medeni Kanun Talepleri ve Siyasal Haklar

1. dalga feminizm genel olarak iki talep üzerinde mücadele etti. Kadınlar için oy, eğitim ve mülkiyet hakkı.

Kadınlar için oy hakkı meselesi 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın çeşitli yerlerinde değişik biçimde varlığını sürdürüyordu. Avrupa'nın kimi yerlerinde ufak da olsa bir mülk sahibi olanlar dışında kadınlar için oy hakkı yoktu. Kimi yerlerde evli olmak, kimi yerlerde hem evli hem de kocanın mülk sahibi olması, ırk farkları, aristokrasi gibi hiyerarşilerle kadınlar oy kullanabiliyordu ama çoğunlukla kadınların oy hakkı yoktu. Amerika'da ise, sadece siyahların ve kadınların oy kullanması yasaktı, ancak bu durum daha sonra değişerek siyah erkeklere oy hakkı tanındı. Kadınların Parlamento'ya girme şansı ise neredeyse yok gibiydi.

Oy hakkı için mücadele Amerika'da, siyah kadınların beyaz kadınlarla mücadele etmesi ile başladı. 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başlarında mücadele eden kadınlar, önce sadece siyahlar ve siyahların kölelik karşıtı hareketine destek veren kadınlardan oluşuyordu. Siyah

kadınlar, kölelik karşıtı harekette tanıştıkları kendilerine destek olan beyaz kadınlar ile aynı kaderi paylaştıklarını anlamışlardı. Bu, iki ırktan kadınların beraber mücadele etmeye başlamasının en önemli nedenlerinden biridir. Bir diğeri, siyah kadınların kölelik karşıtı hareket militanlarına ilk kez oy hakkı için mücadele etme fikrinden bahsettikleri zaman, siyah erkeklerin kendilerine yüz çevirmesi oldu. Zaten oy hakkı kazanmış olan siyah erkekler, kölelik karşıtı mücadelede yanlarında görmeyi sevdikleri ama asıl yerlerinin evleri olduğunu düşündükleri kadınların kendi hakları için mücadele etmesi gerektiğine inanmıyordu. Böylece Amerika'da kadın hakları için mücadele eden kadınlar bağımsızlaştı ve hem siyah hem beyaz kadınların desteğiyle hareket etti. Bu kadınlar hem medeni hem siyasi haklar için, hem de ırkçılığa karşı bir arada mücadele ediyorlardı.

Fransa'da kadın oy hakkı için mücadele eden kadınlara "süfrajeter" deniyordu. Zaten 19. yy boyunca "eşit işe eşit ücret", evlilik ve ailede eşit haklar, kadınlar için çalışma yaşamı, kadınların kamu görevlerinde çalışabilmesi gibi haklar üzerinden mücadele eden kadınlar vardı. 1881 yılında kadın süfrajeter Kadın Yurttaş (la Citoyenne) isimli dergiyi çıkarttı. Süfrajeter tüm feminist hareket içinde o dönemde en çok aşağılanan, en çok baskı gören fraksiyon oldu. Gazetelerde her gün "ne kadar çirkin" olduklarını gösteren karikatürler, hepsinin aslında "sevici" (lezbiyen) olduğu iddiaları, evlerine girerken veya sokakta taşlanarak gerçekleşen örgütlü saldırılar yüzünden bu kadınlar işlerini kaybetti, aileleri tarafından dışlandı. Bir erkek için eşinin süfrajeter olması hem bir utanç kaynağıydı, hem de boşanma sebebi olarak kabul edilebiliyordu. Hatta, çocuklarını görme hakları bile çoğunlukla ellerinden

alınıyordu. Süfrajeterler sokakta yalnız gezemezdi. Ancak tüm bu baskı, süfrajeterleri yıldırımdan çok güçlendirdi ve çok daha militan bir hale getirdi. Fransa'daki diğer feminist hareketler ise kadınların oy hakkı olması halinde rahipler tarafından yönlendirileceklerine inanıyorlardı ve 1904'e kadar oy hakkı mücadelesine uzak durdular.

1904 yılında ABD ve İngiltere ortak bir örgütlenme içine girdi: Uluslar arası Kadın Oy Hakkı Birliği (The International Woman Suffrage Alliance - IAW). Bu örgüt hem ka-

in bir araya gelip bu alanda da mücadele etti. Kadın Konseyi'nin 1913 kongresinde İngiliz Süfrajeteri Millicet Garret Fawcett, fuhuşu, "erkeklerin parasal çıkarı için kadınların zorunlu köleliği" olarak tanımladı. Birinci Dünya Savaşının Başlaması ile erkeklerin silah altına alınması, kadınların ise silah fabrikalarında çalışmaya başlaması iki önemli meseleyi gündeme getirdi: Barış ve emekçi kadınlar. İşyerlerinde kreşler açılmaya başlandı ama bu sadece daha fazla kadının ücretli emeğini kullanabilmek için yapılmış bir

---

... aynı dönem oy hakkı için mücadele eden kadınlar fuhuş için bir araya gelip bu alanda da mücadele etti. Kadın Konseyi'nin 1913 kongresinde İngiliz Süfrajeteri Millicet Garret Fawcett, fuhuşu, "erkeklerin parasal çıkarı için kadınların zorunlu köleliği" olarak tanımladı.

---

dınlara oy hakkı verilmesine karşı çıkan komitelerle mücadele ediyor, hem de milliyetçiliğin yükseldiği bir dönemde enternasyonalist bir politika izliyordu. Birliğin çeşitli batı ülkelerinde şubeleri kuruldu. Ancak bu yasal bir mücadeleydi. Yine oy hakkı için İngiltere'de Emmeline Pankhurst ve kızları Christabel ile Sylvia Pankhurst tarafından kurular Kadınların Sosyal ve Siyasal Birliği (Women's Social and Political Union) çok daha radikal eylemlilikler gerçekleştirdi. Bu birlik cam kırma, bomba atma, yangın çıkarma, meclis toplantılarını engelleme, açlık grevi hatta intihar gibi siyasal yöntemler kullanmaktaydı. Sylvia Pankhurst daha sonra hem işçi sınıfı için mücadele etmiş, hem de 60'lı yılların 2. dalga feminist teorilerinin yasal haklarla sınırlı kalmayıp ev işlerinin ortaklaşması, ailenin sorgulanması ve "özel alan politiktir" sloganının hem savunma hem de gerçek hayata geçirmede öncüsü olmuştur.

Yine aynı dönem oy hakkı için mücadele eden kadınlar fuhuş

düzenlemeydi. Kadın, tarihte her zaman olduğu gibi ucuz emek anlamına gelmekteydi. Feministler, 1918'de Versailles Antlaşması ve Milletler Cemiyetine "eşit işe eşit ücret" ilkesini koydurmayı başardı. Bir tarafta da kadınlar barışı sağlamak için uluslar arası bir örgütün kurumasını talep ediyorlardı. Kadınlar barış için örgütlendi, savaşan ülkelerdeki kadınlar barış için birlik oldu ve birbirlerini kız kardeş olarak görmeye başladı.

Bütün bu olanlar işçi kadınların militanlaşmasına sebep oldu. Silah fabrikalarında çalışan kadınların grevleri sıklaştı. Bu mücadeleler sonunda kadın işçilerin ücretlerinde artış sağlandı. Ancak savaş sonrasında askerden dönen erkeklere iş imkanı sağlamak için kadın işçilerin işten çıkarılmaya başlanması, bu işçilerin çok düşük ücretlerle çalışmaya başlamasına sebep oldu. Oysa savaş sırasında kadın ve erkeklere verilen ücret arasındaki farklar önemli ölçüde azaltılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde aralarında ABD, İngiltere, Almanya ve Rusya'nın da olduğu 21 ülkede kadınlara oy hakkı koşulsuz verilmişti. Türkiye de bilindiği gibi 1934 yılında kadınlara oy hakkı verdi ancak, Türkiye'de 1. dalga deneyimlerine birazdan yer vereceğiz. Fransa'daki feministler ise, kızların eğitimi, ücret eşitliği ve kadınların devlet memurluğuna girmesi için verdikleri mücadelede büyük zaferler elde ettiler. Bir yabancı ile evlenen kadınların milliyetlerini koruyabilme yasası çıkarıldı ki bu, dönemselsel olarak büyük bir kazanımdı. Evlilikte erkeklere büyük ayrıcalıklar veren Fransız Medeni Kanuna göre bu başarıyla, ilk kez Fransız kadınlar

Parti'de Genotdel isimli bir kadın komsomolu kuruldu. Aydınlar ve komünist siyasiler ev işi ve çocuk eğitimi gibi işler kadınların üstünde kaldığı sürece mutlak bir eşitlikten bahsedilemeyeceğini düşünüyorlardı. Bu, sadece yasal haklar değil, toplumsal cinsiyet rol ve görevlerinin de yıkılması yolunda mücadele edilmesinin yolunu açtı. Böylece aile görevleri kamulaştırıldı ve ortak işler için komünler kuruldu.

Ancak iç savaştan sonra öncelik, üretkenliğe verildi. Özellikle annelik meselesinde savaşın etkisi var, nüfus azaldı ve çocuk doğurmak gerekti. Bu, kadınlara verilmiş hakların yavaş yavaş

ilk yıllarında kadınların önemli kazanımlarıydı. Ancak yıllar geçtikçe yine analık yükseltildi ve kadınlar evlere yöneltildi. Tek bir farkla, SSCB'de bu durum, savaş sonrasında, ihtiyaçtan gerçekleşmişti. Türkiye'de ise aksine kadınların kazanımları savaş sonrasında arttı, daha sonra geri alındı.

Türkiye ve SSCB'nin kadın mücadelesi açısından bir başka benzerliği de, hükümet tarafından büyük bir düşmanlıkla karşılanması oldu. Tıpkı SSCB'nin kadın hakları militanlarına baskısı ve kadın haklarını devrimle beraber getirmesi gibi, Türkiye'de feminist kadınları dışlamış, mücadelesine sokmamış, kadınların istediği hakları devrimle beraber vermiş, ancak yıllarla beraber geriye dönüş başlamış.

Devrim dönemlerinde kadınlara "hakkınızı alamazsınız, ancak biz veririz" diyen hükümetlerin başında Türkiye geliyor.

kocalarının onayı olmadan kimlik belgesi çıkarabilecekti. Ancak siyasal haklar açısından başarılı olamadılar. 1936'da Léon Blum, hükümetinde dört kadına görev verdi ama kadınların oy hakkını tanımayı reddetti.

Sovyetler Birliği'nde ise, durum bambaşka idi. Batılı kadınların hakları için didindikleri bu dönemde, Rus kadınları haklarına kavuşacakları 1917 Devrimi için erkeklerle yan yana mücadele etmekteydi. Gerçekten de SSCB'de 1940'dan önce kadınlar büyük kazanımlar elde etti.

Bolşevik Devrimi'nin ilk sosyal içerikli kararları, doğumdan önce ve sonra 16 haftalık izin ve ücretsiz sağlık hizmeti, mal varlığı yönetiminde kadınlara eşit haklar tanınması, meşru ve meşru olmayan çocuklar arasındaki farkların kaldırılması ve boşanmanın kolaylaştırılması oldu. Bolşevik Devrimi yapıldıktan sonra kadınlar Beyaz Ordu'ya karşı gerilla savaşında subay ve er olarak yer aldılar. Komünist

geri alınmasına neden oldu. Fabrikalarda kreş ve yuvalar kapatıldı. 1929'da Genotdel örgütü dağıtıldı. Hemen ardından 1930'da kabul edilen aile yasası ile geleneksel aile yapısı yeniden getirilmeye başlandı. Rusya kürtaj hakkını ilk defa kabul eden ülkelerden biriydi ve 1936 yılında bu hak geri alındı. Kadınlar çok sayıda çocuk doğurmaya teşvik edildi ve hatta 10 ve üzeri çocuk doğuran kadınlara analık nişanları takıldı. Analık yüceltmeye ve kadının yerinin ev olduğuna yönelik propagandalar yükseltildi. Yine de Sovyetler Birliği'nde kadınlara eğitim, ücretli iş ve spor gibi alanlar kapatılmadı.

Sovyetler Birliği örneği bu açıdan Türkiye'ye çok benzer. Tıpkı SSCB'de olduğu gibi, Türkiye'de de devrim sonrası dönemde kadınlar erkeklerin yaptığı her işte yer almaya teşvik edildi. İlk kadın pilotun göreve başlamasından, doğuya giden kadın öğretmenlere övgüler düzen romanlara, kadın sporculara verilen ayrıcalıklara kadar her şey, Cumhuriyet'in

Devrim dönemlerinde kadınlara "hakkınızı alamazsınız, ancak biz veririz" diyen hükümetlerin başında Türkiye geliyor. Türkiye'de 1. dalga feministler içinde en önde gelen isim Nezihe Muhiddin'dir. Nezihe Muhiddin, 19. yüzyıl sonlarında doğmuş, iki kez evlenmesine rağmen babasının soyadını muhafaza etmiş, sosyoloji, psikoloji gibi alanlarda çalışmalar yapmış, sahnelenen eserler yazmış bir kadın düşünür. Ancak daha da önemlisi, Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucularından.

Nezihe Muhiddin, cumhuriyetin ilanından önce, cumhuriyeti kadın haklarının alınması için çok uygun bir zemin olarak görür. Bu amaçla Kadınlar Halk Fırkası'nı kurar. Parti programında kadınların milletvekili, hatta asker olması talepleri yer almaktadır. Ancak bu talepler aşırı bulunduğu için, parti kapatılır. Hemen ardından talepler daraltılarak, Türk Kadınlar Birliği kurulur. Kadınların seçme ve seçilme hakkının olmadığı ilk seçimde dernek tepki olarak Nezihe Muhiddin'i aday gösterir. Cumhuriyet Gazetesi bu durumu "Havva'nın kızları, Meclis'e girip

yılın manto modasını tartışacak” diyerekalayaalır.Saldırılabununla da bitmez. Dönemin medyasının yoğun saldırısına maruz kalır Nezihe Muhiddin. Bir süre sonra seçme ve seçilme hakkı kadınlara tanınır ancak, son derece militan bir hayat yaşayan, iyi bir hatip, devrimci ve radikal bir kadın olarak hatırlanan Nezihe Muhiddin, önce Türk Kadınlar Birliği’nden daha sonra da siyasetten, hükümet kararıyla uzaklaştırılır.

2. Dalga: Cinsellik ve Doğurganlığın birbirinden ayrıştırılma mücadelesi

Batıda gerçekleşen gelişmeler, doğum kontrolünü güvenli ve kolaylaştıran yöntemler geliştirilmesine sebep olmuştu. Bu durum, kadınların hamilelik riski olmadan cinsellik yaşayabilecekleri anlamına geliyordu. Doğum kontrolü için, yasal olduğu ülkelerde kürtaj, yasal olmayan ülkelerde ise gizli gerçekleşen, tehlikeli, kısırlığa ve hatta ölümlere sebep olan çocuk düşürme yöntemleri dışında da alternatifler üretilmişti. Ancak bu uygulama ve ilaçlar pahalıydı. Kadınlar, bu olanakların tüm kadınların hizmetine sunulması ve pek çok ülkede geçerli olan baskıcı yasaların ortadan kaldırılması için mücadele etmeye başladı.

2. dalganın başlamasında ve teorisinde çok önemli bir etkisi olan Simone de Beavoir, “kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak” diye yazmıştı, İkinci Cins isimli üç ciltlik kitabında. Kitap, yıllardır süren kadın mücadelesinin en önemli ögesine, aile ve toplumsal cinsiyete yönelikti. Simone de Beavoir, özellikle bir tespitiyle (bu tespit daha sonra popüler bir slogan olacaktı) 2. dalga feministlerin hem ideolojik hem pratik olarak yollarını çizdi.

“Kadın doğulmaz, kadın doğulur” bu tespitin özeti oldu. İkinci Cins’in üç cildi de dışı cins olarak doğmuş bir insanın, yıllar içinde nasıl eğitilip “kadın” olduğuna

ilişkindi. Bütün kitap, cinsiyet rollerinin doğal değil, öğretilmiş olduğunu kanıtlayan bilgi ve deneyimler içeriyordu. Bu teori bir kavramın ortaya çıkmasına yol açtı. Doğal olan ve doğumla beraber belirlenen cinsiyet (sex) ve doğduktan sonra aile ve toplumun etkisiyle şekillenen toplumsal cinsiyet (gender).

Toplumsal cinsiyet kavramı kendi başına çok şey ifade ediyordu. Ama teori ilerledikçe, toplumsal cinsiyetin aslında sadece sonuç olduğu görüldü. Aile üzerinde gerçekleşen ekonomi-politik sistem, patriyarka, toplumsal cinsiyeti meydana getiriyordu ve aslında kendisi çok daha büyük bir sorundu. Aile içinde, ata-erkillik de denilen, babanın ev içinde harcanan tüm emeğe ücretsiz el koyması, yani kölelik, bir tür sömürü ilişkisi doğuruyordu. Bu

emek, gerek ev işlerinin, gerekse babaya ait herhangi bir mülk veya işletmenin (tarla, bakkal vb.) kimi işlerinin, kadın ve çocuklar tarafından hiçbir ücret talep etmeksizin yapılmasıydı. Aile işletmelerinde elde edilen kara veya evde çalışan kadının ücretine babanın el koyması ve bu emeğe sadece boğaz tokluğuna sahip olmasının yarattığı kölelik sistemi, feministlerin en çok tartıştığı konulardan biri oldu. Bu emeğin artı değer oluşturup oluşturmadığı konusu ise yine feminizm içinde kimi ana akımlar yarattı, ama bu konuya daha sonra değineceğiz.

Beavoir, kadın siyasetini ve feminizmi derinden etkilerken, feministler kürtaj ve doğum kontrolün yasallaşması için mücadeleye devam ettiler. Bu mücadeleler özellikle Kuzey Avrupa ve ABD’de güç kazandı. Fransa’da

feministler, 14 yıl süren zorlu bir mücadele verdiler ve 1967'de doğum kontrolü yasallaştı.

ABD eyaletlerinin çoğunda doğum kontrolü yasallaşmıştı. Genel olarak aşırı muhafazakâr kesimler hariç herkes doğum kontrol yöntemlerinin kullanılmasına sıcak bakıyordu. Ancak, bugün bile hiçbir doğum kontrol yönteminin gebelikten yüzde yüz korunma sağlayamadığını düşünürsek, kadınların "cinsellikle doğurganlığı birbirinden ayırtmak için" kürtaj hakkını kazanmaları gerekiyordu. Kaldı ki, daha önce de bahsettiğimiz gibi, kürtajın yasak olduğu ülkelerde kadınlar tehlikeli yöntemlere başvuruyorlardı ve bu yöntemler ölümlerle bile sonuçlanabiliyordu. Feministler İngiltere'de 1967 yılında kürtaj hakkını kazandı.

Amerikalı feministler hem propaganda yapıyor, hem de gerek gizli kadın doğum uzmanlarıyla anlaşarak, gerek özel eğitim almış kadınların çalıştığı feminist sağlık kliniklerinde doğum kontrol eğitimleri vererek somut adımlar atıyorlardı. ABD'de kürtajın yasallaşması 1973 yılında gerçekleşti. Bu gelişme diğer ülkelerde de tekrar etti.

Ancak kürtajın yasallaşması, kürtaj olmak isteyen kadınlar için mali kolaylık ve uygun sağlık koşullarında kürtaj yaptırmaya olanak sağlanmasında anlamına gelmiyor. 2. dalga feministler bu konuda da mücadele etti. Dünyanın her yerinde muhafazakârlar bu konudaki yasaların yeniden gözden geçirilmesi talep etmeye devam ediyorlar. ABD'de 1978 yılında kürtaj uygulayan 15 klinik, yangın çıkarma, saldırı, bomba koyma gibi eylemlerle protesto edildi ve bu tür eylemler artık seyrekleşmekle beraber hala devam ediyor. KÜRTAJ GEMİSİ

68' sonrasında ABD ve Avrupa'da

yaşayan genç kadınlar, kendilerinden önceki kuşak gibi anti-faşist mücadele içinde yorulmamış, yine kendilerinden önce gelen kuşakların kazanımlarıyla iyi eğitim görmüş olarak mücadeleye katıldılar. Çünkü bu kadınlar, gördükleri eğitime rağmen hala karı-anne gibi görülüyorlardı ve bunu kabullenmek istemiyorlardı. Yine bu kadınların teoride ve özellikle de pratikte en önemli yol göstericileri, "özel olan politiktir" oldu.

"Özel olan politiktir", birkaç manada önemliydi. Öncelikle, kadınların sahip/mahkum oldukları en önemli alan özel alandı. En büyük ezme/ezilme ilişkileri, sömürü ve toplumsal cinsiyet rollerini var eden patriyarka, evden ve aileden, yani hiçbir kamusal aracın müdahalesine imkan verilmeyen "mahrem"den

---

Türkiye'de 2. dalga feministler 80 sonrasında gerek politikada, gerek kamuoyu gündeminde yer almaya başladı. Feminist kadınlar 12 Eylül sonrasındaki sessizliği bozan ilk hareket oldu.

---

geliyordu. Kadınlar için kamusal alan yasaktı ve aynı zamanda, feministler için en büyük mücadele alanı özel alan oldu. Kamusal alan/özel alan tartışması ve tespiti çok önemli bir gelişmeydi. Daha sonra, özellikle feminist edebiyat alanında başarılı olmuş Kate Millet, Fahişelik Dosyası isimli kitabında, özel alanın politikasını yapmaya başladı. Kitapta kimisi uzun zamandır seks işçiliği yapan, kimisi birkaç kez çıkarları için erkeklerle yatmış çeşitli yaş, ırk, ilgi alanı ve sınıftan kadın, deneyimlerini anlatıyordu. Yazar da, bir zamanlar

pek hoşlanmadığı bir erkekle, sırf onu sık restoranlara götürdüğü için çıktığını anlatıyordu. Yani kendisi de, anlatanların bir parçası olmuştu. Üstelik, fahişeliğin ne ayıp bir şey olduğunun, ne de sadece para karşılığı seks yapmakla açıklanabileceğinin ispatıydı. Bu kitap sadece feminizm açısından değil, aynı zamanda akademik anlamda da önemli bir çalışmaydı çünkü, ilk defa "deneyim", bir bilimsel veri olarak kabul edilmekteydi.

İkinci etkisi, pratikte oldu. Feminizm yalnızca kadınlarla yapıyordu ve her kadın içindi. Bu, pek çok farklılık ve çok farklı deneyim demektir. Kadınlar cinsel taciz/tecavüzdən aile içi şiddete, cinsel haz alma tercihlerinden cinsel yönelimlere konuşulması toplumsal baskılarla yasaklanmış her şeyin politikasını yapıyorlardı. Ancak geçmişten gelen alışkanlıklar, kadınların birbirlerini yargılamadan örgütlenmesini zorluyordu. Bu durum, şu anda da süren ve hemen her feminist grubun kabul ettiği "bilinç yükseltme" pratiklerini beraberinde getirdi. Bilinç yükseltme, temelde belli bir sayıda kadından oluşan küçük grupların, kendilerinden, alışkanlıklarından, utançlarından ve deneyimlerinden bahsederek, hem birbirlerini ve kendilerini tanımaya, hem de toplumsal cinsiyet rollerinin tek tek kişiler üzerindeki etkisini sorgulamaya, bu şekilde de birbirlerini yargılamadan "kız kardeş" olmaya yarıyordu.

Kız kardeşlik (sisterhood), 68' sonrası feministler açısından yoldaşlık demektir ve çok önemli bir gelenek olarak hala sürmekte. Kız kardeşlik yoldaşlık demektir fakat bir taraftan da, sömürü ile şekillenen aileye karşı, bir başka aile ve başka bir kardeşliğin politikasını yapmak anlamına geliyordu.

Türkiye'de 2. dalga feministler 80 sonrasında gerek politikada, gerek kamuoyu gündeminde yer almaya başladı. Feminist

kadınlar 12 Eylül sonrasındaki sessizliği bozan ilk hareket oldu. 80 öncesinde İKD (İlerici Kadınlar Derneği) kadın hakları için çalışan bir organizasyondur ancak, temel aldıkları ideoloji sosyalizmdir. Yine de İKD sadece kadınların katıldığı bir dernekti ve kadın kadına mücadele açısından Türkiye'deki ilk deneyimdi. Zaten önceden İKD'li olan bir çok kadın, 80 sonrasında feminist hareket içinde yer aldı.

Türkiye'de feministler önce Somut gibi sol dergilerde yazmaya ve feminist fikirlerin tohumlarını yaydıkları ülkede atmaya başladılar. Ancak ilk feminist örgütlenme 1984 yılında kurulan Kadın Çevresi oldu. Kadın Çevresi feminist bir yayıneviydi ve feminist bir literatür oluşturmak için kitap basıyordu. Bununla beraber Kadın Çevresi sadece bir yayınevi olarak kalmadı. Aynı zamanda feministlerin ve feminizm üzerine düşünmeye başlayan kadınların birbirini bulduğu bir örgütlenme haline geldi. Daha sonra bilinç yükseltme toplantılarını, feminist dergileri ve kampanyaları örgütleyecek olan kadınlar burada tanıştı ve aktif olarak feminist siyaset üretmeye başladı.

Kadın Çevresi'nde tanışan kadınların ilk çıkardıkları yayın Feminist oldu. 87-90 yılları arasında çıkan Feminist, hem şekilsel hem içerik olarak daha önce Türkiye'de yayınlanmış hiçbir dergiye benzemiyordu. Gerek boyutları, gerek kullanılan renkler, gerek iç tasarımı ama daha önemlisi içeriği idi. Feminist, teorik bir dergi değildi, ancak feminist teori açısından çok doğru bir dergiydi. Dergide sadece yorumlar değil, kişisel deneyimler de anlatılıyordu ki bu da özel alanın politikasının yapılmaya başlanması demektir. Feminist'i çıkaran kadınlar kendilerini çeşitli sol siyasi görüşlere yakın hissetseler bile, bu dergide sadece feminizmle ilgili yazılar yayınlanıyordu.

Ancak daha sonra Kadın Çevresi'nden ayrılan bir grubun çıkardığı Sosyalist Feminist Kaktüs dergisi, teorik olarak Feminist'i çıkaran kadınlardan ayrılıyordu. Kaktüs dergisini çıkaran kadınlar, özellikle sosyalist kadınlara hitap etmek istiyorlardı çünkü feminizmin ancak bu şekilde politik bir güç olabileceğine inanıyorlardı. 88-90 arası çıkan bu dergiye emek veren kadınlar, kampanyalarda diğer feministlerle beraber çalıştılar ancak teorik ayrılık sebebiyle ayrı hareket ettiler.

Türkiye'deki 2. dalga feministler konuları farklı olsa da tıpkı yurtdışındaki kız kardeşleri gibi çeşitli kampanyalar organize ettiler.

Cinsel tacize karşı yürütülen kampanyanın sembol mor iğneydi. Mor kurdeleler bağlanmış büyük iğneler, tacize karşı kadınların kendilerini taciz eden erkeklerle batırması için vapurlarda ve kamuya açık mekanlarda feministler tarafından dağıtıldı.

Bunlardan ilki Dayağa Karşı Kampanya oldu. 1987 yılının Nisan ayında Çorum'da bir hakimin şiddet nedeniyle boşanmak isteyen üç çocuklu bir kadının bu talebini, "kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin" gerekçesiyle reddetmesi üzerine kampanya başlatıldı. İlk eylem 17 Mayıs'ta gerçekleşti. Bu aynı zamanda 12 Eylül sonrasında gerçekleştirilen ilk miting oldu. Daha sonra Kariye Şenliği ve Bağır Herkes Duysun kitabı ile kampanya devam etti. Kampanyanın sonunda ünlü Mor Çatı kuruldu. Bu kampanya ile özel alan olarak görülen "hane", kamusal alanda tartışılmaya başlandı.

Hemen ardından gelen cinsel tacize ya da sarkıntılığa karşı kampanya ve "İffetli Kadın Olmak İstemiyoruz!" kampanyası, Türkiye'de kadın kurtuluş

hareketinin gerçekleştirdiği en radikal eylemlere sebebiyet verdi. Cinsel tacize karşı yürütülen kampanyanın sembol mor iğneydi. Mor kurdeleler bağlanmış büyük iğneler, tacize karşı kadınların kendilerini taciz eden erkeklerle batırması için vapurlarda ve kamuya açık mekanlarda feministler tarafından dağıtıldı. İğne, ilginç bir semboldü çünkü cinsel tacize karşı silah sayılabilecek bir şeyin kullanılmasının meşru müdafaa olduğunu anlatıyordu. Yakaya takılan iğneler, beraberinde meyhaneye ve kahvehane baskınlarını getirdi. Bir grup feministin, sadece erkeklerle mahsus alanlara baskın yapıp oradaki erkeklerle konuşması, basında büyük tepki uyandırdı. Ancak bu gün

bile, şehirli kadınların birçok içkili mekanda eğlenebildiğini düşünürsek, 89 yılında yapılan bu kampanyanın etkilerinin ne kadar büyük olduğunu anlarız. Ayrıca kampanya genel olarak, bir kadın nasıl giyinirse ve ya davranırsa davranırsın, cinsel tacizin hiçbir özrü olmayacağını ve tecavüzden farkı olmadığını anlatıyordu. Ancak somut hedef olmaması, kampanyanın çok uzun sürmemesine neden oldu.

"İffetli Kadın Olmak İstemiyoruz!" kampanyası, 90 yılında başladı. Büyük ölçüde TCK'nın 438. maddesine yönelikti. Bu maddeye göre, seks işçisi kadınlar tecavüze uğrayınca üçte iki ceza indirimi uygulanıyordu. Sebep olarak, zaten "iffetsiz" olan kadınların tecavüzü hak ettiği ve "iffetli" kadınlara göre çok daha az hasar aldığı öne sürülüyordu. Feministler, sadece seks işçisi kadınlara tecavüzün

meşruluğunu değil, kadınların iffetli-iffetsiz ayırımına tutulmasını da protesto ediyordu. Daha sonra da çok sık duyulacak olan "Bedenimiz Bizimdir" sloganı ilk kez bu yıllarda kullanılmaya başlandı. Kampanya, İHD ve Baro'nun da katkılarıyla yasanın kaldırılmasıyla son buldu.

Hemen ardından çok tartışmalı boşanma kampanyası başladı. Evet, feministler patriyarkal aile yapısını protesto etmek için, yani politik nedenlerle boşandılar. Bu kampanya hem kısa sürdü, hem de pek etkili olamadı ama hala Türkiye'de yaşayan feministler bu kampanya ile hatırlanıyor. Oysa bu kampanya halen tartışılmakta ve sona ermeden feminist hareket Türkiye'de büyük bir sönümlenmeye başladı. 90'ların ortasında, feministler sokaklardan çekildi.

2. dalga, pratikte bir dönemdi ve belli ana başlıklar altında sürdürülen kampanyalar ile sona erdi. Ancak teorik olarak, halen devam etmekte. Çünkü hemen ardından gelen 3. dalga ile arasında çok büyük kavramsal farklılıklar taşıyor. Bu yüzden hem Türkiye'de hem dünyada kimi feministler kendilerini ideolojik olarak 2. dalga'ya, kimileri 3. dalga'ya dahil hissediyor. Bunun yaş ve kuşak

farkı ile de ilişkisi bulunmakla birlikte, temel fark kimlik meselesi ve toplumsal cinsiyetin algılanışı.

3. Dalga: Kadın Kimliği ve Diğerleri...

3. dalga feminizm dünyada 90'ların ilk yarısı, Türkiye'de doksanların sonu itibarıyla başladı. Ancak önce, bu kuşak kadınların durumunu görmeye çalışalım.

70'ler ve sonrasında doğan kadınlar, feminizm duymuştu ve ne olduğuyla ilgili yanlış/doğru fikir sahibiydi. Kimi kadınlar feminizmi saldırgan, lezbiyen/frijit/erkek düşkünü/erkek düşmanı kadınların politik aracı olarak görüyordu. Bir önceki kuşağın uğrunda mücadele ettiği talepler kazanılmış ve elde bir olmuştu. Feminizm güç kaybetmişti, elde edilen haklar vardı ve bunlar kaybedilmiyordu ancak mücadele durmuştu. Patriyarka araçlarıyla bir yandan kutsal ailenin propagandasını yapıyor, bir yandan gençlik ve güzelliği yüceltiyordu.

Muhafiz politikalar ise kimlik ve farklılıklar gibi konularda söz etmeye başlamıştı. O yüzden feminizme ilgili birçok kadın kimlikçi bir feminizme yakınlık duymaya başladı.

İşte bu noktada, 2. dalga

feministlerle ayrımlar başladı. 2. dalga feministler, tek ortak noktası kadın olmak olanların verdiği bir mücadele arzuluyorlardı. Yani ırk, cinsel yönelim veya ekonomik sınıf ayrımı mücadelenin içinde yok sayılıyordu, çünkü bu farklılıklar kadınların aynı baskıyı görmesine engel değildi. Örneğin her kadın tacize uğrama tehlikesi ile karşı karşıyaydı. 2. dalganın söylediği diğer bir şey de, toplumsal cinsiyet rollerinin bütünüyle yıkılması gerektiği idi. Bu yüzden mücadele "feminen" söylemlere tamamen kapalıydı, ne kadınlıkla ne de erkeklikle ilgili durumların yüceltilmesini istiyordu.

3. dalga ise, tamamen farklılıkların dile getirilmesi ile varolmak istiyordu. Örneğin, lezbiyen kadınlarla heteroseksüel kadınlar, tamamen başka ezme/ezilme ilişkileri yaşıyordu 3. dalga feministlere göre. Önce bu farklılıkları görmek ve ortak noktalar üzerinden siyaset yapmak gerekiyordu. Bu kimlikler biyolojik sebepler de, kapitalist veya patriyarkal ilişkilerle de oluşsa, bu kimliklerin kabulü gerekiyordu. Tam bu noktada, 2. dalga'nın toplumsal cinsiyet rollerini yıkmaya talebi ile çelişildi. Kadın olmak hem bir cinsiyet rolü, hem bir kimlikti. Erkek kimliği eril

Kadın olmak hem bir cinsiyet rolü, hem bir kimlikti. Erkek kimliği eril iktidara sahip olduğu için doğal olarak ezen oluyordu, ancak kadın kimliğinin böyle bir ezme misyonu yoktu ve bu yüzden rahatlıkla yaşatılabilirdi.

iktidara sahip olduğu için doğal olarak ezen oluyordu, ancak kadın kimliğinin böyle bir ezme misyonu yoktu ve bu yüzden rahatlıkla yaşatılabirdi.

3. dalga feministler kendilerinden önce gelen kuşağı evrenselci, farklılıklara karşı duyarsız, orta sınıf ve heteroseksist olmakla suçluyor. Bu, bir açıdan doğru olabilir çünkü gerçekten de 2. dalga feministler taleplerini gündeme getirirken varolan farklılıkları yok saydı. Bu taleplerin gündeme getirilmesi

3. dalga'nın başlangıcında denk gelir. Ancak başka bir taraftan 2. dalga, sadece hak eşitliği ile sınırlı kalmayan bir eşitlikçilik anlayışı ile hareket etti ve buna çok özen gösterdi.

Önceden görmediği konulara karşı, 3. dalga'nın da etkisiyle çok duyarlı oldu. Aslında temel olarak, 2. dalga, mutlak eşitlik isterken, 3. dalga, farklılıkların değerli olduğuna vurgu yapıyordu. Bu da, yepyeni bir dünya kurulsa bile, farklılıkların muhafaza edilmesi anlamına geliyordu. daha öncede belirttiğimiz gibi, 2. dalga feministler Wolstonecraft'ın şu sözlerini slogan haline getirmişti: "Kadın ve erkek arasında cinsel arzulama dışında hiçbir fark kalmayınca kadar mücadele!.."

Türkiye'de 3. dalga, Kürt kadınlar örgütlenmesi ile başladı ve devam etmekte. Türkiye'de negatif bir durumda olan Kürt halkında kadın durumu, ilk kez Saddam Hüseyin'e yönelik intihar eylemi sırasında yakalanan ve öldürülen Leyla Kasım ile anılmaya başlandı. Bu olay ve Kürt kadınların örgütlenme çalışmaları ile ilk kez, bu coğrafyada yaşayan Kürt kadınların yaşadıkları görünür oldu. Bir taraftan Kürt halkının yaşadığı zorluklar, bir yandan patriyarkal aile yapısı, bu kadınları

önce Kürt hareketine yöneltti. Bir çok Kürt kadın gerilla olarak dağa çıktı. Bu hem aileden bir kaçıştı hem de yaşanan zorlulara karşı mücadele yöntemi. Başta hem aileler kızlarının evden çıkmasına tepkiliydi hem de erkek gerillalar kadınların hantal olduğu gerekçesiyle yanlarında istemiyordu. Ancak bu durum zamanla aşıldı, hatta gerillanın içinden bir grup kadın Partiya Jinana Kurdistan'ı (Kürdistan Kadın Partisi-PJA) kuruldu.

... Roza ve Jujin dergileri, hem Kürt kadının sesini dile getiriyordu, hem de feminist bir perspektife sahipti. Bu durum, taciz, tecavüz, ensest gibi konularda söz söylemeleri ve hem Kürt kadınlara, hem de tüm Türkiyeli kadınlara açık olduklarını söylemeleri şeklinde gerçeklik buldu.

Bu örgüt hem ulusal kurtuluş mücadelesi hem de kadın kurtuluş mücadelesi veriyordu. Örgüt başta feminizme uzak dursa da, ilerleyen yıllarda kadın kurtuluş mücadelesine daha sıcak bakmaya başladı.

Legal alanda ise, Kürt kadınları mücadeleye devam etti. Bu kadınlar feministler ile yakın bir ilişki içindeydi. Dicle Kadın Kültür Merkezi, başta Yaşamda Özgür Kadın adıyla çıkan ama kapatılınca "Özgür Kadının Sesi" ismiyle yayın hayatına devam eden dergi, en somut örnekler.

Daha sonra Roza ve Jujin dergileri, hem Kürt kadının sesini dile getiriyordu, hem de feminist bir perspektifesi sahipti. Bu durum, taciz, tecavüz, ensest gibi konularda söz söylemeleri ve hem Kürt kadınlara, hem de tüm Türkiyeli kadınlara açık olduklarını söylemeleri şeklinde gerçeklik buldu. Tam bu noktada Kürt hareketinden bağımsız ama bağıni koparmayan bir mücadele başlamış oldu ve halen sürmekte.

Elbette sadece Kürt kadınlar, kendi kimlikleri üzerinden siyaset

yapmaya başlamadı. Çeşitli eşcinsel hakları örgütlerinde mücadele veren kadınlar, feminist hareketle ilişkiye geçti. Ama bambaşka bir tarafta, ilk kez Müslüman kadınlar kendi hakları için mücadeleye başladı.

Buna ilk örnek üniversitelerde türban yasağı ile başlayan protestolar olarak görülebilir. Ancak sadece bu değil. Bu sadece en bilinen örnek. Türban yasağına karşı gerçekleştirilen protestolar feminist kadınlarla Müslüman

kadınların en önemli ve en çok bilinen teması sayılabilir. Ancak dönem Müslüman kadınlara destek veren feministlere, karşı taraftan hiçbir destek gelmemişti daha sonraları. Fakat

bazı kadınlar, kendilerine feminist demeseler de, feminist kadınlarla ortak talepleri olduğunda mücadele etti. Bunun en önemli istisnası Gonca Kuriş oldu. Gonca Kuriş, türbanlı bir kadındı, kendisinden "ben imanlı feministim" diye söz ediyordu ve bir yandan kadın hareketi içinde, bir yandan muhafazakar çevredesöz sahibiydi. Ancak muhafazakar çevre onun hem Müslüman, hem feminist oluşuna hoşgörülle yaklaşmadı. Gonca Kuriş, İBDA-C tarafından kaçırıldı ve öldürüldü. Feminist hareket Gonca Kuriş'e sahip çıktı ve onu öldürenleri protesto etti.

İdeolojik farklılıklar gösterse de, feminist kadınlar yakın zamanda hep birlikte kampanyalar gerçekleştirdiler.

Bunlardan bir tanesi göz altında taciz ve tecavüze karşı oldu. Politik sebepler dolayısıyla gözaltına alınan kadınların devlet tarafından taciz ve tecavüze uğruyor olması görünür kılındı. İlk kez Asiye Güzel'in davası ile başlayan kampanya, daha sonra da kimi davalar açılması ile devam etti.

Feminist kadınlar konuyla ilgili protesto eylemleri gerçekleştirdi ve devletin "erkek" bir kurum olduğu, patriyarkanın devamı ve güçlenmesini sağlamak için her zaman çalışacağı söylemi dile getirildi. Bu davalar bugün hala sürmekte.

İkinci kampanya, yani töre cinayetlerine karşı yürütülen kampanya, kamuoyunda çok daha geniş yankı uyandırdı. Öyle ki, kampanyanın güçlendiği dönemlerde, töre cinayetleri sanki yeni gerçekleşen olaylar gibi anlatılıyordu. Oysa bu gerçek, yüzyıllardır bu topraklarda yaşanıyordu, ancak feminist mücadele görünür kılınmasına yol açmıştı. Tecavüze uğrayan ve hamile kalan, çocuğu doğurmak için İstanbul'a kaçan, ancak burada çocuğunu doğurduktan sonra ailesi tarafından bulunan, sokakta yediği ilk kurşunlarla ölmeyen ancak kaldırıldığı hastanede hiçbir güvenlik önlemi alınmadığı için tekrar bulunup öldürülen Güldünya Tören, kampanyanın en önemli sembollerinden biri oldu. Güldünya'nın naaşı ailesi tarafından kabul edilmediği için feministler tarafından alındı ve cenazesinde de yine feministler vardı. Ancak hakim Güldünya'nın çocuğunu ailesine teslim etti.

Kampanyanın iki talebi vardı. Bunlardan biri, yeni TCK kanunu ile ilgiliydi. Öncelikle, daha önce namus cinayetine uygulanan yasanın değişmesi ile ilgiliydi. İkincisi ise, ailesinden kaçanlar için sığınak yapılması talebiydi.

Sığınak yapılması talebi, Türkiye'de

ne kadar gündeme getirilse azdır çünkü Türkiye'de sığınak sayısı o kadar yetersiz ki, etkileri çok az sayılıyor. Kaldı ki varolan

sığınaklar da yeterince iyi gizlenmiyor, kapasite azlığı ve kadınlara iş imkanı sağlama çalışmalarının olmaması sebebiyle kadınlar bir süre sonra evlerine dönmek zorunda kalıyor. Mor Çatı gibi feministlerin emeğiyle yürüten özerk sığınaklar ise şu anda kapalı ancak halen danışma hizmeti veriyor.

Yasanın değişmesi ile ilgili karar ise, bir başka kampanya ile bağlantılı. Yeni TCK ile, 2001 yılından sonra yapılan evliliklerde, boşanma sonrasında evlilik sırasında edinilen tüm mal varlığı paylaşılıyor. Bu da, kadınlar için büyük bir avantaj sağlıyor. Ancak, 2001 yılından önceki evlilikler için bu geçerli değil. Hem namus cinayetine ceza indiriminin iptali hem de 2001 yılından öne gerçekleşen evliliklerde de mal paylaşımı maddesi için 2004 kasım ayında feministler meclise bir yürüyüş gerçekleştirildi. Protestoların sonunda, namus cinayeti ile ilgili kazanım gerçekleşti ancak mal paylaşımı yasası değişmedi. Bunun üzerine tüm Türkiye'de özel eğitim almış kadınların gerçekleştirdiği seminerlerle kadınların yeni

TCK'dan yararlanmaları için yapmaları gerekenler anlatıldı.

Hem Türkiye'de hem dünyada bu gün, kimi feministler kadın sorununu kapitalizm ile ilişkili görürken, kimi feministler, politik görüşleri ne olursa olsun, bu iki durumu birbirinden ayırıyor. Türkiye'de şu anda üç ulusal yayın (Amargi, Feminist Çerçeve ve Pazartesi Dergisi), bir çok yerel yayın çıkıyor. Amargi, Feminist Kadın Çevresi gibi örgütlenmeler, kimi partilerin kadın kollarında çalışan feminist kadınlar ve birçok bağımsız kadın, mücadeleye devam ediyor. Ayrıca dünyanın her yerinde feminist politika üretilmeye devam ediliyor.

Referans Kitaplar:

1. İkinci Cins/Simone de Beauvoir
2. Özgürlüğü Ararken/Amargi
3. Yerli Bir Feminizm/Aynur İlyasoğlu, Necla Akgökçe
4. Feminizm/Andrée Michel
5. Baş düşman/Christine Delphy
6. Cinsel Politika/Kate Millet
7. Fahişelik Dosyası/Katte Millet
8. Evlilik Mahkumları/Lee Comer
9. Ben Bir Feministim/Simone de Beauvoir
10. Cinselliğin Diyalektiği/Shulamith Firestone
11. Kadınsız İnkılâp/Yaprak Zihnioğlu

Not: Bu kitaplardan bazıları şu anda piyasada bulunamayabiliyor. Ancak hem bu kitaplara hem de daha fazlasına ulaşabilmek için;

Kadın Eserleri Kütüphanesinin adresi; Fener Mah. Fener Vapur İşkesi Karşısı Fener / Haliç PK 34220 İstanbul

Tel: (0212) 534 95 50

Fax: (0212) 523 74 08

Ayşe Düzkan'la Röportaj

1978-1979 arası devrimci sağlık-ış'te çalışan Ayşe Düzkan 1979-1980 arasında günlük Demokrat Gazetesi'nde yer aldı. 1983'ten beri kendini "feminist", 1985'ten beri de "radikal feminist" olarak tanımlayan Düzkan 1984'ten itibaren Kadın Çevresi içerisinde, 1987'de ise Feminist dergisini çıkartan kolektifte yer aldı. Aynı yıl başlayan dayağa karşı kampanya'da, daha sonra tacize karşı kampanya'da çalıştı. İnsan hakları derneği kadın kurultayı ve feminist hatasonu'na katıldı. 1989'da cezaevlerinde 29 ağustos genelgesine karşı yürütülen açlık grevleriyle dayanışma için feministlerin düzenlediği siyah eylemlere katılıp tutuklandı. Daha sonra birçok kampanyada çalıştı. expres dergisinde kaburga kemiği sayfasını hazırladı. Pazartesi dergisini çıkartan grup içinde yer aldı. Pişmiş Kelle, Postexpress, Radikal, Milliyet, 2000'de Yeni Gündem ve Özgür Politika'da yazdı. Halen www.gazetem.net'te yazıyor.

Kara Kızıl Notlar: Radikal feminizm nedir?

Ayşe Düzkan: Aslında bu tanım ilk olarak ikinci dalga tarafından kadınların oy ve eğitim hakkı için mücadele eden birinci dalgayla aralarındaki farka işaret etmek için kullanılmış. daha sonra sosyalist feministler kendilerini bu biçimde tanımlamaya başlamışlar. bugün bu tanımın içi farklı ülkelerde farklı biçimde doldurulabiliyor. ama bütün bunların temelinde ortak bazı noktalar var; bunları başında feminist hareketi ideolojik, politik ve örgütsel olarak başka her türlü hareketten bağımsız tanımlamak, bunu tartışma konusu bile yapmamak, kadınların ezilmişliğini birincil politik öncelik olarak tanımlamak vardır. ikinci nokta kadınları ezen ve sömürenin erkekler ve kadınların durumundan sorumlu olan sistemin bu iki cinsiyet arasındaki ilişkileri düzenleyen sistem, yani patriyarka olduğunu fark etmektir. bu noktadan sonra farklılıklar başlar. abd kökenli

radikal feminizm, örneğin, andrea dworkin ve feminizme, son derece aydınlatıcı cinselliğin diyaletiği eserini kazandırmış olan shulamith firestone, kadınların sömürülmesini cinsellekle açıklarken benim de kendimi parçası gördüğüm akım kadınların özel alandaki emeğinin erkekler tarafından sömürülmesini koyar. bu akım yer yer radikal feminist, sık sık maddeci feminist, zaman zaman da devrimci feminist olarak

tanımlanır. ama birçok ülkede devrimci feminist tanımı politik lezbiyenler için kullanılır. son yıllarda kimi sosyalist feministler de kendilerini maddeci feminist olarak tanımlamaya başladılar. bu farklılıkları anlamak için biraz da feminist hareketin örgütlenme modelini anlamak gerekir çünkü birçok feminist belirli bir işi örgütlemek üzere bir araya gelir ve birçoğu farklı akımlardan, farklı yazarlardan ilham alır. o

yüzden tartışmalar da genellikle iş, sloganlar vb üzerinden yürür. ancak benim de benimsediğim, ingiltere’de son zamanlarda yayımına ara veren trouble&strife ve fransa’da questiones feministes dergilerinin temsil ettiği çizgi (geçtiğimiz yıllarda feminist theory adlı uluslararası bir dergiyi de birkaç sayı çıkarttılar) sınırları ve köşeleri tanımlanmış, iktisattan cinsel politikaya, farklı alanlarda söz üretmiş bir akım. bu akımın temel birkaç noktası var; birincisi maddecilik. yani kadınların sömürülmesinin ancak materyalist bakış açısıyla analiz edildiğinde çözülebileceği. bunun en önemli sonucu kadınların durumunu “ideoloji”, “anlayış”, “zihniyet” gibi unsurlarla açıklamamaktır. ikinci nokta, patriyarkanın bir sistem olduğunu, bu sistemin temelinde kadınların ve çocukların aile reisinin egemenliği altında yaşaması ve çalışması olmasıdır. bu akımın en önemli özelliklerinden biri, kadınların durumunu tahlil ederken sadece çekirdek aileyi değil, dünyanın birçok yerinde geçerli olan geniş aileyi, sadece sanayii değil tarımı da kapsayan bir tahlilinin olması. üçüncü nokta, cinsiyetin iktisadi sonuçları olan bir durum olduğunu görmek (erkekler kadınları sömürüyor) buna bağlı olarak dünyada sadece kapitalist sınıfların değil patriyarkal sınıfların olduğunu da fark etmektir. kadınlarla erkeklerin aralarında sömürü ilişkisi olan birer sınıf olduğunu

g ö r d ü k t e n

sonra bunların arasındaki çelişkinin kadınların devrimci müdahalesiyle gerçekleşeceği sonucuna varmak kolay zaten.

KKN: Feminizm neden kadınlarla verilen bir mücadeledir?

AD: bunun sebebi çok basit, kadınları ezen ve sömüren erkekler. zaten mücadele onlara karşı veriliyor.

yapacakları birçok şey var.

KKN: Radikal feministler nasıl pratikler gerçekleştirebilirler?

AD: pratik işler konusunda feminist akımlar arasında çok çok büyük farklılıklar yok. bütün feministler her şeyden önce, kadınlar için özgürlük alanları açmayı hedefler. bunun anlamı, eğitim, ücretli çalışma

bütün feministler her şeyden önce, kadınlar için özgürlük alanları açmayı hedefler. bunun anlamı, eğitim, ücretli çalışma gibi alanlara kadınların daha fazla katılması için çabalamak, kadınlara yönelik şiddete ve erkek şiddetine karşı mücadele etmektir.

kimse ezenlerle örgütlenmez, örneğin işçiler, sendika kurarken bir patronu aralarına almazlar. burada iki önemli nokta var, kadınların ezilmesinden erkelerin sorumlu olduğu benim tahlilim, bundan kapitalistlerin sorumlu olduğunu, erkeklerin ise bu işin sadece yürütücüleri olduğunu, örneğin evde karısına bulaşık yıkatan ya da onu döven erkeğin bunları kapitalizmin hayrı için yaptığını kabul edelim. diyelim ki, bu doğru. hepimizin bildiği gibi siyasal tutuklulara işkence edilmesinden aslında kapitalistler sorumlu, işkenceciler bunun sadece uygulayıcıları, hatta onlar da kurban çünkü birine işkence etmek -çamaşırını başka birine yıkatıp bu işten kurtulmaktan

farklı olarak çok özel durumlar dışında insanın isteyerek yapacağı bir iş değil. ama yine de, işkenceciler de bu sistemin kurbanı bile kurban bile olsa, işkenceye karşı mücadele işkencecilerle birlikte verilmiyor. ama feminizm yanlısı erkeklerin

gibi alanlara kadınların daha fazla katılması için çabalamak, kadınlara yönelik şiddete ve erkek şiddetine karşı mücadele etmektir. (bu ikisi ilk elde aynı gibi görünse de birbirinde biraz farklı, kadınlar sadece patriyarkal ilişkiler sebebiyle şiddete maruz kalmazlar. toplumsal anlamda edilgen kıldıkları için kapitalizmin ürettiği şiddetin de -örneğin devlet şiddeti, örneğin kapkaç- kurbanı olurlar. öte yandan, erkeklerin cinsel şiddeti sadece kadınları değil, başka erkekleri hatta çocukları kurban eder.) şiddet meselesi özellikle önemli çünkü öldürülme tehlikesi altındaki ya da her gün dayak yiyen bir kadına, “bu bir devrim sorunu,” deme hakkımızın olmadığına inanıyorum. ama kadınların ezilmesi nasıl ki hayatın her alanında ortaya çıkar, meclisten mutfağa, sanattan yatak odasına kadar her alanda kendini gösterir, feminist mücadele de her alanda verilir. örneğin, yerleşik patriyarkal romantik kalıpların dışında bir aşkı anlatan bir roman ya da film de çok önemli olabilir bu mücadelede, bir feministin mahalle muhtarı olması da, ev kadınlarından fahişelere bütün

kadınların katılacağı bir kadın grevi de. bütün bu mücadele alanları içinde yer alan bir radikal feministin farkı ya da farklı öncelikleri yok mudur? elbette vardır. radikal feminist, kadınlarla erkekler arasındaki o ufak farkın hiçbir toplumsal sonucunun olmayacağı bir günü hedefler, dolayısıyla bugünkü mücadelesini de buna göre verir. bu farkın altını çizecek, bunu güçlendirecek hiçbir adıma, bugün kadınların hayatını kolaylaştırırsa da, destek olmaz. örneğin, annelik yardımı birçok kadının hayatını kolaylaştıracaktır ama radikal feminist ebeveyn yardımı talep eder; gibi.

KKN: Kadın mücadelesinin öznesini yine kadınlar olarak gören erkekler, ne gibi pratiklerle patriyarkaya karşı mücadele edebilirler?

AD: o kadar çok şey var ki. her şeyden önce, patriyarkanın onlara tanıdığı haklardan vazgeçmeleri mümkün ki bunu yaptıkları zaman, her şey bir yana epeyce bir meşguliyetleri olacaktır. biraz soyut bir söz bu ama, değişmeye ama gerçekten değişmeye çalışabilirler.

ikinci yapabilecekleri şey, feminist kadınların kendi mücadelelerine daha fazla zaman ve enerji ayırmaları için onlaradestekolmaktır.yaniörneğin, feminist eylem, toplantı vb. gibi etkinlikler sırasında çocuklar için kreş örgütlemek gibi faaliyetler içine girebilirler. ayrıca türkiye'deki ilk 1987 dayağa karşı yürüyüş'ten beri her gösteride kadın kortejinin arkasında, pankartsız, slogansız yürüyen erkekler oldu. bir gün bir grup erkek gelip de, "bizim de kurtuluşumuz feminizmde, size destek oluyoruz" falan gibi bir

pankartla ve benzer bir sloganla atılmak isterse kimsenin itirazı olmaz. ki bu durumda bile, oraya gelen bir erkeğin bu sözlerinde ne kadar samimi olduğu, evde karısını dövüp dövmediği, çocuğunu karısına baktırıp oraya gelip gelmediği konusunda endişe duyarım ben; izmir'de eğitim-sen'in düzenlediği kadın konulu bir panelde söz alan bir adamın, "bugün çocuğa karım baktı, buraya ben geldim, fena mı oldu, bakın sizleri dinledim," diyebildiğine şahit odum örneğin. ama zaten erkekler, kadınların konuşmacı olduğun panellere sadece itiraz etmek üzere katılıp, örneğin, dayak, şiddet, fuhuş vb. bir konuda yapılan gösterilere katıyen ilgi göstermeyip sadece 8 mart kutlamalarına katılmak ya da feministlerin ne yapacağı konusunda söz sahibi olmak istiyorlar.

kapitalizmle patriyarkanın farklı ve ayrı sistemler olduğunu görürsek çok daha kolay hallolacak her şey. bu iki sistem, iç içe geçseler bile birbirlerinden ayrı ayrı varolurlar, çok az durumda uzlaşır, genellikle de çelişirler. kadınların, evde aile reisine hizmet etmek yerine ücretli çalışma şansına kavuşmalarına yol açan her durumda patriyarka ile kapitalizm çelişir.

KKN: Patriyarka ile Kapitalizm ne tür durumlarda çelişiyor, ne tür durumlarda yan yana?

AD: kapitalizmle patriyarkanın farklı ve ayrı sistemler olduğunu görürsek çok daha kolay hallolacak her şey. bu iki sistem, iç içe geçseler bile birbirlerinden ayrı ayrı varolurlar, çok az durumda uzlaşır, genellikle de çelişirler. kadınların, evde aile reisine hizmet etmek yerine ücretli çalışma şansına kavuşmalarına yol açan her durumda patriyarka ile kapitalizm çelişir. örneğin, kadınların eğitim alması, özellikle meslek sahibi

olmak üzere eğitilmeleri, geniş ailenin dağılması, tarımda aile işletmelerinin dağılması, üretim süreçlerinin kapitalistleşmesi, evde yapılan işlerin dışarıda yapılması... bütün bunlar bu çelişkinin görüngüleridir. bir örnekle daha sarıh açıklayabiliriz, bir ailede, genç kız, okuyup mühendis oluyor ve kendi evini kuruyor, anne ise turşu kurmaktan vazgeçiyor, bunu satın alıyor. çünkü turşunun evde yapılmayıp dışarıdan alınması, kapitalist üretim yapılacak yeni bir alan açmıştır ama bir yandan da turşu daha önce o evde patriyarkal bir ilişki içinde, annenin ücretsiz emeğiyle üretilmekteydi. o genç kız, okumasa, örneğin gençlik yıllarını evde tükenmez kalem monte edip aile bütçesine katkı yaparak geçirebilirdi. oysa çalışınca ücret alıyor, kapitalist ilişkiler içine giriyor, kapitalizmin tercih ettiği, uysal, az ücrete razı emekçi oluyor, bir yandan da kendisine ev açtığı için bir buzdolabı, bir çamaşır makinesi daha alıyor. bu vesileyle eski ve küflü bir yanılıgıyı analım. kadınların evde ev işi yapmaya razı olmalarının kocalarının patronuna yaradığı cünkü bu olmasa

kocaların daha fazla ücret talep edecekleri doğru değildir. çünkü 1)nasıl ki her gün işyerine gidip 8-10 saat çalışan kadınlar eve gelip ev işi yapabiliyorsa, erkeklerin de işten gelip ev işi yapması mümkündür ve dolayısıyla evde kadınlar ev işi yapmadığında akla ilk gelecek çözüm daha fazla ücret istemek değil, bulaşıkların başına geçmek olacaktır. hele düşük ücret alan insanların son aklına gelecek şeydir, işlerini başka birine yaptırmaya para harcamak. bu düşünce erkeklerin asla ev

işi yapamayacağına inanılan zamanlarda kurulmuş, şimdi de gerçek hayatta kullanılsa bile tartışılarda önümüze sürülüyor. 2) diyelim ki, erkekler "madem kadınlar ev işi yapmıyor, o halde onlarla yaşamın bir anlamı yok, ben de tek başıma yaşar, yemeğimi dışarıda yer, çamaşırlarımı çamaşırhaneye götürürüm" dediler, bu kapitalistlerin çok işine gelir çünkü bunun anlamı yeni yeni lokantalar ve çamaşırhaneler açılması demektir ki bu da yeni yatırım alanları anlamına gelir. patriyarka ile kapitalizmin uzlaştığı çok az nokta var, benim aklıma kriz ve işsizlik dönemlerinde ailenin sosyal güvenlik işlevlerini yerine getirmesi geliyor.

KKN: Kadın devrimini nasıl tahayyül ediyorsunuz?

AD: kadın devrimi bir toplumsal devrimdir, toplumdaki ilişkileri değiştirecektir, uzun zamana yayılan ve parçalı bir süreçtir, dolayısıyla tek bir sıçrama, bir "ihtilâl" sonucu gerçekleşmeyecektir. ama bunun anlamı, hiç sıçrama, sertleşme, dayatma, ve zor kullanılmayacağı da değil. kadınların devrimi fikri çok yeni ve taze bir düşünce, bugün kadınların sömürülmesinin ve ezilmesinin alanlarını tanımlamak

bizim açımızdan çok önemli. radikal feminizmin en önemli kuramcısı christine delphy'nin dediği gibi, "önce haritayı çizecek, sonra da kuşatacağız."

KKN: Devrim sürecinde erkeklere ne gibi sorumluluklar düşüyor?

AD: valla daha önce de dediğim gibi, devrim onlara karşı yapılıyor. böyle durumlarda ancak işbirliği beklenir. bizim de erkeklerden işbirliği beklememiz akla yakın. sizin sömürünüz ve tahakkümünüzden kurtulmak isteyenlerle işbirliği nasıl yapılır? her şeyden önce onların derdinin ne olduğu anlayarak. o yüzden kadın devrimiyle işbirliği yapmak isteyen erkekler bu işle kendi davaları arasında bir ilişki kurma çabasından önce, kadınların neler yaşadığını, neler istediğini anlamaya çalışmalılar. ayrıca, erkek erkeğe kadınların mücadelesini destekleyeneylemler de örgütleyebilirler. örneğin kritik süreçlerde diyelim ki kadınların bir talebini destekleyen gösteri, imza kampanyası vb. gibi işler yapabilirler. erkek erkeğe; örneğin feminizm yanlısı erkeler ya da kadın devrimi yanlısı erkekler gibi bir örgütlenmeyle. eğer solcu ya da komünist erkeklerden söz

ediyorsak biraz daha ayrıntılı şeyler önerebiliriz. çünkü solcu erkekler bu desteği genellikle kendi karma örgütlerinin "şemsiyesi" altında vermeye çalışıyorlar ki bu doğru olmuyor. bunun iki mahsuru var, birincisi kendi örgütlerindeki bütün kadın ve erkeklerin iradesine el koyuyorlar. biz bütün kadınlardan feminist olmalarını beklemeyiz. ikincisi daha önemli, verdikleri destek o karma örgütün programı, öncelikleri ve talepleriyle sınırlı olduğu için gerçek bir destek olmuyor, çoğu zaman da, dostlar alışverişte görsün şeklindeki bir "biz de feminizmin yanındayız" propagandasına, hatta terimi mazur görün reklamına dönüşüyor. komünistler açısından ise durum biraz daha farklı; ben komünizm mücadelesini komünist ilişkileri bugünden yaşamak, "devrim olmak", yarının toplumunu bugünden kurmak falan gibi tanımlamıyorum. kaldı ki, "yarının toplumu", komünist toplum, ezen ezilen ilişkilerinin ortadan kalkmasından çok öte bir şeydir. ama bu demek değildir ki, bir komünist bugün başkalarını ezmeye, onları sömürmeye razı gelsin. o yüzden nasıl ki, bir patronun komünist olmasına aklımız yatmazsa, kadınların emeğini sömüren, onların bedenine ve kimliğine el koyan birinin komünist olması da mümkün değildir. bir komünist, eğer erkekse, kadınlarla, kadın emeğiyle ilişkilerini muhakkak ki gözden geçirmeli ve mümkün olan her alanda ezen ve sömüren konumundan çıkmalıdır ki bu konuda epeyce şey yapmak mümkündür. temizliğini başkasına yaptırarak, toplantıda kadınların sözünü kesen, söylediklerini küçümseyen, yatakta kendi hazından gayrisini düşünmeyen, tacizi şaka, erkekliği marifet sayan birini komünist olarak tanımlamak her şeyden önce komünistliği küçümsemek olacaktır.

Patriyarkanın Ekonomi Politikği *

Derya Ekin

Kadın, veya daha geniş ve doğru bir ifadeyle patriyarka sorununa ve kadın hareketine sol hareketin yaklaşımigenellikleeksikveçelişkili olmuştur. Bu hareket, kadınların üretim araçları ile ilişkisi üzerinden bir sınıf tahlili yapmaktan uzaktır. Kadınların “kadın” kimliği üzerinden ezilmesini açıklamamaz, bunu proletaryanın sermaye tarafından ezilmesinin bir uzantısı olarak görür ve kadının ezilmesinin proletarya ve anti-kapitalist mücadele ile etkileşimi üzerinde yoğunlaşır. Kapitalizm öncesi veya sonrası toplumlarda da kadının eziliyor olması ise ideolojik bazı sebeplere bağlanarak geçiştirilir. Kapitalizmin ortadan kalkması ile kadın sorununun da çözüleceği öne sürülerek mücadele tamamen anti-kapitalist alana çekilmeye çalışılır, kadınların özerk bir hareket oluşturması hoş görülmele birlikte bunun bir zorunluluk olduğu kabul edilmez. Bu sebeple de kadın mücadelesini ikinci plana atar ve var olan hareketin de önünü keser.

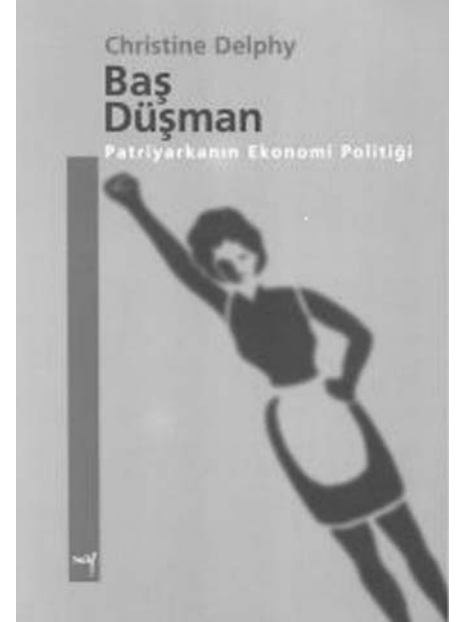
Kadın sorununa yaklaşımı belirlemek için öncelikle kadının sınıfsal konumu belirlenmeli, yani “kadın”ların yer aldıkları üretim ilişkileri incelenmeli ve “kadın” kimliğini kimlerin taşıdığı yeniden belirlenmelidir.

Kadının üretim ilişkilerini incelemek için en uygun başlangıç noktası ailedir. Dünya üzerindeki tüm toplumlarda “ev işi” ve çocuk bakımı genel olarak kadının görevi olarak kabul edilir ve bu görev karşılıksızdır. Üretim biriminin aile olduğu toplumlarda ise kadın, pazara yönelik üretime de katılmaktadır, ancak bu durumda da emeği karşılıksızdır. Bu karşılıksız olma durumu, yukarıda bahsedilen işlerin ticari meta üretimi ile ilgili olmaması, dolayısıyla artık ürün alanının dışında olması, değişim değeri değil kullanım değeri üretildiği tezi ile temellendirilmektedir.

Oysaki piyasadan dışlanmış olan kadının emeğinin ürünü değil, kendisidir. Kadının üretiminin,

bu ister ev işi, ister pazara yönelik üretim olsun, değişim değeri taşıdığı çok basit bir şekilde gösterilebilir.

Özellikle tarım sektöründe temel üretim birimi ailedir. “Aile” sözcüğünün Latince kökeni olan “familia”, aile reisine tabi olan toprak, kadın, çocuk ve köleler top-

* Yazıda yer alan düşüncelerin bütünü, Christine Delphy'nin “Baş Düşman” isimli kitabından alınmıştır ve yazı bu kitapta yer alan düşüncelerin bir özeti niteliğini taşımaktadır.

Delphy, 1968 sonrası gelişen feminizmin Fransa'daki en önemli isimlerinden biridir ve Simone de Beauvoir'ın en yakınları arasındadır. Maddeci feminizmin en önemli yazarlarından biridir ve eserleri halen güncelliğini korumaktadır. “Baş Düşman”, Delphy'nin ilk fakat en önemli kitabıdır, maddeci yönteme sadakati ve marksizmin kadın sorununa yaklaşımına dair eleştirilel bakışı ile dikkati çekmektedir. Kitap, Handan Öz ve Lale Aykent Tunçman tarafından Türkçe'ye çevrilerle Ayşe Düzkan'ın önsözü ile Saf Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır.

lamı anlamına gelmekteydi. Bir üretim birimi olan ailede, herkesin emeği babaya devredilmiştir. Bu ait olma, emeğin ürününün değişime sunulması hakkını da içerdiğinden karşılıksız bir devir söz konusudur. Baba ise, kendisine tüm haklarıyla birlikte devredilmiş emeğin nitelik ve niceliğinden bağımsız olarak, kendisine tabi olan, yani otoritesi altında bulunan bireylerin bakımını üstlenmiştir. Emeğin karşılıksız olarak devredilişi ("karşılıksız" kavramı üzerinde daha sonra durulacaktır) tarihsel süreç içerisinde sorgulanmış ve çocukların emeğinin karşılığını talep etmesi giderek daha da olağanlaşmıştır.

olduğu ürünleri alabilmek için pazara sunabileceği ürünlerse genelde, yukarda bahsedildiği üzere, kadın tarafından üretilen, en azından kadın tarafından pazara sürülmeye hazır hale getirilen bu ürünlerdir. Dolayısıyla kadının bu karşılıksız emeği aslında işletmenin ekonomisinde oldukça önemli bir kalemdir ve ticari olarak da zaten hesaba katılmaktadır.

Kadının pazara yönelik üretiminin resmi olarak hesaba katılış biçimi, kadının emeğinin karşılıksızlığının meşrulaştırıldığı noktadır. Tüm muhasebe sistemlerinde en küçük birim birey değil hane halkı veya aile, yani erkek ve kadın eşler ile bunların evli olmayan çocuklarının

geri olarak yer almamasıdır. Bu noktada kadın tarafından üretilen ürün ve hizmetin gerçekten "üretken" olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir.

Tekrar kırsal kesime, tarımın henüz sanayileşmemiş olduğu ekonomik yapıya geri dönersek, ailenin üretiminin büyük bölümünün kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğunu görürüz. Yani ailenin üretimi, yine ailenin tüketimi içindir. Aile için üretilen et, yumurta, sebze vb gıda maddelerinin yükü, aile içi görev dağılımına bağlı olarak genellikle kadının görevidir. Bu üretim, pazara sunulmadığı için üretken kabul edilmez. Ancak üretilen bu ürünler, ailenin ihtiyaçları arasında olduğuna göre eğer ailenin kendisi tarafından üretilmeseydi pazardan satın alınması gerekecek, bu durumda bir değişim değeri taşıyacaktı. Bir diğer açıdan, bu ürünler, eğer ailenin kendisi için gerekli olmasa, pazara sürülecek ve belli bir gelir getirecek, yani bir değişim değerine sahip olacaktı. Bu durum yalnızca bir varsayımdan ibaret değildir, bu tür, üretimi kendisi yapmayan aileler, örneğin sanayileşmiş bölgelerde yaşayan aileler, bu ürünleri pazardan temin etmektedir. Yani ailenin tüketimi için üretilen ürünler de, pazara yönelik olarak üretilen ürünler gibi bir değişim değeri taşımaktadır ve dolayısıyla bu ürünlerin üretimi için harcanan emek üretkendir.

Daha tartışmalı olan nokta ise "ev işi" kapsamında harcanan emeğin üretken olup olmadığıdır. Bu konuda bir hüküm verebilmek için öncelikle ev işi kavramının netleştirilmesi gerekmektedir. Bu kavram herkese temizlik, yemek, çamaşır, ütü, dikiş, alışveriş ve çocuk bakımından oluşan bir işler bütünüdür düşündürmektedir. Bu işler, evlilik içerisinde kadın tarafından karşılıksız olarak yerine getirilen ve yukarda bahsedilmiş olan pazara yönelik veya yönelik olabilecek ürünlerin dışında ka-

Kırsal kesimde, tarımsal üretim söz konusu olduğunda iş gücünün büyük kısmını kadınlar oluşturur. Bu emeğin payı öyle büyüktür ki, bir ailenin sırf bir kadının daha işgücüne sahip olmak için çocuklarını erken yaşta evlendirmesi sık görülen bir durumdur.

Buna karşın, kadın eşin veya erkek çocuklardan birinin eşinin ayrıca karşılık talep etmesi halen son derece olağandışı karşılanır. Oysa ki ailenin yaptığı üretimde kadının rolü tartışılmazdır. Kırsal kesimde, tarımsal üretim söz konusu olduğunda iş gücünün büyük kısmını kadınlar oluşturur. Bu emeğin payı öyle büyüktür ki, bir ailenin sırf bir kadının daha işgücüne sahip olmak için çocuklarını erken yaşta evlendirmesi sık görülen bir durumdur. Kadın tarlalarda ürünün yetiştirilmesi noktasında emek harcamakla kalmaz, ev veya çiftlik sınırları dahilinde bu ürünün işlenmesi ve pazara sunulabilir hale getirilmesi içinde de emek harcamaya devam eder. Ayrıca hayvanların bakımından da, kısmen çocukların da katkısı olmakla birlikte, kadınlar sorumludur. Tarımla uğraşan bir ailenin, kendi bünyesinde üretmediği ve dışardan satın almak durumunda

birliğidir. Bir muhasebe sistemine göre, aile içinde herhangi bir ekonomik olay gerçekleşmez, gerçekleşmeyen bir şeyin de karşılığının ödenmesi söz konusu değildir. Bu durumda aile reisi, hane halkının diğer bireyleri üzerindeki otoritesi sayesinde bu bireylerin emeğine ve bunun üzerinde değişim gibi her türlü hakka, dolayısıyla getirildiği gelire de yasal olarak sahiptir. Kadının bir birey olarak harcadığı emek yasal olarak görünür olmadığından, yine yasal olarak herhangi bir karşılık talep etme hakkı yoktur.

Kadının hane halkı için yaptığı üretim ise herhangi bir şekilde hesaba katılmamaktadır, çün-kü bu üretim ve hizmetler "üretken olmayan emek" olarak tanımlanmaktadır. Burada "üretken olmayan"dan kasıt, bu emeğin ticarileştirilebilir olmaması, yani bir ekonomik birim olarak kabul edilen ailenin bütçesinde bir değişim de-

lan ürünler ve hizmetler olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda "ev işi" kapsamına giren emeğin de üretken olduğu yukarıdaki şekilde gösterilebilir. Ev işi olarak addedilen bütün bu ürün ve hizmetler, eğer kadın tarafından yapılmasa idi dışardan satın alınmak durumunda kalıncaktı. Sanayileşmeyle birlikte bu durum zaten birçok alanda gerçekleşmektedir, artık evde dikilen giysiler yerine hazır alınanlar tercih edilmekte, ekmek, konserve gibi eskiden evde hazırlanan birçok gıda ürünü dışardan satın alınmakta hatta lokanta vb yerlerde doğrudan tüketilebilmekte, çocuklar bakıcı tutularak yetiştirilebilmekte, temizlik yine karşılık ödenerek hane halkından olmayan kişilere yaptırılabilir. Diğer yünden, kadın bu üretimi aile için yapmak yerine pazara sunmayı tercih edebilir, bu durumda belirli bir ücret olarak bu emeğin karşılığını alacaktır, üstelik aldığı karşılık, pazarın şartlarına bağlı olarak, harcadığı emeğin miktarına ve niteliğine birebir bağlı olacaktır. Bu durumda ev işi de potansiyel olarak bir değer taşımaktadır, yani bu iş için harcanan emek üretkendir.

Ev işinin üretkenliği, ailenin tüketimi için gerekli bir ürünün üretimsürecibütünüyleincelenerek de görülebilir. Hane halkında yapılan üretim nihai tüketim malını elde etmek amaçlıdır. Bunun için emek, yani ev işi, makineler, sermaye ve hammadde kullanılır. Burada hammaddeden kasıt gerçekten ham halde bir madde (yetiştirilmiş bir hayvan, tarladan toplanmış sebze veya tahıl, ip elde üzere pamuk vb) olabileceği gibi

dışardan satın alınmış bir yarı ürün de (bir parça biftek, un, giysi dikmek üzere kumaş vb) olabilir. Her iki halde de bu hammaddenin tüketilebilir hale gelmesi için üretim sürecinin devam ettirilmesi, yani emek harcanması gerekmektedir. Verdiğimiz örnekler üzerinden gidersek, hayvanın tüketilmesi için biftek halinde kesilmesi yeterli değildir, pişirilip porsiyonlara bölünerek sofraya getirilmesi gerekmektedir; unun tüketilebilmesi için başka gıda maddeleriyle birleştirilerek pişirilmesi gerekmektedir; kumaşın giyilebilmesi için uygun şekilde kesilip dikilmesi gerekmektedir. Tahılın öğütülüp un haline getirilmesini yukarıda saydığımız sebepler üzerinden üretken kabul edip pişirilip tüketilebilir hale getirilmesini üretken saymamak açık bir çelişkidir, üretim süreci farklı bireylerce gerçekleştirilse de işlenmemiş üründen nihai tüketim maddesi elde edilen üretim süreci kendi içinde bir bütündür ve bu bütünün her parçası üretkendir. Aile, ihtiyacı olan tüketime maddesini karşılığını ödeyerek doğrudan tüketilebilir biçimde dışardan alabileceği gibi, örneğin yemeği lokantada yiyebileceği gibi, dışardan aldığı bir yarı ürünü emek harcayarak dönüştürmeyi de tercih edebilir. Bu durumda, aile içinde harcanan emek de en az pazardan alınabilecek olan muadili kadar üretkendir.

Aileler genellikle nihai tüketim maddesini satın almak yerine bir yarı ürünü işlemeyi tercih etmektedirler. Bunun sebebi ise bu emeğin kadınlar tarafından karşılıksız olarak sunuluyor olmasıdır, bu da "bedava" olarak algılanmaktadır. Oysa yukarıda da gösterdiğimiz üzere, kadının

bu noktada harcadığı emeğin de, hesaplarda dikkate alınmasa bile, belli bir ekonomik karşılığı vardır. Bu durumda evin tüketim masraflarını sadece aile reisi olan

Aileler genellikle nihai tüketim maddesini satın almak yerine bir yarı ürünü işlemeyi tercih etmektedirler. Bunun sebebi ise bu emeğin kadınlar tarafından karşılıksız olarak sunuluyor olmasıdır, bu da "bedava" olarak algılanmaktadır.

kocanın karşıladığı tezi doğru değildir, kadın da aslında pazarda belli bir değişim değerine sahip bir üretim yapmaktadır. Dolayısıyla kocanın kadın eşin bakımını karşılıksız olarak üstlenmiş olması da söz konusu değildir. Kadın, bu bakımın karşılığını üretken bir emek harcayarak vermektedir.

Kadının evde harcadığı emek, bakımının karşılığı olarak değerlendirilebilirse de, bu bakımın kadının emeğinin karşılığı olduğu eksik bir savdır.

Bağımsız bir geliri olmayan evli bir kadının bakımı karşılığında çalışması, ücret karşılığında çalışan bir işçinin durumundan farklı bir üretim ilişkisini işaret etmektedir. Ancak buradaki farklılık, daha önce açıklandığı üzere emeğin niteliğinden kaynaklanmaz, ev içi emek de, aynı piyasada ücret karşılığı sunulan emek gibi, üretken bir emektir. Farkı yaratan üretim ilişkisidir. Kapitalist üretim tarzında, satılan emeğin türü ve miktarı ile buna karşılık ödenecek olan ücret piyasa koşulları tarafından kesin olarak belirlenmiş ve bir sözleşme ile netleştirilmiştir. Bu koşullar, sözleşmenin taraflarından bağımsızdır, belirleyici

olan emeğin nitelik ve niceliğidir. Dolayısıyla emekçinin daha vasıflı hale gelmesi veya çalışma süresinin uzatılması ile daha yüksek bir ücret elde edilebilir.

Ancak bir kadın için, ne sunması gereken emeğin, ne de elde edeceği bakımın genel geçer bir ölçütü yoktur. Buradaki belirleyici etkenler, kocanın ekonomik durumu ve kadına yaklaşımıdır. Tamamen aynı işleri yapan iki kadın,

sonra başka bir "işveren", yani başka bir koca tercih etmek pek kolay olmadığından emeğin karşılıksız olarak sunulması uzun vadeli bir zorunluluk haline dönüşmektedir.

Özellikle sanayileşmiş toplumlarda kadının emeğinin karşılıksızlığı daha da belirginleşir. Bu toplumlarda, kadın ev dışında ücretli olarak çalışmak suretiyle kocasına devrettiği emeğinin

buradan hareketle çalışan kadının "aslında hiçbir şey kazanmadığı" ileri sürülmektedir. Ancak bunun kadının emeğinin karşılıksızlığına örtbas eden bir hareket olduğu belirtilen şekilde düşünüldüğünde oldukça açıktır.

Görüldüğü üzere, bir işçinin tabii olduğu çalışma koşulları ile bir kadının mahkum olduğu koşulların farklılığı, farklı üretim ilişkilerinin varlığından kaynaklanmaktadır. Bu farklılık da sömürünün farklılığına beraberinde getirmektedir. İşçi, işveren tarafından kapitalist anlamda sömürülürken kadın, kocası tarafından kölelik biçiminde sömürülmektedir. Bu ikincisi, patriyarkal sömürüdür.

Kadının farklı üretim ilişkileri içinde yer alması, onun sınıfsal konumunun belirlenmesinde de bazı sorunlar yaratır. Bu konuda genel yaklaşım, kadını kocasının sınıfına dahil etmektir. Bu da kadının kocasıyla aynı sosyal ortamı paylaşması ve bakımı için yapılan harcamanın kocasının kine yakın olması, yani ailenin toplumsal açıdan homojen bir birim olmasıyla gerekçelendirilir. Bu doğru bir kabul olarak alınsa bile -ki değildir, bireyin sınıfsal konumu içinde yaşadığı sosyal ortamla değil yer aldığı üretim ilişkileri ile belirlenmelidir.

Kadının üretim ilişkileri göz önünde bulundurulmak istendiğinde çelişkili bazı tavırlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin bazı çalışmalarda çalışan kadınlar üretim araçları ile olan ilişkilerine bağlı olarak bir sınıfa dahil edilirken çalışmayanlar kocalarının sınıfından sayılmış, yani kadınlar için iki ayrı kriter geçerli kılınmıştır. Bu çifte standarttan kurtulmak için kimi araştırmacılar sadece erkekleri ve çalışan kadınları araştırmalarına dahil ederken, kimileri de sadece erkekler üzerinde çalışma yapmayı tercih etmişlerdir. Bir diğer yaklaşım da kadınların sınıfını en yakın erkek akraba üzerinden belirlemektir. Örneğin

İşçi, işveren tarafından kapitalist anlamda sömürülürken kadın, kocası tarafından kölelik biçiminde sömürülmektedir. Bu ikincisi, patriyarkal sömürüdür.

kocalarının ekonomik durumuna bağlı olarak farklı şekilde bakım elde edebilirler, çünkü bir kocanın eşine sunabileceği bakımın üst sınırı kendi ekonomik gücü tarafından belirlenmektedir. Örneğin çalışmayan, yardımcı olmayan ve bir çocuğu olan bir işçinin eşi ile aynı koşullara sahip bir üst düzey yöneticinin eşi için ayrılan miktar, on kata kadar farklılık gösterebilir. Ayrıca, kadının harcadığı emeğin miktarını arttırarak daha iyi bir bakıma ulaşması da mümkün değildir. Çocuksuz bir kadın haftada ortalama 35 saat emek harcarken bir çocuklu bir kadın için bu süre 52 saate çıkar, ancak kadının yaşam standardında herhangi bir değişim görülmez. Bunun yanı sıra, aynı ekonomik koşullara sahip kadınların aynı ev işlerini yapıyor olmaları veya aynı süreyi ev işiyle meşgul olarak geçiriyor olmaları bir zorunluluk değildir. Aynı ücreti alan iki çalışandan birinin eşi çocuksuz ve çok sayıda yardımcıya sahip, diğeri üç çocuklu ve yardımcısız olabilir. Ancak her ikisinin de aldığı bakımın tutarı yaklaşık olarak aynıdır. Bir kadının daha iyi bir bakım elde edebilmesinin tek yolu, koşulları daha iyi bir erkekle evlenmektir. Bir kez evlendikten

bir bölümünü tekrar kendi eline almıştır. Çalışan bir kadın, kendi bakımını kendisi karşılar, ancak ev işlerinin sorumluluğu halen kadının üstündedir. Yasal düzenlemeler bir kenara bırakılırsa bu durum, kadının ancak işgücünün ev işleri için gerekli bölümünü karşılıksız olarak kocasına devretmesi koşuluyla çalışabildiği şeklinde yorumlanabilir. Hiçbir kanunda kadının ev işlerini yapma zorunluluğu açıkça belirtilmemesine karşın "aile yükümlülüklerini yerine getirme zorunluluğu" gibi yuvarlak ifadeler bu işi dolaylı olarak görür ve boşanma gibi yaptırımlarla desteklenir.

Fiili olarak da çalışan bir kadın ev işlerini doğrudan veya dolaylı olarak yerine getirmektedir, ya bu işleri bizzat yerine getirir, ya da bu işleri yapması karşılığında başkalarına belirli bir ücret öder. Bu ücretin, ailenin toplam gelirinden değil de kadının gelirinden düşülmesi, kadın çalışmıyorken ailenin ortak geliriyle karşılanan çocukların bakım masrafları gibi giderlerin de kadının geliri ile karşılanır hale gelmesiyle birleştiğinde oldukça dikkat çekicidir. Bütün bu giderler kadına yüklendiğinde kadının elde ettiği gelir sifıra yaklaşmaktadır ve

kadının kocasıyla evlilik anındaki durumunu kıyaslamak için kadının babasının durumu, uzun bir evlilik süresinden sonraki durumunu kıyaslamak içinse kadının bir erkek kardeşinin durumu kullanılmıştır. Baba ile çocuğun karşılaştırılması içinse erkek çocuğun kendi sınıfsal durumu ölçüt alınırken kız çocuk söz konusu olduğunda kocasının sınıfsal durumu göz önüne alınmıştır. Dolayısıyla kadın, her zaman o an için en uygun görülen erkek ile özdeşleştirilerek, yani Marksist olmayan ölçülere göre bir toplumsal sınıfa dahil edilmektedir.

Bu çelişkili durumun sebebi, çalışmayan kadınların kapitalist üretim ilişkileri içinde yer almaması, dolayısıyla bu ilişkiler için belirlenmiş kriterlere göre sınıflandırılmasının imkansızlığıdır. Ancak durum, aynı zamanda kendi sebebini gizlemeye yönelik bir çabadır, kadınların farklı bir üretim ilişkisi içinde yer aldıklarına açığa vurulmasındansa kadının kendisine en yakın görülen erkek ile özdeşleştirilmesi yoluyla bu farklı üretim ilişkisi görmezden gelinmektedir. Bu sayede kadının "ait olduğu" erkeğin değil kendi üretim ilişkileri içerisinde sömürülmesi göz ardı edilerek kadın ve erkeğin çıkarlarının uzlaşması imkansız olan iki ayrı sınıf oldukları da görmezden gelinmiş olur. Kadının

kocanın sınıfından sayılması, kadını aslında kocanın malı olarak tanımlamaktır, ancak bu aynı zamanda kapitalizm harici bir üretim ilişkisini saklayarak kadının kocasının malı olduğunu saklamaya yönelik bir harekettir.

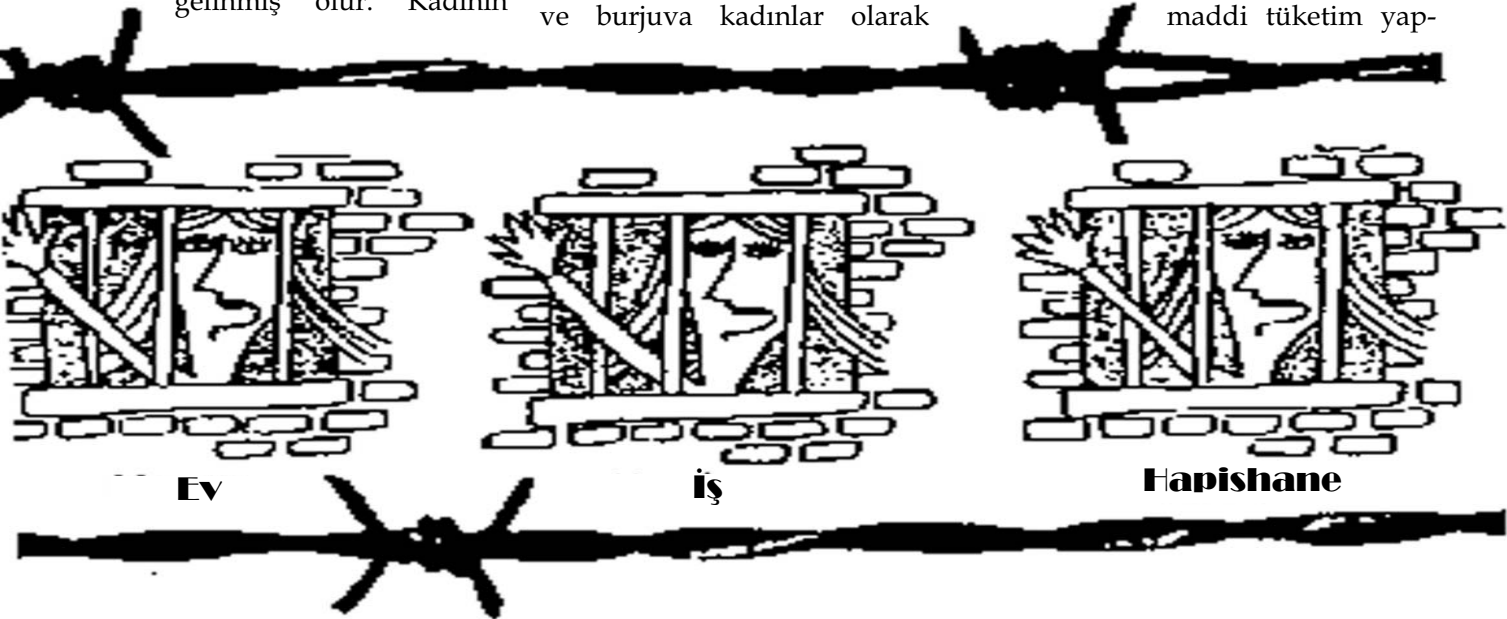
Bu tavır, sol hareket içinde de kendisine hemen hemen aynı biçimde yer bulmuştur. Sol ideolojiler ve bunlar çevresinde birleşen örgütler, kadını belli bir sınıfsal gruba dahil ederek kadın hareketinin gücünü anti-kapitalist mücadeleye eklemeyi amaçlar. Ancak asıl hedef, kadını bu şekilde bir ekonomik sınıfa dahil etmek suretiyle erkekten farklı bir üretim ilişkisine tabi olduğunu inkar ederek bu tabiyete karşı mücadele edilmesini engellemektir. Çalışan kadınların çok küçük bir bölümü üretim araçlarına sahiptir, çoğunluğu sınıfsal olarak işçidir. Boşanan kadınlar da, eğer çalışmıyorlarsa, evlilikleri boyunca kendilerini geliştirme ve vasıflarını yükseltme imkanından yoksun olduklarından, çalışma hayatına büyük oranda işçi olarak en düşük ücretlerle girmektedir. Dolayısıyla, eğer bütün sorun kadınları anti-kapitalist sınıf savaşına dahil etmek olsaydı, çalışmayan kadının potansiyel ve çalışan kadının pratik işçiliklerini vurgulamak yeterli olurdu.

Oysa yapılan, kadınları işçiler ve burjuva kadınlar olarak

ikiye bölerek kadın hareketini parçalamak, bir yandan da patriyarkal düzeni ve cinsiyetçiliği örtülü bir biçimde olumlamaktır.

"Burjuva kadın", başlı başına bir incelemeyi hak eden, son derece tartışmalı bir kavramdır. Burada kast edilen genellikle üretim araçlarına sahip olan ve belirli bir ücret karşılığında işçinin emeğini satın alan kadın değildir; bu durumda zaten "kadın" vurgusuna ihtiyaç yoktur, "burjuva" nitelendirmesi yeterli olacaktır. Hatta daha da ilginç, burjuva kadının, burjuva sınıfından bir erkeğin karısı olması bile genel geçer bir kural değildir, sıradan bir işçiye oranla yüksek ücret alan fakat içinde yer aldığı üretim ilişkileri göz önüne alındığında işçi olan bir erkeğin karısı da burjuva ilan edilebilmektedir.

"Burjuva kadın" dendiğinde genel olarak akla gelen ev işi yapmayan, yani ev içi emek harcamayan, bütün vaktini kişisel bakımına veya eğlencesine, kocasıyla birlikte vakit geçirmeye ayıran bir kadındır. Oysa böyle bir kadın fiili olarak imkansızdır. Ailenin ekonomik koşulu iyileştikçe tüketim artar, tüketim arttıkça yapılması gereken ev içi üretim de buna paralel bir artış gösterir. Bu artış, özellikle çocuklar göz önüne alındığında çok daha belirgindir. Burjuvaların çocukları daha çok maddi tüketim yap-

makla kalmaz, annelerinin vaktini de giderek daha fazla tüketirler. Bir burjuva kadının, özellikle de çocuklu bir burjuva kadının, ev içi emek sarf etmemesi mümkün değildir. Bazı durumlarda kadının yükünü hafifletmek üzere yardımcıları bulunur, ancak bu sadece kadının başka işlere vakit ayırabilmesini olağan kılar. "Eğlence" veya "kocayla vakit geçirme" olarak kabul edilen ve bir zevk aracı olarak görülen eylemlerin birçoğu aslında burjuva kadının işçi kadının yükümlülüklerine ek olarak üstlendiği bir görevdir: Kocasını çeşitli sosyal ortamlarda uygun şekilde temsil etmek, zira bu tür sosyal gereksinimler de artan gelir seviyesine bağlı olarak ortaya çıkan yeni tüketim biçimlerinden biridir.

"Burjuva kadın" hakkında sıklıkla söylenen, ezilmediği fakat ezdiği, dolayısıyla işçi sınıfının düşmanı olduğudur. Ancak biraz yakından incelendiğinde, burjuva kadının elindeki iktidarın kendisine değil evli, yani ait, olduğu erkeğe ait olduğu görülür, bu kadın sadece bu iktidarın bir kısmını kullanmaktadır. Dolayısıyla eğer hedef iktidarsa, esas düşman kadın değil gerçek bir burjuva olan kocasıdır. Ancak "burjuva kadın", "burjuva erkek"ten çok daha nefret uyandırıcı bir imgedir, bunun sebebi de kadın olmasında gizlidir. Kadın, kocasının mülkü olmak sıfatıyla esasen kocaya yönelik nefretin çok daha kolay vurulabilecek bir hedefi haline gelir. Öte yandan, kadının iktidarının temeli bu mülk olma ilişkisi olduğundan, yani kadın iktidarın gerçek sahibi olmadığından, uyguladığı iktidar gayri meşrudur. Burjuva kadın, "hak etmediği" bir şekilde bir erkek üzerinde iktidar uyguladığında,

bu "hak etmeme" durumu son derece nefret uyandırıcı bir biçim alır. Çünkü bu paylaşılmakta olan iktidar, erkeği kadına alışageldiği biçimde davranmaktan, yani bir kadın-erkek ilişkisi içinde ezmekten alıkoyar. Bu bağlamda burjuva kadın imgesinden nefret, sol hareketin bile içine sinmiş bir cinsiyetçiliği ifşa etmektedir.

"Burjuva kadın" tanımındaki zayıflık, kadının kocasının sınıfına dahil edilmesi durumunda yapılan ailenin homojen bir tüketim birimi olarak kabul edilmesi hatasını yeniden su yüzüne çıkarır. Gerçekten de aile tüketim bakımından, özellikle de yiyecek tüketimi bakımından, eşitlikçi ve hiyerarşik olmayan bir bütün olarak düşünülür. Bu kavrayış, asgari ihtiyaçlarını ancak karşılayacak derecede düşük gelirli veya herhangi bir harcamanın hesaplanmasına gerek duyulmayacak kadar yüksek gelirli aileler söz konusu olduğunda geçerlidir.

Bu uç gelir düzeylerinin dışına çıkıldığında ise, bireylerin tüketimlerinde erkeğin lehine nitel ve nicel bazı farklılıklar göze çarpar. Örneğin, kadın ve erkeğin gün içinde harcadıkları emekten ve fiziksel yapılarından bağımsız olarak, erkeğin her koşulda daha fazla gıdaya ihtiyacı olduğu düşünülür ve yemeğin en büyük kısmı ona ayrılır. Ayrıca daha nitelikli gıdaya ihtiyacı olduğu gerekçesiyle başta et olmak üzere en besleyici veya en pahalı besin maddeleri öncelikle erkeğin tüketimi içindir, her yemeğin en iyi yeri evin reisi için ayrılır. Öte yandan, bir besin maddesinden aile bireyleri için yeterli miktarda bulunmuyorsa, kadın kendi

payından "gönüllü olarak" vazgeçer veya yemeğin iyi kısmını diğer bireyler arasında paylaştırarak en kötü kısmını yine "gönüllü olarak" kendisine ayırır. Tüketimdeki bu eşitsizliğin çoğu zaman sözü bile edilmez; ailenin tüm fertleri tarafından olağan karşılanır. Eşitsizliğin sürekli aleyhine işlediği kadın da bu durumdan hiç şikayet etmez, çünkü çocukluğundan beri başta kendi ailesinde, sonra da tüm çevresinde gördüğü bu durumu içselleştirmiştir. İçselleştirme, tüketimdeki eşitsizliği meşrulaştırma mekanizmalarından biridir. Kadın için geçerli olan bir diğer mekanizma da estetik kaygıların devreye sokulmasıdır, örneğin sarhoş bir kadının çirkin olacağı düşüncesi kadını, erkeğe özel kılınmış alkol tüketiminden uzak tutmak içindir.

Aile içindeki tüketim, kadının yanı sıra çocukların da aleyhinedir. İhtiyaçları olmadığı gerekçesiyle çocukların da birçok gıda maddesine erişimi engellenir.

... paylaşılmakta olan iktidar, erkeği kadına alışageldiği biçimde davranmaktan, yani bir kadın-erkek ilişkisi içinde ezmekten alıkoyar. Bu bağlamda burjuva kadın imgesinden nefret, sol hareketin bile içine sinmiş bir cinsiyetçiliği ifşa etmektedir.

Oysa çocuklar büyüme çağında olduklarından ve sürekli hareketli olduklarından yetişkin bir bireyden çok daha enerjiye, dolayısıyla çok daha fazla besine ihtiyaçları vardır. Buna ek olarak, çocuğun düzgün bir fizyolojik gelişime sahip olması için nitelikli bir şekilde beslenmesi şarttır. Halbuki birçok yiyecek, neredeyse sürekli aç gezen çocukların

erişemeyeceği yerlerde tutulur, kimi zamansa düpedüz saklanır. Gıda haricindeki tüketimde de çocuklar açısından niteliksel bir farklılık söz konusudur. Örneğin evin salonunda ailece izlenmekte olan televizyonun kumandası babanın elinde oldukça, babanın ve çocuğum televizyonu aynı şekilde tükettiği öne sürülemez.

kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda geçici olarak sömürülmekte olan çocuklar, babanın otoritesinden ayrılmamış evli erkekler ve yaşlılar da "kadın" tanımına dahil edilebilir.

Kadın, bir erkekle, yani kocayla, yapılmış özel bir sözleşme çerçevesinde, emeğine karşılıksız olarak el konulan bireylerin

dürmeye devam edecektir. Kapitalist üretim ilişkilerinin çözülmesi patriyarkanın ortadan kalkması için olumlu bir adımdır, ancak yeterli değildir, çünkü patriyarka kapitalizmden bağımsız bir toplumsal ilişkiler sistemidir. Patriyarkalsömürünün ortadan kalkması için ortadan kaldırılması gereken doğrudan patriyarkanın kendisidir. Bu sebeple, kadın hareketinin anti-kapitalist sınıf savaşına dahil edilmeye çalışılması yerine özerk bir hareket olarak örgütlenmesi ve doğrudan patriyarkaya karşı savaş vermesi, patriyarkayı kaldırmaya yönelik bir devrimi hedeflemesi, daha hedefe yönelik bir hareket olacaktır. Bu noktada sol örgütlerin alacağı en samimi tavır, kadın hareketini kendi mücadeleleri içinde eritmeye çalışmaktansa kadınların özerk örgütlenmesinin ve mücadelesinin bir zorunluluk olduğunu vurgulamak ve buna doğrudan destek vermektir.

Kadın, bir erkekle, yani kocayla, yapılmış özel bir sözleşme çerçevesinde, emeğine karşılıksız olarak el konulan bireylerin oluşturduğu toplumsal sınıftır ve kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız olarak patriyarkal üretim ilişkisine tabidir, dolayısıyla bu ilişki üzerinden sömürülmektedir.

Yaşlılar için de benzer bir durum söz konusudur, "dokunur" gerekçesi ile pek çok gıda maddesinden uzak tutulurlar. Çalışan insanlar kadar yiyeceğe ihtiyaçları olmadığı veya yaşlanmış bünyelerinin her türlü yiyeceği kaldıramayacağı ileri sürülerek tüketimleri kısıtlanır, bu gerekçeleri benimsemeleri sağlanarak bu eşitsizliğin yine kadında olduğu gibi gönüllü bir tercih olması sağlanır.

Bu açıdan bakıldığında, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin farklı bir boyutu açığa çıkmaktadır: Bir erkek de yaşamının farklı dönemlerinde, örneğin çocukken veya yaşlandığında, üretim veya tüketim bakımından patriyarkal sömürüye maruz kalabilir. Ancak bu geçici bir durumdur, kendileri bir aile sahibi olup ailenin kalan bireyleri üzerinde otorite kurduklarında bu durum kendi lehlerine dönecektir. Ancak kadın için bir geçicilik söz konusu değildir, bir kadın yaşamının her döneminde, ister ev içi üretim, ister tüketim açısından yaklaşılsın, patriyarkal hiyerarşinin en alt basamaklarında yer alır. Dolayısıyla patriyarkal ezilme ve sömürü, sadece kadının toplumsal cinsiyetinden

oluşturduğu toplumsal sınıftır ve kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız olarak patriyarkal üretim ilişkisine tabidir, dolayısıyla bu ilişki üzerinden sömürülmektedir. Patriyarka sadece kadını sömürmektedir, ve her evli kadın patriyarkal sömürü düzenine tabidir. Aynı şekilde patriyarka, erkeği sürekli olarak sadece erkek olması sebebiyle kadına karşı avantajlı konuma geçirmekte, ve bireysel tercihlerden bağımsız olarak her erkeği bu sömürü düzenine dahil etmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkek, çıkarları patriyarkal sistem sürdüğü sürece uzlaştırılamayacak iki toplumsal grup, yani iki ayrı sınıftır.

Patriyarkal üretim ilişkileri, kapitalizm öncesi toplumlarda da bulunmaktaydı; kapitalizmin çöküşünden sonra da varlığını sür-

Feminist yazar Christine Delphy

Gülnur Savran'la Röportaj

Türkiye’de sosyalist feminizm’i savunan en bilinen kişilerden biri olan Gülnur Acar Savran 1976 yılından başlayarak asistan olarak çalıştığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’ndeki görevinden YÖK Yasası’nın çıkmasıyla birlikte istifa etti. Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde iki dönem, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde ise üç dönem ders veren Savran pek çok kitap ve makaleye imza attı. 1988-1990 yıllarında Türkiye’deki ilk sosyalist feminist dergi olan Kaktüs ve daha sonraki yıllarda da Pazartesi dergisi’nde yazılar yazdı. röportajını sosyalist feministlerin çeşitli konulara yaklaşımlarını ve özellikle radikal feminist Chistine Delphy ile ayrışım noktalarını özetleyen Pazartesi dergisi’de Şubat 2005’de yayınlanan röportajı tekrar yayınlıyoruz. Feminizm içindeki ayrışma noktalarına görmek açısından açıcı olan bu röportajın tartışmalara katkısını olacağını umuyoruz.

Kadınların ezilmesini nasıl tanımlıyorsunuz? Daha doğrusu kadınları ezen kim? Sistem mi? Hangi sistem? Kapitalizm mi, ayrımcılık mı yoksa?

Tabii ki kadınları ezen, baskı uygulayan, şiddet uygulayan, sömüren erkekler. Fakat bunu söyleyip burada duramayız diye düşünüyorum. Çünkü bir toplumsal tahlil yapmak ve buradan politik bir perspektif çıkarmak için, bu erkeklerin toplumsal konumlarını belirlemek gerekiyor. Bugün, kadınları patriarkal kapitalizm ya da kapitalist patriarka içinde konumlanmış, belirli toplumsal ilişkiler içinde yer alan erkekler eziyor. Ve bu toplumsal ilişkileri ifade eden de benim açımdan, patriarkal kapitalizm ya da kapitalist patriarka. Kadınlar ve erkekler bir egemenlik ilişkisi içinde tanımlanmış iki toplumsal grup oluşturuyor. Bu toplumsal gruplardan biri egemen, erkekler, diğeri de ezilen toplumsal grup, yani kadınlar. Egemen olan erkekler, kadınların emeğine,

Gülnur Savran

kimliğine, bedenine el koyuyor; kadınların bedenini, emeğini, kimliğini denetliyor. Egemen olan toplumsal grubun mensupları, yani erkekler bu egemenlikten çeşitli çıkarlar sağlıyor; çok somut, maddi çıkarlar... Hem kapitalist patriarka ya da kapitalist patriarkadan söz edip, hem de kadınları ezenlerin bizzat erkekler olduğunu söylemenin anlamı bu. Ayrımcılığa gelince: Ayrımcılık bu egemenlik biçiminin sadece bir boyutunu ifade eden bir terim.

Kadınların çeşitli alanlardan ve faaliyetlerden dışlanmasını ve kadınlarla erkekler arasında haklar ve imkânlar açısından eşitsizlik olduğunu ifade ediyor. Ama, bunun yanı sıra, bu egemenliğin çok daha köklü, derinlerde kök salmış boyutları var. Sömürü böyle bir şey. Baskı, şiddet böyle bir şey.

Sömürü kısmını nasıl açıklıyorsunuz? Kitapta da Christine Delphy ile tartıştığınız nokta da bu değil mi?

Delphy’den esas ayrıldığı nokta şu benim: Bütün erkekler bütün kadınları aynı biçimde sömürüyor. Evemeği bağlamında çeşitli el koyma, sömürü biçimleri var. Bazı kadınlar, sadece ev içinde karşılıksız emek harcıyor, tam zamanlı ev kadınlığı yapıyor. Ve emeklerine bu biçimde el konuluyor. Bu tamamen köle sömürüsüne benzeyen bir sömürü biçimi. Başka bazı kadınlar hem kamusal alanda ücretli işlerde çalışıyorlar hem evde karşılıksız emek harcıyorlar. Bu kadınlarda evde maruz kaldığı sömürü, köle

emeğinin sömürsünden farklı. Kadınlar aile işletmelerinde de karşılıksız emek harcıyorlar. Oradaki sömürü, dar anlamıyla patriarkanın sömürüsü, yani aile babasının bütün aile üyeleri üzerindeki sömürüsü. Dolayısıyla, bütün kadınlar bütün erkekler karşısında tek bir sömürüye tabi değiller. Farklı farklı el koyma, sömürü biçimleri var.

Ev içindeki sömürü için de mi patriarkal kapitalizm kavramını kullanıyorsunuz?

Evet. Kapitalizme özgü yeniden üretim alanı o. Ama kuşkusuz orada da bir emek harcıyor, üretim yapıyor. Orada da bir sömürü ya da koyma var. Sömürü kavramını bütün kadınla durumunu açıklayan tek bir bilimsel kategori olarak kullanmamamın nedeni, farklı sömürü biçimlerinin olması.

Patriarkal sömürüyü yoğun biçimde yaşayan ev kadınları açısından Türkiye koşullarında özgürleşmenin olanaklarını biraz açabilirmisiniz, görünmeyen emeğin görünür kılınmasının tek imkanı kamusal alana çıkmak mıdır?

Kamusal alana çıkmak, ücretli bir işte çalışmak politik olarak kendini ifade etmek, eğitim kültür haklarından yararlanmak tabii ki kadın için özgürleşmenin bir boyutudur. Fakat benim sözünü ettiğim görünmeyen emeğin görünür kılınması meselesi bundan çok farklı bir şey. Kitapta, görünmeyen emeğin görünür kılınması için olası yollardan biri olarak kamusal alandaki bakım işlerinin değerinin yükseltilmesinden söz ediyorum Kamusal alandaki bakım işlerinden kastım, çocuk bakım merkezleri, sağlık kurumları, yaşlılar için merkezler vb... Buralarda çalışanların emeğinin nitelikli emek haline getirilmesi, yani bu işler için verilen eğitimin düzeyinin yükseltilmesi... İşte bu emeği değerli hale getirmek, dolaylı olarak

ev emeğini görünür hale getirir, bu emeğe değer verilmesine yol açar. Tabii ki tek başına bu yeterli değil. Ev içinde emeğin görünür hale gelmesi ve değer kazanması için başka yöntemler de mümkün. Bunlardan en etkilisi, en çarpıcısı, tabii ki kadınların ev emeğinin ölçülmesi. Çeşitli ülkelerde sosyal politikalara temel oluşturması açısından ölçülüyor kadınların evde harcadıkları karşılıksız emek. Ve bu ölçümlerde kadınların evde harcadığı karşılıksız emeğin devasa bir miktar oluşturduğu ortaya çıkıyor. Bu emeği ölçmenin iki yöntemi

için ikinci yöntem ve daha zor olan daha az kullanılan yöntem ise şu: Ev kadının dışarıda ücretli bir işte çalıştığı zaman yaptığı iş, ya da eğer meslek sahibiyse mesleği, ne kadar ücret getirirdi o kadına, buna bakılarak bir değer biçiliyor. Fakat, bu da tabii çok karmaşık bir hesabı gerektiren bir şey. Burada şöyle bir sorun var: O kadın doktora, doktorluk yaparken alacağı ücretle, ev işlerine harcadığı emeğin değeri aynı değil. Bu toplumda değil. Çünkü bu toplum eşitsiz, hiyerarşik bir toplum. Ama bu iki yöntemden söz etmek mümkün.

Çeşitli ülkelerde sosyal politikalara temel oluşturması açısından ölçülüyor kadınların evde harcadıkları karşılıksız emek. Ve bu ölçümlerde kadınların evde harcadığı karşılıksız emeğin devasa bir miktar oluşturduğu ortaya çıkıyor.

var. Bir tanesi daha yaygın; diğeri zaten pek kullanılmayan bir yöntem anladığım kadarıyla. Daha yaygın ve elverişli olan yöntem şu: Bakım ve ev işleri kamusal ilanda ya da evlerin içinde ücret karşılığı yapıldığında, bu insanlara, profesyonellere ödenen ücretler göz önüne alınıyor. Kadınların ev içinde yaptıkları işlere harcadıkları zaman göz önüne alınıyor. Ve bu temelde kadınların ev içinde harcadıkları emeğin değeri, ortaya çıkıyor. Bunun tabii bazı zorlukları var. Çünkü, ev içinde yapılırken bu işler, dışarıda yapıldığından farklı olarak (ya da ev içinde ücret karşılığı yapıldığından farklı olarak) birbiriyle iç içe geçmiş bir şekilde yapılabilir, düzensiz, bir biçimde yapılabilir; sırası yok, mesaisi yok. Bir yandan çocuğu uyuturken, bir yandan ütü yapmak, bir yandan öbürünün ödevini dinlerken bir yandan da fasulye ayıklamak mümkün. Dolayısıyla da, burada belli zorluklar var. Ama sonuç olarak yapılabilir. Ve çok şeyi ortaya çıkarmış oluyor, emeğin ölçülmesi

Kadının ev içinde harcadığı emeği görünür kılmak için izlenecek üçüncü bir yol da, çeşitli sosyal hak talepleri: örneğin ev kadınları için sağlık sigortası, emeklilik. Çünkü, bu şekilde kadınların ev kadınları olarak da çalışanlar olduğunun adı konmuş oluyor. Bu da yine emeğin görünür hale gelmesi için bir yöntem, tabii geçtiğimiz dönem medeni kanunda yapılan yeni mal rejimi düzenlemesi de böyle bir görünürlük sağlıyor. Kuşkusuz yalnızca mülkü olan ailelerdesomut bir sonucu oluyor bu mal rejiminin, ama ideolojik olarak önemli bütün kadınlar açısından da: Sonuçta bu mülkün yaratılmasında kadının da emek harcamış olduğunu dolaylı olarak ortaya çıkarıyor. Tüm bu yöntemlerin dışında, bu taleplere ve bunların kadınlara getirdiği kısmi güce dayanarak, ev ve bakım işlerinin incisiyetler arasında eşitlikçi bir iş paylaşımı için mücadele dananın kuyruğunun kopacağı yer. Bunun bir yolu, medeni kanunda, evlilik tanımında, tarafların kimliklerinin, ödevlerinin, sorumluluklarının tanımlandığı

yerlerde erkeklerin ev işlerinden sorumlu olduğunu, onların da yükümlülüğü olduğunu bakım ve ev işlerinin, eşit paylaşım gerektiğinin kaydedilmesi. Kendi başına bir şey sağlamayacak olsa bile, bu da ideolojik mücadelede kadınlara güç kazandıracak bir şey.

Türkiye’deki farklılıklara yapılan vurgu, çok kültürcü bir anlayıştan çok, varolan karma ve karma olmayan örgütlerin bir araya gelmemesinin bir çözümü olarak farklılıkların mutlaklaştırıldığı ama zayıf bağlarda örülen bir örgütlenme pratiği olarak yaşıyor. Türkiyeli feministlerin konumunu bu çerçevede tartışabilir misiniz?

Son yıllarda ben, her tür örgüt, yapı ve eylem dışında kaldığım için bu konuda çok fazla şey söylemekten çekiniyorum. Benim açımdan, kadınlarla erkekler arasındaki nesnel ezme ezilme ilişkisi, egemenlik ilişkisi, kadınlar arasındaki bütün farklılıkların ötesinde, kadınların bir kolektif politik özne olarak davranmalarını

mümkün kılan bir şeydir. Buradan bir olanak çıkar. Tabii ki bu, kendiliğinden olan bir şey değildir. Nesnel konumun politikaya tercümesi, politik taleplerle ifadesi ve kolektif politik iradenin oluşturulması politik bir süreçtir. Kadınlarla erkekler arasındaki bütün farklılıklara rağmen bunun mümkün olduğunu düşünüyorum. Bu sorudan somut olarak şunu anlamalıyım herhalde: Sosyalist örgütlerde ve Kürt örgütlerinde çalışan kadınlar bir yanda, feminist yapılarda çalışan kadınlar bir yanda, bunların arasındaki karşılıklı ilişkiler problemi. İki şey söyleyebilirim bu konuda. Biri, politikalar açısından feministlerin konumlarının ne olduğu, ne olabileceği; bir de örgütsel yapılar ve sayısal eşitsizlik açısından meseleye nasıl yaklaşmak gerektiği. Politikalar açısından bir örnek şu: Türkiye’de Kürt kadınlar eskiden beri hep ifade ettiler, ediyorlar da, kadınlıklarını her zaman Kürt kadınlar olarak yaşıyorlar. Kürt kadınlar olmanın dışında bir kadınlık hali yaşamadıklarını ifade ediyorlar.

Her zaman Kürt olmanın dolayımından geçiyor onların kadınlığı. Ve bu bence yadsınamayacak bir şey. Aslında sadece Kürt kadınları için söz konusu değil. Başka ülkelerde siyah kadınlar da öyle tanımlıyorlar. İşçi kadınlar için aynı şey söz konusu olabilir. Bence, zaten, üst ve orta sınıftan, beyaz, heteroseksüel, egemen ulustan olmayan tüm kadınlar için söz konusu bu. Yani, birden fazla ezme ezilme ilişkisinde, ezilen konumunda olan kadınlar, kadınlıklarını hep bu ezilmişliklerin süzgecinden geçmiş olarak yaşıyorlar. Öznel durum bu. Nesnel olarak, biz erkek egemenliğinden, bütün erkekler karşısında

bütün kadınların bir kolektif irade oluşturabileceğinden söz ediyorsak da, öznel olarak yaşanışı böyle. Fakat ben hâlâ hareket içinde, politikaların saptanmasında, değerlendirilmesinde bir takım nesnel ölçütlerin mümkün olduğunu düşünüyorum. Eğer bir kadın kurtuluş hareketinden söz ediyorsak, bu nesnel ölçütlerin mümkün olduğunu düşünüyorum. Yeniden Kürt kadınlar örneğini ele alacak olursak: Ezilen ulusların, ayrımcılığa uğrayan etnik grupların, ırkların kadınları için aile ve analık-doğurganlık yüceltmesi yapmak hep bir olasılıktır. Ezilen uluslar, ayrımcılığa uğrayan ırklar bu düşman ortamlarda aileyi bir sığınak olarak algılayabilirler. Dolayısıyla öznel olarak kadınlık hallerini yaşayışlarında aile, onlar için olumlu bir anlam taşıyabilir. Keza analık ve doğurganlık ulusal hareketlerde, ezilen uluslar söz konusu olduğunda bir ulusal kimliği ortaya koymanın bir yolu olarak görülebilir. Bir de tabii ulusal hareketlerde asker doğurmak diye bir şey vardır. Bu öznel eğilimlere rağmen, ben feminizm açısından, erkek egemenliğinin nesnel tahlilinden bazı ölçütler türetmek mümkündür diye düşünüyorum. Aile, analık kurumu ve doğurganlığın yüceltilmesi, feministlerin ne olursa olsun eleştirmeye hakları olan şeylerdir. Farklılıklarımız diyerek, Kürt kadınları kadınlıklarını ulus kimliği dolayımından geçerek yaşıyor diyerek, bunu hoş gösteremeyiz. Eğer kadın kurtuluşundan söz ediyorsak, bunların yüceltilmemesi ve politikalarda buna özen gösterilmesini talep etmek, bu hareketteki feministlerin hakkıdır. Bu bir örnek. Nesnel konumun neden bize eleştiri kriterleri verdiğini anlatabilmek için bu örneği verdim.

Kadın hareketi kavramını kullananlarla kadın kurtuluş hareketi kavramını kullananlar arasındaki İdeolojik fark da önemli galiba. Çünkü kurtuluş

kelimesi ortadan kaldırıldığında, farklılıklarımızla yanyana durmak gibi kavramlara daha çok yer açılıyor... Kadın hareketinde kadınlar için bir şey yaptığını iddia eden herkese yer var. Ve burada nesnel kriterler getirmek çok zor. Devlet, sermaye, herkes orada at koşturuyor. Dolayısıyla ben, kadın kurtuluş hareketi ve feministler açısından

feministlerin kendilerini ifade etmelerinde onlara yol açmalarının önemli olduğunu düşünüyorum. Bu, o kadınların kendileri için de gerekli. Gerek kendi karma yapıları içinde kendi sözlerini söyleyebilmeleri için, gerekse de kendi özgül alanlarının mücadelesi dışında kadın kurtuluşu için mücadele etme imkânına sahip olmaları

feminist yapıların ayakta kalması için yeterli özen gösterilmedi ÖDP'nin kuruluşunda ve sonrasında.

Kitabınızın ev emeğini karşılıksız emeği konu aldığınız birinci bölümünde "patriarkal kapitalizm" kavramını kullanıyorsunuz. Patriarkal kapitalizm nedir ve kadın emeğinin bununu içinde konumlandığı yeri nasıl görüyorsunuz?

Kitapta iki kavram kullanıyorum: Hem patriarkal kapitalizm hem de kapitalist patriarka. Benim için madalyonun hangi yüzüne vurgu yaptığım ile ilgili bir seçim bu. Patriarkanın tarihsel olarak kapitalizmde büründüğü biçimi kastettiğim zaman kapitalist patriarka diyorum. Patriarka kapitalizm öncesinden varolan bir sistemdir. Kendi özgül dinamikleri olan bir egemenlik tir. Ve kapitalizmde özgül bir biçime bürünür. Bunu ifade etmek için kapitalist patriarka kavramını kullanıyorum. Patriarkal kapitalizm kavramını ise, kapitalizmin nasıl da patriarkanın üzerine yaslanarak geliştiği, nasıl patriarkadan imkânla kendine çıkardığı, kendi çıkarı için patriarkayı nasıl kullandığı, bunları vurgulamak için kullanıyorum genellikle. Emekle bağlantılı olarak bunları açıklayacak olursak; kapitalist patriarkanın bir özgüllüğü şu, kapitalizmin kendinden önceki toplumsal örgütlenmelerden bir farkı var. Kapitalist toplumda toplumsal üretim için harcanan emekle, yeniden üretim için harcanan emek birbirinden ayrışıyor. Delphy' den esas olarak ayrıştığım yer de bu herhalde. Bu iki üretim, iki emek harcama biçimi birbirinden ayrılıyor kapitalizm ilişkileri içinde. Kapitalist patriarkanın maddi temelini de bu ikilik oluşturuyor. Esas olarak da yeniden üretim için kadınların harcadığı karşılıksız

Emekle bağlantılı olarak bunları açıklayacak olursak; kapitalist patriarkanın bir özgüllüğü şu, kapitalizmin kendinden önceki toplumsal örgütlenmelerden bir farkı var. Kapitalist toplumda toplumsal üretim için harcanan emekle, yeniden üretim için harcanan emek birbirinden ayrışıyor. Delphy' den esas olarak ayrıştığım yer de bu herhalde.

değerlendiriyorum durumu. Geriye dönüp, meseleye örgütsel yapıların ağırlığı açısından ve sayısal açıdan baktığımızda, karma örgütlerin kaçınılmaz olarak sayısal üstünlüğü var. Bu böyle de olacaktır. Örgütlenme ilkesi itibariyle de böyledir. Dolayısıyla da karma örgütlerden gelen kadınların kadın hareketi içerisinde feministleri marjinalleştirilmesi her zaman bir potansiyel tehdit. Böyle olunca, geçmişten beri feministlerin hep yaptığı gibi, sayıların öne çıkmayacağı eylemlere, feministlerin kendilerini ifade edebileceği eylem biçimlerini zorlamak, savunmak yapılabilecek şeylerden bir tanesi. İkincisi de hep bildiğimiz, karma örgütlerin erkeklerinin kadın hareketine bulaşmasını engellemeye çalışmak. Bunun ötesinde feministlerin ideolojik olarak, kadın kurtuluş hareketinde bir üstünlükleri olduğunu düşünüyorum. Çünkü bütün tahlil ve politikaları kadın kurtuluşu açısından geliştirilmiş tahliller ve politikalar. Dolayısıyla da karma örgütlerden gelen kadınların

için, buna yol açmak onların da yararınadır diye düşünüyorum. Fakat bunun ötesinde sihirli bir formül yok. Tabii günümüzde feminist hareketin irtifa kaybetmesiyle bağlantılı olarak da bu mesele iyice güçleşti diye düşünüyorum. Başka bir yerde de söyledim. ÖDP'nin kuruluşuyla birlikte, çok fazla feminist enerjinin ÖDP'ye akıtıldığını, dolayısıyla da karma örgütlerden kadınların da katıldığı harekette, feministlerin kendi yapıları ve kendi kimliğiyle varolmalarının daha da güçleştiğini söyleyebiliriz. Burada bir de kişisel özeleştirir: ÖDP'nin kuruluş sürecinde bu kadar büyük bir riski öngörememiştim.

Ama karma örgütlerdeki feminist kadınlar üzerinden o örgütlerdeki kadınlar ve erkeklerin etkilenmesi mümkün değil mi?

Mümkün tabii. Bunun için çalışılmalıdır da. Karma örgütlerde feminist ideolojinin bazı politikaları feminist eleştirinin süzgecinden geçirmesi mümkün ve bu hepimiz açısından bir kazançtır. Ama bence,

emek. Kadınlar -emekçi ailesiyse eğer söz konusu olan- emek gücünün yeniden üretimi için karşılıksız emek harcıyorlar; her mülk sahibi sınıfsa, soyun yeniden üretilmesi için ve kocanın sosyal statüsünün yeniden üretimi için karşılıksız emek harcıyorlar. Bu emekler birbirinden farklı ilişkiler içinde harcanan emekler. Bunu kastediyorum kendimi Delphy' den ayırırken. Ama

taşıyor onların emeği. Ve ne oluyor? Kadın işi denilen, bakım gibi, prestiji düşük, ücreti düşük, güvencesiz işlere, kayıt dışı ekonomiye ya da meslek sahibi gibi vb. olduklarında da, işyeri içinde karar mekanizmalarının dışında, güvencesiz, düşük ücretli bir konum oluyor. Tabii bu durum meslek sahibi kadınlar için biraz değişiyor. Ama hep biliyoruz ki var oldukları yerlerde en tepedeki

musunuz? Bu konudaki eleştiri ya da değerlendirmenizi öğrenebilir miyiz?

Sözünü ettiğiniz bölüm Marx' ın feminist açıdan eleştirisinin yapıldığı bölüm. Bir marksist yoruma göre "ekonomi" kapitalizme özgü bir alanın egemen ideolojideki adıdır. Bu alan piyasa alanıdır. Emek gücünün alınıp satıldığı, metaların alınıp satıldığı, mübadele ilişkilerinin hüküm sürdüğü piyasa alanıdır..., Burjuva ideolojisi "ekonomi" dediği zaman üretim ilişkilerindeki baskı ve hiyerarşiden soyutlar. Ekonomiyi piyasadan ibaretmiş gibi sunar. Dolayısıyla, ekonomiyi de eşitler ve özgür bireyler arası bir ilişkiden ibaretmiş gibi sunar. Burjuva iktisat biliminde ekonomi dendiği zaman, kastedilen ilişkiler ağı budur. Bu alan aslında bir yanlısına üretir. Metalar sanki insan iradesinden bağımsız bir dinamiğe göre deviniyorlarmış gibi bir yanlısına doğar. Nitekim sürekli maruz kaldığımız "piyasalar ne diyor, piyasalar nasıl davranıyor?" lafı feminizmin çok çarpıcı bir örneği. Piyasalar değil bal gibi kapitalistlerdir aslında gücü elinde tutan. Dolayısıyla da ekonomi dendiğinde kapitalizmin bu çok özgül alanının burjuva biliminde ürettiği yanlısıyı kastediyorum, özgül bir marksizm yorumuna göre. Bu anlayış çerçevesinde ekonomi fetişizmi dediğim zaman da kastım şu: Bu sözünü ettiğim kapitalizme özgü bir işleyiş biçimidir. Onun içinde, "ekonomi" kavramını kapitalizm dışındaki üretim biçimleri için kullanmaya ekonomi fetişizmi diyorum. Sanki "ekonomi" kapitalizmin özgül ilişkilerinden kaynaklanmıyor da, sanki her üretim tarzı için geçerliymiş gibi düşünülüyor; bunu kastediyorum. İkinci bir şey: Marx kendi yapıtına "ekonomi politik" demez, "ekonomi politığın eleştirisi" der. Çünkü Marx ötesine piyasa ile üretim arasındaki bağlantıyı kurar; piyasanın ardında yatan

... kadınlar ev içinde görünmeyen, karşılıksız bir emek harcadıkları için, kamusal alana, ücretli emek piyasasına çıktıklarında, bu görünmeyen, karşılıksız emeğin damgasını taşıyor onların emeği.

tüm sınıflardan kadınlar için her durumda harcanan karşılıksız bir emek var. Fakat hangi ilişkiler içinde harcandığı, kadın açısından anlamları farklı.

Kadınları sınıf olarak tanımlıyorsunuz...

Evet, ben toplumsal olarak tanımlıyorum. Sınıf daha spesifik bir kavram. Bütün kavramları da aynı yere indirgememek, kavramsal ayrımları korumak gerektiğine inandığım için böyle bir şey söylüyorum. Çünkü bu kavramların politik uzantıları da farklı. İşçiler için kendi konumlarını değiştirmenin, bir sınıf politikası yapmanın şöyle bir anlamı vardır. Hepsi için üretim araçları üzerinde mülkiyetin kalkması bir hedeftir. Kadınlar için böyle somut ortak bir hedef yok.

Eğer soruya geri dönecek olursak: Yeniden üretim alanında harcanan karşılıksız emeğe dayalı bir maddi temeli olduğunu söylüyordum kapitalist patriarkanın. Fakat, kadınların kapitalist patriarkadaki emeklerinin ifadesi bundan ibaret değil. Tam da kadınlar ev içinde görünmeyen, karşılıksız bir emek harcadıkları için, kamusal alana, ücretli emek piyasasına çıktıklarında, bu görünmeyen, karşılıksız emeğin damgasını

o karar mekanizmalarında o kadınlar değil, erkekler var. Patriarkal kapitalizmle kadın emeği ilişkisinden söz ederken şunu söylemek mümkün: Aslında bütün bu sistemin yükünü taşıyan kadınlar. En ağır emek harcama kalıpları, yaygın olarak kadınlar için geçerli. Hele küreselleşme bağlamında bu çok belirgin bir biçimde ortaya çıkıyor. Kayıt dışı ekonomi arttıkça, esnek üretim biçimleri yaygınlaştıkça, bütün bir düzen kadın emeği ve kadının aşırı sömürülmesi üzerine kurulmaya başlanıyor. Ve patriarkal kapitalizm ya da kapitalist patriarka dediğimiz bu sistemin kilit noktasında nasıl karşılıksız ev emeğinin yattığını görüyoruz.

Kitabın birinci bölümünde bir yerde kadın emeğinin ekonomi dışı olarak görülmesine ilişkin "ekonomi dışı olanı ekonomiye dahil etmeye çalışmak... Toplumun fetişleşmiş biçimlerine hapsolmek demektir, çünkü bu başka bir gelecek tasavvuru ya da örgütlenme biçimi oluşturmayı engeller" diyorsunuz. Bu noktada günümüzde feminist iktisat olarak adlandırılan çabaları da bu hapsolmeye dahil ediyor

eşitsizliği, sömürüyü ortaya çıkarır.Yani ekonomi fetişizmini kırar. Gelelim “feminist ekonomi” kısmına. Meseleye böyle baktığım için, kişisel olarak, ev emeğine dayalı feminist eleştirinin de bir “ekonomi” eleştirisi olduğunu düşünüyorum. Çünkü feminizm, yeniden üretimle üretim alanı arasındaki ikililik temelinde ev emeğinin ne kadar kritik bir rol oynadığını, burada ne kadar devasa bir emek harcadığını ortaya çıkararak, aslında bu iki alanın birbirinden kopuk fetişleşmiş alanlar olarak var olduğu yanılışına karşı çıkıyor.Dolayısıyla da “feminist ekonomi” denen şey bence, “ekonominin” feminist eleştirisi. Ama kitapta girdiğim bu tartışmanın belki çok da gerekli olmadığını düşünüyorum şimdi.

Marksizmin es geçtiği bir noktayı da tartışmaya açmak aslında...

Birazda bundan dolayı oldu zaten. Yoksa feminist iktisatçıların çabalarını küçümsemek gibi bir anlamı yoktu tabii ki.

Kitabınızda üzerinde durduğunuz “bakıcı çalışan yurttaş” hoş ve ilgi çekici bir tamlama. Kimdir bu yurttaş, nedir, nerede yetişir, biraz bahseder misiniz?

Bu kavram İsveç’ teki sosyal güvenlik anlayışını ifade eden bir kavram.İsveç’ teki sosyal güvenlik sistemi şu varsayım üzerine kuruldu: Hem kadınlar hem erkekler, hem evde bakıcılık yapabilmeliler, hem dışarıda ücret karşılığı çalışabilmeliler.Bunlar hem bakıcı yurttaşlar hem ücret karşılığı çalışan yurttaşlar. Toplumsal cinsiyet açısından nötr bir kavram bu.Cinsiyet farkına göre bakıcılığı ve ücretli emeği ayırtmıyor.Bu sosyal güvenlik sistemi, kadınlar ve erkeklerden bağımsız olarak herkese ücretli ebeveynlik izni veriyor.Bunu ister erkek kullanır, ister kadın kullanır kadınlık ve erkeklikten bağımsız olarak,

herkese ebeveynlik ödentileri veriyor. Kadınlar İsveç’te epey yüksek bir oranda katılabilmişler ücretli iş gücüne. Erkekler de bir ölçüde bakım işlerine yönelmişler. Fakat cinsiyetçi işbölümü ortadan kalkmamış. Toplumsal cinsiyet açısından nötr bir imkân tanıdığınızda bu imkân toplumsal ilişkilere göre kullanılacaktır. Tabii ki işgücü piyasasında erkek daha fazla para getiren bir işte çalıştığı için, ebeveynlik iznini kadın kullanacaktır. Bu cinsiyet açısından nötr anlayış karşısında, Norveç babalık iznini getiriyor. Babalar kullanmazsa harcanacak bir izin. O zaman babalar o izni kullanıyor ve daha çok yöneliyorlar bakım işlerine. Keza ebeveynlik ödentileri toplumsal cinsiyete göre verildiğinde kadınların konumları daha güçleniyor.

Yasal değişiklikler ve yasalarda verilen haklar toplumsal cinsiyeti çözmüyor. “Patriarkal dengeler somut kamusal politikalar aracılığıyla değiştirilmeden ve patriarka kamusal alanda aşındırılmaya başlanmadan karşılıksız ev emeği aşılamaz” diyorsunuz. Bu aşamada kadın kurtuluş hareketinin karşılıksız ev emeğini aşma noktasında kamusal alanda dile getireceği talepler sizce neler olabilir? Karşılıksız ev emeğinin aşılmasını, hem

özel alanda hem kamusal alanda gerçekleştirilecek dönüşümlere dayalı bir süreç olarak görüyorum. Tek başına ne biri ne Öbürü yeterlidir karşılıksız emeğin ortadan kalkması için. Bu süreçte ilk aşama, karşılıksız ev emeğinin görünür hale gelmesi, adının konması, ölçülmesi, değerinin (öneminin) ortaya çıkarılması olmalı herhalde. Yani ikinci soruda değindiğim şeylerin bir bölümü... İkincisi, yine daha önce değindiğim sosyal güvenlik meselesi: Öyle bir sosyal güvenlik sistemi olmalı ki, bir yandan kadınların ev emeğini ödüllendirirken, öte yandan da ev ve bakım işlerinin kadın işleri olmaktan çıkarılması için erkekleri özendirici önlemleri içermeli Yani ev kadınları için emeklilik hakkı ve sağlık sigortası gibi önlemlerle, sadece babaların kullanabilecekleri ebeveyn izinleri (doğum ve hastalıkta) gibi, ev ve bakım işlerini toplumsal cinsiyetten arındıran önlemler bir arada düşünülmeli... Üçüncüsü, ben hâlâ, devletten ucuz ve nitelikli çocuk, hasta ve yaşlı bakım merkezlerinin açılmasını talep etmenin geçerli bir politika olduğunu düşünüyorum. Ama bu kurumlarda erkeklerle kadınlar arasındaki işbölümünün eşitlikçi olmasının yasalarca desteklenmesi şartıyla. Bu kurumlarda

bürokratik işleyişin önüne geçilmesi için, hizmet alanların veya yakınlarının ve çalışanların karar mekanizmalarında yer alması gerektiğini düşünüyorum. Kısacası, cinsiyetçilikten ve bürokratik işleyişten arındırılmış kurumlar olarak tasarlıyorum bu merkezleri. Bütün bunlar, bütünlüklü bir sürecin parçaları olarak anlamlı olabilir ancak,

eşdeğerli işler için eşit ücret talebi bile karşılanamıyor.

Kâr için üretimin sınırlanması, kamu alanının savunulması, Özelleştirmeye karşı çıkılması çok önemli dolayısıyla. Bu politikalar çok sayıda kadın tarafından sahiplenildiğinde bile çok şey değişmeye başlar. Ama bakım alanındaki işlerin tamamıyla kamuya devredilmesi ne istenir bir

devletle çok fazla içiçe girildiği kanısındayım. Ayrıca yasalarda yapılacak değişiklikler yeterli değil. Bunu tamamlayacak biçimde şiddete karşı gerçekten etkin dayanışma ağlarının kurulması da önemli. Demin sözünü ettiğim politikaların da devlete yönelik taleple içerdiğinin farkındayım. Ama benim önermeye çalıştığım politikalarda katılımcı, çalışanların ve hizmet alanların denetim ve katılımına dayalı bir Örgütlenme söz konusuydu. Bürokratik işleyişin ve cinsiyetçiliğin devlet tarafından bize dayatılmadığı bir örgütlenmeyi sağlayabiliyorsak sorunların bir bölümü ortadan kalkmış demektir. Öte yandan, gündemin üst sıralarına yerleşmekte olan, AB' yle bütünleşme politikaları dolayısıyla bu kez de sermayeyle çok fazla İlişkiye girildiğini düşünüyorum. Bu açıdan da kaygılıyım açıkçası. Kuşkusuz AB'nin emperyalist bir kulüp olduğunu söylemek, bu sürecisadecebutemeldeeleştirmek yeterli değil. Ama kadınlara neler getirecek, kaç kadına neler getirecek, kadınların çoğunluğu açısından ne anlam taşıyacak bu süreç, bunlara yakından bakmak gerekiyor.

Nasıl bir eşitlik anlayışı var AB müktesebatında?

Buradaki ayrımcılık karşıtı anlayışta feminizm kazanımları ne oluyor, buna bakmak lazım. "Gender Mainstreaming" denen, toplumsal cinsiyeti baştan bütün politikalara dahil etme yaklaşımı, bir yanıyla bir tuzağı içeriyor olabilir: Kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık, kadınlara yönelik özel önlemlerle bağdaşır mı bu anlayış? Bu açılardan duyarlı olmalıyız bence. Ayrıca, AB bünyesinde giderek daha yaygın olarak benimsenen neo-liberal politikalar bağlamını müktesebatta yer alan ayrımcılık-karşıtı, eşitlikçi sosyal politika anlayışı ne kadar uygulanabilirlik taşır, bu da kritik bir soru...

... ev emeğinin erkekler ve kadınlar arasında eşit paylaşımının mümkün olması için, iş gününün ücret kaybı olmaksızın kısaltılması gerekiyor. Sosyal güvencelerle, insanca ücret düzeyleriyle el ele giden olumlu anlamda "esnek" çalışma düzenekleri mümkün olmalı.

hiç biri tek başına işlevli olmaz. Şu ana dek gelişkin bir sosyal devletten neler talep edilebileceğini konuştuk. Bunun ötesinde, kapitalist patriarkanın sınırlarını aşan onun ötesine geçen talepler kaçınılmaz, karşılıksız ev emeğinin ortadan kalkması için. Bunlar ne olabilir? Birincisi, ev emeğinin erkekler ve kadınlar arasında eşit paylaşımının mümkün olması için, iş gününün ücret kaybı olmaksızın kısaltılması gerekiyor. Sosyal güvencelerle, insanca ücret düzeyleriyle el ele giden olumlu anlamda "esnek" çalışma düzenekleri mümkün olmalı. İkincisi, ücretli işgücü piyasasında cinsiyetçi bir yapılanma var. Erkek İşleri, kadın işleri var. Bunun kırılması için pozitif ayrımcılık, kadınlar için çeşitli işlerde kotalar, kadınların çeşitli işlere girebilmeleri için özel eğitim, formasyon alabilmelerinin sağlanması gibi önlemler söz konusu. Bütün bunlar aslında kâr amacına yönelik üretimin sınırlanmasını gerektirir. Çünkü, pozitif ayrımcılık ancak kamusal işletmelerde gerçekleştirilebilir bir şey. Özel şirketlerde hiçbir zaman mümkün olmuyor bu tür önlemlerin hayata geçirilmesi;

şey ne de mümkün bence. Yeter ki eşitsiz işbölümüne dayalı olmasın, bütün yük kadınların sırtında olmasın. Bu işlerin bütünüyle kamuya devredilmesi insani açıdan çok ta çekici gelmiyor bana; Çocuklarla yakın ilişki, kuşakla arası ilişkiler önemli ve doyurucu olabilecek şeyler aslında. Bunların dışında, hanelerin bileşiminin, hane yaşamının düzenlenişiyile ilgili olarak ufkumuzu genişletmeliyiz diye düşünüyorum. Biyolojik anne yüceltmesinin kırılması gerektiğini düşünüyorum. Kadınların biyolojik annesi olmadıkları çocuklara annelik edebileceğinin yeniden hatırlanması gerekiyor ve aynı şekilde erkeklerin de. Bunlar da o bütünlüklü politikanın parçaları olmalı.

Bugün kadın politikası yapanlar için en önemli gündem nedir sizce?

Çeşitli yüzleriyle kadınlara yönelik şiddet öne çıkarılıyor son dönemde ve bu önemli. Namus cinayetlerinin töre cinayetleri özgüllüğünden çıkarılıp kadınlara yönelik şiddetin bir parça olarak ele alınması çok doğru. Fakat, yasal düzlemde bir takım değişiklikler sağlayabilme uğruna

Beraber Mücadele Edebilmek...

Pûşper Neves

Topluumsal cinsiyet, Kara Kızıl Notlar'ın bu sayısında çok sık göreceğiniz bir tanım. Özellikle feminizmden ve kadın kurtuluşundan bahsederken, toplumsal cinsiyet ve patriyarkadan bahsetme kaçınılmaz. Tıpkı kapitalizm gibi bir tahakküm ve sömürü sistemi olan patriyarka, ona karşı mücadeleye başladığınızda bile, sizde bıraktığı derin izleri koruyor. Topluumsal cinsiyet, daha doğumdan başlayıp, kızsanız babanıza erkek (veya kız) sevginizle şöyle bir güzel ne biçim gezdiğinizizi anlatamamanıza, erkekseniz "karı gibi" ağlayamamanıza sebep olan, size hak ve sorumluluklar veren, ağır bir durum. Öyle ki, diyelim kapitalizme karşı

gözünüzü kırpmadan kesmenize yol açabiliyor. Bu kişisel bilinçle ilgili bir şey olmaktan ziyade, toplumsal gerçekliğin halen kadınların aleyhinde olması ve

patriyarkayı hem erkekler hem kadınlar yaşıyor. Ancak yine de, patriyarkanın ezilen/sömürülen konumunda kadınlar var, ezen/sömüren konumunda da erkekler. Ezme/sömürme ilişkileriyle bir derdi olan, hele de otorite karşı erkeklerin, öncelikle kendilerine doğumlarından itibaren bahsedilen bu iktidarla yüzleşmeleri gerekmez mi?

Kadınların, anti-kapitalist mücadeleyle ilişkiye girdiklerinde ilk sorguladıkları şey toplumsal cinsiyet rolleri oluyor. Bir çok kadın anti-kapitalist siyasete girdiklerinde, erkek gibi davranmak ve görünmek için çaba harcıyor. Ayrıca evde babasına rest çekmesi beklenen kadınlar, etek giydi diye dalga geçen yoldaşlarına surat asamıyor.

Oysa özellikle liberter solla ilişkisi olan erkekler, kendilerini sorgulamak bir yana dursun, toplumsal cinsiyet rollerine neredeyse sarılıyor. "İronik" sloganlar (savaşın savaşın bok var bok var, hop hop devlet top devlet vs.)... futbolla ilgilenmek, takım tutmak, futbol oynamak, futbolu sevmeyeni sevmemek, futbol tartışmak... Tartışmalarda, ancak küçük bir çocuğun yapacağı veya yapınca hoş görülebileceği

Anti-feminist erkekler ise, pozitif ayrımcılığı olabilecek en adaletsiz durum olarak görüyor. Öyle ki, onlara kalsa, otobüse binen her kadının tacize uğrama ihtimalinin bir hayli yüksek olmasının yarattığı adaletsizlik, pozitif ayrımcılığın yanında hiç kalır.

mücadele etmeye karar verdiniz, halen toplantılarda kadın yoldaşlarınızın sözünü

bunun algıya etkisiyle alakalı.

Patriyarkadan hem kadınlar, hem erkekler çekiyor. Aynı şekilde

kadar küstahlaşmak, sinirlenmek ve hakarete başvurmak... Gey erkekleri küçümsemek, kadınları küçümsemek, televizyonda feminen erkek şarkıcı görünce kıkırdamak... Delikanlılığın kitabının içeriği üzerine tahminde bulunmak... Oğlan çocuğu gibi davranmak...

Feminizme bir biçimde ikna olmuş erkekler de, kadın sorununu artık tamamen "kadınların sorunu" olarak görüyor. Yani, konuya olan bütün ilgilerini ve sorumluluklarını yitiriyorlar. "Madem kadın sorununun öznesi kadınlar, o zaman bırakalım yapsınlar, bırakalım geçsinler" anlayışı, kadın kurtuluş hareketine inanan erkekler arasında çok yaygın. Anti-feminist erkekler ise, pozitif ayrımcılığı olabilecek en adaletsiz durum olarak görüyor. Öyle ki, onlara kalsa, otobüse binen her kadının tacize uğrama ihtimalinin bir hayli yüksek olmasının yarattığı

adaletsizlik, pozitif ayrımcılığın yanında hiç kalır. Hani dünyayı beraber değiştirecektik? Çamaşırlarını annesine yıkayıp evini sevgilisine temizleten

temelen evli... Peki sol bize çoğunluk diye neyi gösteriyor? Erkek, genç ve hatta öğrenci, futbol seven, bira seven, heteroseksüel, küfreden, LeMaN

... hepimiz biliyoruz ki, emekçi sınıflar bu değildir.

En azından yarısı kadındır ve ev işinden anlar, romantik hikâyeler ilgisini çeker, eşcinselse bile farkında değildir ya da gizlemek zorundadır, küfür sevmez, şiddet sevmez (zaten kocası onun yerine sever), içki içen adam sevmez, futbol sevmez... Bu ve bunun gibi bir sürü "korkunç", "kadınsı", "dişil" özelliklerle dolup taşmaktadır.

erkeklerle mi değiştireceğiz dünyayı? Cinsel organından silahı gibi bahsedip, burjuvaziye "siktiri çeken" erkeklerle mi devrim yapacağız? Biz kendimizi değiştirmeyeceksek, bizi kim değiştirsün istiyoruz? Kimseye tecavüz etmeyince, sevgilinin suratına iki tokat atmayınca bütün rollerden vazgeçmiş mi oluyoruz?

Kaldı ki, toplumsal cinsiyet rollerinden kurtulmak sadece anti-kapitalist kadınların hayatını kolaylaştırmak için değil, örgütlenmek için de gerekli. Birçok erkek, yukarıda anlattığım gibi davranırsa emekçi sınıflara daha rahat ulaşacağını düşünüyor. Ancak emekçi sınıfları böyle tanımlamak, açıkçası bana büyük basının çoğunluk ya da "sokaktaki adam" tanımlamasını hatırlatıyor. Basın bize çoğunluk diye ne gösterir? Türk, orta sınıf, erkek, heteroseksüel, muh-

karakterleri gibi konuşan... Oysa hepimiz biliyoruz ki, emekçi sınıflar bu değildir. En azından yarısı kadındır ve ev işinden anlar, romantik hikâyeler ilgisini çeker, eşcinselse bile farkında değildir ya da gizlemek zorundadır, küfür sevmez, şiddet sevmez (zaten kocası onun yerine sever), içki içen adam sevmez, futbol sevmez... Bu ve bunun gibi bir sürü "korkunç", "kadınsı", "dişil" özelliklerle dolup taşmaktadır.

Devrimcilerin en önemli sorumluluklarından birinin, emekçileri devrim yapmak için örgütlemek olduğuna inanıyorum. Erkek-ler bunu sadece kendilerine benzeyenlerle yapmak istiyorlarsa bile bunun devrimcilikle bir alakası yok. Zira biz feminist kadınlar örgütlenirken, kendimize benzeyen benzemeyen tüm kadınlarla ilişkiye geçiyoruz. Bunun için sınıfsal, cinsel yönelimlere karşı veya ırksal önyargılarımızdan arınmaya çalışıyoruz. Kapitalizme karşı gerçekleşecek bir devrim önerirken de, bundan farklı bir yol seçersek, arzu ettiğimiz eşit, adil, özgür dünyaya asla kavuşamayacağımızı düşünüyorum.

Anarşist Komünist Örgütler ve Kadın Sorunu

Ender Yılmaz

Bu yazı sekiz anarşist komünist örgütün kadın sorunu üzerine örgütsel metinlerinin bir derlemesidir. Özellikle Latin Amerika'daki örgütlerin metinlerine dil zorlukları yüzünden ulaşamadım; yoğun gündemlerinden dolayı e-posta üzerinden iletişim de mümkün olmadı. Metinlerin karşılaştırılmasını kolaylaştırmak için esas olarak üç soruya verdileri cevaplara odaklandım:

1. Patriyarka, sınıflı toplumlardan ayrı bir toplumsal sistem midir ve erkek emekçiler bundan fayda görürler mi?

2. Buna karşı verilen mücadelede genel olarak kadınlar erkeklerden ve özel olarak da kadın emekçiler erkek emekçilerden özerk olarak örgütlenmeli midirler?

3. Kadınların nihai özgürleşmesi ile anti-kapitalist toplumsal devrim arasındaki bağlantı nedir?

İncelediğim anarşist komünist örgütlerin görüşleri asgari düzeyde şu konuda ortak: İster patriyarka, ister cinsiyetçilik olarak adlandırılın tüm toplumsal sınıf yapılarının içerisinde erkek egemenliği

mevcuttur ve bu emekçi sınıfı da ücret ve statü farklılıkları üzerinden ikiye bölmektedir. FdCA, patriyarkanın üst-yapısal değil, yapısal ve maddi bir ilişki olduğuna dikkat çekerek anarşist hareketin içerisinde dahi erkek egemen davranış kalıplarının

Tüm örgütler bir sınıf perspektifinin gerekliliğini farklı derecelerde olsa da savunmaktadırlar. AF, ZACF, WSM ve Örgütlen!., genel bir kadın hareketine karşı çıkmakta ve emekçi kadınların bu mücadelede kendi ayrı örgütlerine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadırlar,

yaşadığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte AD ve FdCA dışındaki örgütler patriyarkanın sürmesinde kapitalizmin önemli bir rolü olduğunu belirtmektedirler. WSM ve ZACF kapitalizme faydalarını daha detaylı bir şekilde anlatmaktadır: Çalışan kadınların ucuz bir emek gücü olması, evdeki ödenmemiş emek sayesinde işgücünün yeniden üretiminin ucuzlaması ve emekçi sınıfın bu farklar yüzünden ikiye bölünmesiyle ortak mücadele imkânının azalması.

Erkek egemenliğine karşı mücadelede ZACF dışındaki örgütler anarşist komünist örgüt içerisindeki kadın üyelerin bu mücadelede özerk olarak örgütlenmelerine izin verilmesi gerektiğini kabul etmektedir. AD'nin ve AL'nin metninde bu

noktada net bir cevap yoktur, fakat AL genel olarak bu mücadelenin kadınların sahiplendiği ve yürüttüğü bir mücadele olduğunu söylemektedir. Bu özerk örgütlenmenin amacı ezilenlerin kendi hayatlarına ve mücadelelerine ezenlerden destek veya himaye görmeden sahip çıkarak ezilen-ezen ilişkisini kendi örgütsel tarzlarında da yıkmalarıdır (AF ve

Örgütlen!., ezilen ulus üyelerinin de isterlerse bu tür bir örgütsel özerkliğe sahip olabileceklerini söyler). Bu, daha çok eylem temelli gibi görünse de FdCA kadınların özerk örgütlenmesinin patriyarkanın değişik yansımalarının sağlıklı bir analizi için de gerektiğini savunmaktadır. WSM için bu özerklik ayrı bir örgüt manasına gelmez ve kadın sorununa dair stratejik metinlerin ve kabul edilecek taktiklerin örgütün tamamı tarafından

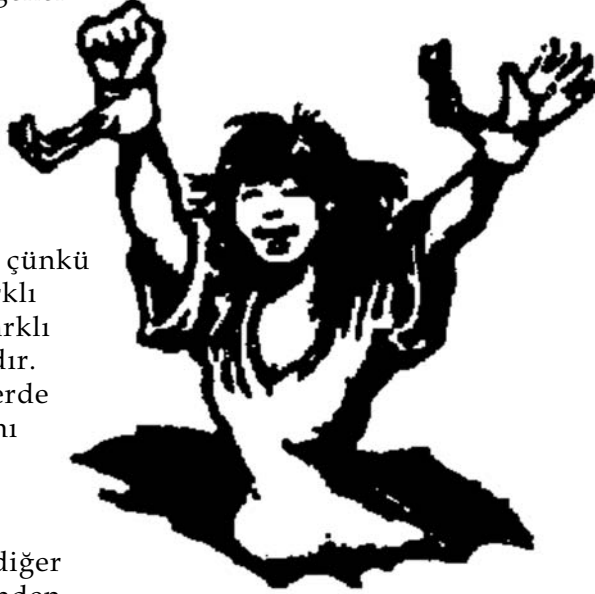
alınması gerekir.

Tüm örgütler bir sınıf perspektifinin gerekliliğini farklı derecelerde olsa da savunmaktadırlar. AF, ZACF, WSM ve Örgütlen!, genel bir kadın hareketine karşı çıkmakta ve emekçi kadınların bu mücadelede kendi ayrı örgütlerine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadırlar, çünkü erkek egemenliği farklı sınıflar tarafından farklı şekilde yaşanmaktadır. Bunun farklı metinlerde bazıları ya da tamamı geçen üç sonucu vardır: 1. Emekçi kadınların öncelikli mücadele hedefleri diğer kadınların hedeflerinden farklıdır;

2. Üst sınıflardan kadınların kendi özgürlüklerini kısmen "satın alacak" güce sahiptirler;

söylemektedir.

WSM ve ZACF, kapitalizmin aşılmasının patriyarkanın aşılmasının zorunlu bir aşaması

olduğu savunmaktadır. WSM, kadınların hamile kalma özelliklerinden dolayı kapitalist toplum içersinde sürekli olarak

tüm örgütler tarafından ifade edilmektedir.

Kaynakça:

Anarşist Federasyon (AF) [Britanya]. Aims & Principles [Hedefler ve İlkeler]. Alındığı yer: <http://flag.blackened.net/af/aims.html>

Anarşist Komünist Federasyon (FdCA) [İtalya]. ETICHE E POLITICHE DI GENERE [Cinsiyet Etiği ve Siyaseti]. Alındığı yer: <http://www.fdca.it/Congresso/congresso6/genero.htm>

İşçilerin Dayanışma Hareketi (WSM) [İrlanda]. Towards Womens Freedom [Kadınların Özgürlüğüne Doğru]. Alındığı yer: <http://struggle.ws/ppapers/women.html>

Kuzeydoğu Anarşist Komünist Federasyonu (NEFAC) [ABD]. Aims & Principles [Hedefler ve İlkeler]. Alındığı yer: <http://nefac.net/node/104>

Liberter Alternatif (AL) [Fransa]. Manifeste pour une alternative libertaire [Liberter Bir Alternatif İçin Manifesto]. Alındığı yer: http://alternativelibertaire.org/index.php?dir=manifeste&page=1g_manifesto.htm

Otonom Eylem (AD) [Rusya]. Manifesto of the "Autonomus Action" ["Otonom Eylem" Manifestosu]. Alındığı yer: <http://www.avtonom.org/eng/manifesto.html>

Örgütlen! [İrlanda]. Aims & Principles [Hedefler ve İlkeler]. Alındığı yer: <http://flag.blackened.net/fohub/organise/content.php?content.2>

Zabalaza Anarşist Komünist Federasyonu (ZACF/ZabFed) [Güney Afrika ve Swaziland]. Fighting for Women's Freedom [Kadınların Özgürlüğü için Savaşmak]. Alındığı yer: http://www.zabalaza.net/texts/pam_women.htm

ZACF, erkek emekçilerin tüm ayrıcalıklarına rağmen sınıf mücadelesinde kapitalizmin desteklediği ayrımlara karşı kadın emekçilere duydukları ihtiyaç yüzünden kadınların patriyarkaya karşı mücadelesinde potansiyel bir müttefik olacaklarını söylemektedir.

3. Kapitalizm yıkılmadan erkek egemenliği yıkılamamasına rağmen üst sınıftan kadınların kendi ayrıcalıklarından dolayı mücadeleyi bu aşamaya yükseltmeyeceklerdir. ZACF, erkek emekçilerin tüm ayrıcalıklarına rağmen sınıf mücadelesinde kapitalizmin desteklediği ayrımlara karşı kadın emekçilere duydukları ihtiyaç yüzünden kadınların patriyarkaya karşı mücadelesinde potansiyel bir müttefik olacaklarını

zayıf ve savunmasız duruma düşecekleri için kapitalizmin yıkımı olmadan bir kurtuluşun olamayacağını, fakat aynı zamanda erkek egemenliğine karşı örgütlü bir kadın hareketi olmadan anti-kapitalist devrimin de tek başına bu görevi yerine getiremeyeceğini belirtir. Özgürlükçü komünist devrim ile patriyarkaya karşı mücadelenin birbirini güçlendirdikleri ve komünist bir toplumun ortaya çıkabilmesi için zaten patriyarkanın yenilmesi gerektiği

Patriyarka ve Eşcinsellik

Patriyarka sadece kadınları değil erkekleri ve özellikle de eşcinsel erkekleri etkileyen bir sistemdir. Eşcinselliğin bir hastalık ya da toplumun yozlaşmasının bir sonucu olduğu biçiminde önyargılar sol içinde dahi varlığını koruyor. Solun geniş kesimi için de bu konu görmezden gelinen ve tartışılmayan bir tabu. Konunun bu boyutuna eşcinsellerin kendi perspektifinden bir bakış geliştirmek ve konuya dair biraz daha açıklık getirebilmek ve patriarkanın erkekler üzerinde etkilerine bir anlayış geliştirebilmek için eşcinsel sivil toplum girişimi Lambda İstanbul'dan Erdal Partog'la bir röportaj yaptık.

Kara Kızıl Notlar: Eşcinselliğin kökeni nedir? Bu neden sorun haline gelmiştir?

Erdal Partog: Eşcinsel hareketin sıkça karşılaştığı sorulardan biri de Eşcinselliğin kökeni sorusudur. Öncelikle köken konusunun sadece eşcinselliğin kökeniyle ilgili bir sorun olmadığını düşünüyorum. Şöyle ki insanlığın kökeni nedir? İlk insan nasıl yaratıldı? sorularının da hep bir köken arama mantığı içinde geliştiğini düşünüyorum. Bu anlamda bütün köken sorularının ve sorunlarının ideolojik bir dışavurum olduğunu düşünüyorum. Günümüzde en çok tartışılan konulardan

biri olan 'köken' sorunu bugün yaşadığımız sorunları çözen bir yerde değil yaşanan sorunları erteleyen meşru bir zemine oturma kaygısını içeren bir mantığa büründüğünü söyleyebilirim. Bu anlamda Eşcinselliğin kökeni nedir? Sorusunun eşcinselliğe meşru zemin oluşturma kaygısı taşıdığını düşünüyorum. Bu soruyu tersine çevirip de sorabilir miyiz? Yani; Heteroseksüelliğin kökeni nedir?

KKN: Eşcinsellerin yaşadığı sorunlar nelerdir?

EP: Eşcinsellerin yaşadığı sorunları bir iki kalemle anlatamayız. Bu anlamda yaşanan sorunları da hemen çözemeyiz. Ancak eşcinsel hareketin üzerinde durduğu en önmlü kavram olan

heteroseksizmden biraz bahsetmek gerekir. İnsanlara dayatılan heteroseksüel rollerin eşcinselleri olumsuz anlamda çok zorladığını, bu nedenle de ayrımcılığa tabi bıraktığını görebiliriz. Dayatılan cinsel roller eşcinsellerde derin hasarlara neden olmaktadır. Tabii ki aterkil kalıpları da unutmamak gerekir. Birçok eşcinsel çocukluğundan itibaren hissettiklerinin kötü olduğunu düşünerek büyütülmüştür. Kendisine yabancılaşan eşcinsel bireyler bu süreçte başına gelen şeyi 'eşcinselliği' kötü bir şey olarak düşünmüştür. Tabii ki eşcinsel bireylerin bu şekilde düşünmesinin nedeni var olan toplumsal önyargıların sonucudur. Eşcinsel bireyler küçük yaşlardan itibaren başka bir yaşama zorlanmışlardır.

KKN: Eşcinselliğini kapitalizmle arasındaki ilişki nedir?

EP: Eşcinselliğin kapitalizmle ilişkisini iki açıdan değerlendirmek gerekir. Öncelikle bütün heteroseksüeller nasıl

İnsanlara dayatılan heteroseksüel rollerin eşcinselleri olumsuz anlamda çok zorladığını, bu nedenle de ayrımcılığa tabi bıraktığını görebiliriz.

devrimci değilse ya da bütün kadınlar nasıl feminist değilse eşcinseller de antiheteroseksit değildir. Bu anlamda Eşcinselliğin kapitalizmle ilişkisi diğer toplumsal kesimlerin kurduğu ilişkiden farklı değildir. Eşcinsel olmanız devrimci, özgürlükçü olduğunuzu göstermez. Ancak eşcinsel politikası yapan Türkiyeli eşcinsellerin birçoğu özgürlükler

konusunda daha derinlikli düşünmektedir. Antimilitarizmden feminizme ve daha bir çok konuda empati geliştirmekte hatta bu hareketlerle yakın ilişkiler içinde bulunmaktadır.

KKN: Militarizmin cinsiyetçilik ve dolayısıyla eşcinsellerin yaşamları üzerinde etkisi ne ölçüdedir?

EP: Militarizm konusu ise gerçekten eşcinsellerin en önemli

sorunlarından biridir. Yalnız şunu vurgulamak ihtiyacı duyuyorum; bu sorun eşcinsel olmanla ilgili

Engels'in 'Ailenin özel mülkiyetin ve devletin kökeni' kitabının ve 'komünist manifeston'un yeni bir gözle okunması gerekiyor. Daha doğrusu ekonomi-politik değerler heteroseksizm açısından tekrar okunmalıdır.

değil, eşcinsel olarak yaşayan bireylerin değerleriyle ilgili birşeydir. Çünkü birçok eşcinsel eşcinselliğini açıklamadanda askerliğini yapabiliyor. Bu anlamda bir sorun yok gibi görünüyor. Ancak eşcinsel hareket açısından bu durum 'hem eşcinselim hem

de askere gitmeyecem' sloganıyla bir soruna çoktan dönüşmüştür. Özellikle Mehmet Tarhan Türkiye'de ilk kez eşcinsel antimilitarist bir tavır sergilemiştir. Eşcinseller militarizmin dayattığı erkek egemen söyleminin yarattığı tahribatı hergün hergün yaşamaktadır. Bir anlamda nasıl erkek olacağını nasıl kadın olacağını militarizm her sıradan vatandaşa öğretiyor. Erkeklerin sadece silah kullanabileceğini

söylemek ataerkil değerlerin militarist yüzünü göstermiyor mu? Bu anlamda eşcinsellerin kadın ve erkek kavramını sorguladıkları bir zeminde militarizmle sorun yaşamaması imkansız görünüyor.

KKN: Bazı sol grupların dillendirdiği bir anlayış var. Eşcinseller kapitalizmin artığı mı?

EP: Bu soruyu sol cenahtan sıkça duyuyoruz. Hatta bazı sol partiler eşcinselliğin küba'da tedavi edildiğini bile ileri sürebiliyor. Yine yıllar önce İşçi Partisi genel başkanı Doğu Perinçek de buradan hareketle eşcinselliğin kapitalizmin artığı olduğunu ispatlamaya girişti. Bir de kitap çıkardı. O kitabı okuduğumda Perinçek'in ekonomi-politikten hiç anlamadığını düşündüm. Diğer tarftan sağ kesimde de bizleri çürümüş toplumun ucubeleri olarak yansıtıyor. Yani sağ ve soldan çoğu grup malesef eşcinselliğe aynı pencereden bakıyor. Ben solcu biri olsaydım eşcinsellik konusunda nasıl olur da sağ ile aynı şeyi düşünürüm diye sorgulardım. Maalesef bu sorgulanmıyor sol beceremedi.

Sorunun ana eksenine dönecek olursak Eşcinseller kapitalizm artığı değillerdir. Yani kapitalizm eşcinselleri yaratmadı. Eğer kapitalizm konusunda bir suçlu bulma avına çıkılacaksa sanırım bu biz değiliz. Ancak şunu söyleyebiliriz eşcinsel harkete kapitalizmin geliştiği yerlerde politik olarak güç kazanmıştır. Bugün de öyledir. Bunda şaşılacak bir durum yoktur. Ancak bu şu demek değildir. Kapitalizm eşcinselleri yaratmıştır. Hayır kapitalizm bir ataerkil ve heteroseksist değerler sorunudur. Engels'in 'Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni' kitabının ve 'Komünist Manifesto'nun yeni bir gözle okunması gerekiyor. Daha doğrusu ekonomi-politik

Eşcinsel total retçi Mehmet Tarhan

değerler heteroseksizm açısından tekrar okunmalıdır. Bugün biliyoruz ki aile denilen şey kapitalizm en önemli dayanak noktasıdır. Aile kimdir? Anne-baba ve çocuklardan oluşan bir kurum mudur?

Bu kurumda ekonomi nasıl işliyor? Sabancı'nın çocuğu olarak da doğabilirdiniz ya da Afrika'nın bir köyünde bir çocuk olarak da doğabilirdiniz. Doğuştan milyoner olmak kapitalizmle ilgili bir şeydir. Aktarılan mal ve para, artı değeri her

geçen gün biriktirmektedir. Yani aile heteroseksizmle de ilgili şeydir. Bizi kapitalizmin artığı görenler paranın nasıl döndüğüne ve paylaşıldığına bakmadan eleştirebiliyor. Peki eşcinseller paranın neresinde duruyor? Bunun cevabını size bırakıyorum.

Şunu da eklemek isterim başta da söyledim eşcinsel olmak demek

kapitalist olmak demek değildir. Tersine de eşcinsel olmak demek antikapitalist olmak demek değildir. Bu nedenle sorunun cevabının iki seçenekten fazla olduğunu düşünüyorum. Eşcinsel

Feminist hareket bizim en yakın olduğumuz grup. Bu durum dünyanın her yerinde aynı. Tabii ki bunun çok nesnel nedenleri var. Öncelikli olarak her iki kesiminde en büyük problemini ataerkil değerler oluşturuyor.

hareket özelinde Türkiye'ye baktığımızda özgürlükleri ve farklılıkları savunan bir öz olduğunu söyleyebilirim. Tabii ki bu öz, pürpak değildir. Ancak Türkiye'de eşcinsel hareketin birçok sol devrimci hareketten daha nesnel ve çözüme yakındurduğunu düşünüyorum.

Bu anlamda eşcinsel hareketin, kadın hareketinin ve antimilitaristlerin ve bazı anarşistlerin çabalarını önemsiyoruz.

KKN: Eşcinsel hareket kadın sorununa nasıl bakıyor? Kadın hareketiyle ilişkileriniz ne noktada?

EP: Feminist hareket bizim en yakın olduğumuz grup. Bu

durum dünyanın her yerinde aynı. Tabii ki bunun çok nesnel nedenleri var. Öncelikli olarak her iki kesimde en büyük problemini ataerkil değerler oluşturuyor. Yani nasıl kadın olunur? Nasıl erkek olunur? Bunun için nasıl davranmalısın? İşte bu toplumsal cinsiyet kalıpları hem kadınları hem de eşcinselleri sıkıştırmaktadır. Bu nedenle de eşcinsel hareket ve kadın hareketi hep beraber olmuştur. Ancak bu her koşulda mutlak ittifak değildir. Eşcinsel hareket bu bağlamda ortak bir zeminde bir yere kadar yan yana gelebilmektedir. Ancak bizim ortaklaştığımız yanlarımız olsa da ayrıştığımız yönlerimiz de var. Bu da heteroseksizm ve homofobi konusudur. Eşcinsel hareket hep homofobi ile karşılaşmıştır. Feministler de bundan azad değillerdir. Yani kadınlar da bunu sorgulamadağı sürece homofobi devam edecek. Bir diğer konu ise kadın hareketinin eşcinsel hareketi sadece bir kadın-erkek sorunu, ataerkillik sorunu olarak görmesidir. Oysa biz bu sorunun birden çok şey olduğunu ve heteroseksizmin aslında canımızı yakan bir ideoloji olduğunu anlatmaya çalışıyoruz.

KKN: Peki çözüm olarak ne öneriyorsunuz?

EP: Eşcinsel hareket çözümün bir olmadığını farkında bu nedenle de tüm ayrımcılık ve ezilmişlik biçimleri ile empati kurmaya çalışıyor. Ataerilliğin ya da kapitalizmin ortadan kalkması durumunda eşcinselliğin de ortadan kalkabileceğini söylemek hayal olur. Bugünden kurulamayan çözümleri yarına ertelemek pek de gerçekçi değil. Bu anlamda geniş bir değerler bütününden çözümler üretmeyi önemli buluyoruz.

Türkiye'yi Sarsan İki Gün: 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi

Volkan Yaraşır

Türkiye kapitalizmi, 1960 sonrasında hızlı bir genişleme dönemi yaşadı. Sanayi sermayesi, ülke ekonomisine artan bir biçimde damgasını vurmaya başladı. Bu süreç aynı zamanda işçi sınıfının ülke tarihinde ilk kez siyaset sahnesine kitlesel bir biçimde girişini sağladı. 1960'lar Türkiye işçi sınıfı açısından yeni bir dönem oldu. İşçi sınıfı bu dönemde, hem nicel hem de nitel olarak hızla gelişti.

1961 Saraçhane Mitingi; 1963 Kavel Grevi, 1965 Kozlu Direnişi, 1966 Paşabahçe Grevi işçi hareketini şekillendiren eylemler oldu. Bu gelişmeler DİSK'in kuruluşuyla sonuçlandı. Aynı yıllarda yaşanan grevler sınıf mücadelesinin keskinleştiğini gösteriyordu. Greve çıkan işçi sayısı, grev başına düşen ortalama işçi sayısı ve grevde kaybedilen ortalama işgünü sayısında geçmiş yıllara oranla muazzam bir artış

yaşandı. Bu göstergenin yanında çarpıcı bir gelişme de yasadışı direnişlerin, işgallerin ve gösterilerin sayısındaki yoğunlaşmaydı. Bu eylemler işçi sınıfının mücadele gücünü ve kolektif davranma yeteneğini açığa çıkardı.

Yükselen dalga bir yandan sendikacı işçilerin mücadele yeteneğini artırırken, diğer yandan örgütsüz işçileri de hızla sendikal yapılara yöneltti. İşçiler arasında örgütlenme bilinci ve alışkanlığı hızla gelişti.

1968 yılında Derby işgaliyle işçi mü-

cadelesinde yeni bir evre başladı. Derby'yi aynı yıl içinde Altınel Pres Sanayi, Kavel Kablo, Emayetaş işgalleri izledi. İşçi sınıfı 1960'ların başında grev ve toplu sözleşme hakkının kazanılması ve genişletilmesi için mücadele ederken birkaç yıl içinde hızlı bir yükselişe geçerek en radikal eylemleri hayata geçiriyordu. İşgal eylemleri işçi hareketinin gittikçe militanlaşarak şekillenerek geliştiğini ve sermaye sınıfına karşı toplumsal bir güç olarak çıktığını gösteriyordu.

1969'da Alpagut işgali ve işçi denetimi son derece önemli bir deneyim oldu. İşçi sınıfı nasıl bir dünya istediğini kendiliğinden bir tarzda ortaya koyuyordu. Alpagut'u 1970'da Günterm işçi denetimi izledi. Sungurlar işgali yıla damgasını vuran eylemlerden biriydi. Bu pratikler toplum-sal mücadelenin ekline işçi sınıfını yerleştiriyordu.

İşçi hareketlerinde

yükseliş sermayeyi rahatsız etmiş ve önlemler alma ihtiyacı doğurmuştu. 1970 yılında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nda değişiklik öngören iki kanun tasarısı parlamentoya sunuldu.

Sendikal hakları kısıtlayan bu yasa önerilerinin hedefi DİSK'ti.

Çünkü bu süreçte DİSK, bir çekim merkezi işlevi görerek, işçi sınıfının sınıfsal ve sendikal mücadelesinde önemli atılımlar kaydetmekte ve diğer toplumsal kesimlerin mücadelesinin gelişmesinde önemli roller üstlenmekteydi.

Bu anlamda DİSK'in ve genel olarak işçi sınıfının yükselen mücadelesinin engellenmesi egemen güçlerin önündeki en temel sorundu.

İstenen DİSK'in tasfiyesiydi, sendikal alanda devlet güdümlü Türk-İş'in tek örgüt olarak bırakılmasıydı. İşçi sınıfı bu politikalara karşı net bir karşı duruş sergiledi. 15-16 Haziran direnişi bir volkan gibi patladı.

kimliğini açığa çıkardı ve devletin ideolojisinden net bir kopuşu sergiledi.

1968-1970'li yıllarda yaşanan eylemler ağırlıkta yeni bir sendikal arayışın ifadesiydi. Türk-İş'in sendikal bürokrasisine karşı bir tavır alışını gösteriyordu. Bu direniş ve eylemlerde, kendine has örgütlenmeler doğmuştu. Ne var ki her eylemin ürettiği örgütlülük kendi işyeriyle sınırlı kalıyor, eylemin bitmesiyle de sönüyordu. İşgal, direniş ve değişik eylemler içinden çıkan öncü işçiler de, kendi işyeri sınırları düzeyinde hapsolmuş durumdaydılar. Çünkü her hareket tek başına başlayıp yaygınlaşmadan bitiyordu.

Sınıf kardeşliği

15-16 Haziran direnişi işçi sınıfının kolektif ayağa kalkışıydı. İşyeri sınırlarında kalan eylemler sokakla, diğer fabrikalarla birleşti. Sınıfın kolektif gücü açığa çıkmıştı. Öncü işçilerin mücadelenin içinde birbirleriyle kaynaşmalarının olmaları doğdu. İşçi sınıfı kendi kaderini ellerine almasıyla her türlü

kendiliğinden mücadelesinin bile ne kadar sarsıcı ve yıkıcı bir güce sahip olduğunu ortaya koyuyordu. Sınıf hareketinin biriktire biriktire geliştiği kapitalist egemenlik ilişkilerinin kökten sorgulamasının ancak bu biriktirme sürecinin sonunda olabileceğini gösteriyordu.

Anma günü değil

15-16 Haziran sınıftan öğrenmenin vazgeçilmez bir koşul olduğunu ortaya çıkardı. Çünkü her tür örgütlenme, istersiyasalisterse üretim birimine ilişkin olsun hareketlilik ve eylem üzerinden gelişmekteydi. Sınıfın kendi örgütlülüğünü kurması, taban örgütlenmelerini yaygınlaştırması ve bunların gelenekselleşmesi aynı zamanda politik örgütlemenin de koşulları ve biçimlerini yaratmaktaydı.

15-16 Haziran direnişi basit bir anma günü değildir. Bugün açısından da son derece anlamlı mesajlarla yüklü bir direniş destanıdır. En başta sınıftan öğrenmeyi ve bu öğrenmenin ne derece yaşamsal olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Sosyalizmin işçi sınıfının kendi eylemi ve örgütlülüğü olduğunu net olarak işaret etmektedir.

Aslonan faaliyetin işçi sınıfı içinde yürütülmesini ve "Başka Bir Dünya"nın ancak işçi sınıfının gücüyle yaratılabileceğinin altını çizmektedir. Sınıftan kopukluğun eğilim ve yapıları nereye savurduğu ortadadır. Sosyalizmin fiili ve maddi bir güç haline gelebilmesinin yolunun, sınıfın yaratıcı gücüne inançtan ve bu gücün örgütlenmesinden geçtiği unutulmamalıdır.

Sınıflar mücadelesi bir momentler bütünselliğidir. Şimdiki görev yaşadığımız yeni momente uygun örgütlenme ve eylem biçimleri gerçekleştirmektir. Ama asla sınıftan öğrenmeyi ihmal etmeden.

15-16 Haziran öğretmeye devam ediyor.

15-16 Haziran direnişi basit bir anma günü değildir. Bugün açısından da son derece anlamlı mesajlarla yüklü bir direniş destanıdır.

Fabrikaların sokakla buluşması

15-16 Haziran direnişi işçi hareketinin doruk noktası, aynı zamanda da geri çekilmenin başlangıcı oldu. Hareket bu eylemde politik boyutlar kazandı ve politik alana sıçradı. Her ne kadar talepler yasalara ve parlamentoya yönelmiş olsa da eylemler yasadışı olarak sokaklarda gerçekleşti. Fabrikalar sokaklarla, sokaklar fabrikayla buluştu. O güne dek tek tek fabrikalarda yürütülen mücadele işyeri çitlerini aşarak, genellik kazandı. Onlarca fabrika, on binlerce işçi birlikte eyleme çıktı. İşçi sınıfı toplumsal ve maddi bir güç olduğunu yaşayarak öğrendi. Kavganın içinde kendi sınıf

bürokratik engeli ve hegemonyayı parçalayabilecek güçte olduğunu gösterdi.

15 Haziran'da ağırlıkta DİSK'li işçiler (Türk-İş'e üye işçilerle birlikte) sokakları işgal ettiler. 16 Haziran günü ilk günkü eyleme daha az katılmış olan Türk-İş'li işçiler, bu kez çoğunluğu oluşturuyordu. 15-16 Haziran direnişine katılan 168 işyerinin 121'inde Türk-İşe bağlı sendikalara üye işçilerin bulunması bir gerçeği açığa çıkarıyordu. Sınıf kardeşliği ve dayanışması önünde her türlü bürokrasi dağıtılabildi.

15-16 Haziran kendiliğinden bir kitle eylemiydi. Ama sınıfın

1956 Macaristan Devrimi

Dicle Bozdağ

I Dünya Savaşı'ndan sonra Macaristan'da Ekim devriminin etkisiyle burjuva demokratik devrim gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan Versailles anlaşmasıyla başkan Karolyi istifa etti. "Bunun üzerine tülkeye işçi ve asker Sovyetleri hâkim olmuş ve Sosyal Demokrat ve Komünist Partilerin koalisyonu sonucunda Mart 1919'da Bela Kun yönetiminde Macaristan Sovyet Cumhuriyeti kurulmuştur."¹ 133 gün süren bu cumhuriyet karşıdevrimci Miklos Horthy'ye yardım eden Çekler ve Romenler tarafından yıkılmıştır. 1919 yılında Macar Sovyet Cumhuriyeti'nden sonra ikinci dünya savaşının sonuna kadar Miklos Horthy'nin faşist rejimi altında "emperyalizmin yarı sö-mürgesi haline gelen Macaristan, sanayi olarak gelişmemiştir ve ağırlıkta bir tarım ülkesi niteliği taşımaktaydı."² Horthy rejimi döneminde muhalif olan her kesime yoğun bir terör dalgası estirildi. Binlerce kişi öldürüldü, 400.000 Yahudi Nazi toplama kamplarına yollandı. Ülke Mart 1944'de Nazilerce işgal edildi, antifaşist güçler belli bir mu-

Devriye gezen silahlı işçi milisleri

halefet örmeye çalışmış olmalarına rağmen Nazilere karşı güçlü bir odak yaratamadılar. Macaristan, Sovyet ordusunun müdahalesiyle "özgürleştirildi". Aralık 1944'te Küçük Mülk Sahipleri Partisi, Sosyal Demokrat Parti, Ulusal Köylü Partisi ve Macaristan- Sovyet Cumhuriyeti'nden sonra illegal faaliyet yürütmüş Macar Komünist Partisi tarafından Geçici Ulusal Meclis kuruldu. Naziler nisan ayının başlarında Macaristan'dan çekildiler. 1944-1945 yılları arasında "...başta işçi sınıfı ve topraksız köylüler olmak üzere değişik emekçi katmanlar, illegal ve yarı legal fabrika Komiteleri, Üretim Komiteleri, Ulusal Komiteler gibi Sovyet tipi örgütlenmeler kurdular. Kitlelerin,

kendiliğinden mücadelesi sonucu kurulan bu yapılar, doğrudan demokrasinin yaratılmasını sağlayacak bir örgütsel potansiyeli de içinde taşımaktaydı."³ Komünist Partisi tarafından bu yapılara gerekli önem verilmedi, hatta 1945'den sonra "tehlikeli" olarak gördükleri bu yapıları etkisizleştirip dağıtılmasını sağladılar.

Nazi sonrası ilk seçim Ekim 1945'de yapıldı. Seçimlerde oyların %57'sini alan Küçük Mülk Sahipleri Partisi'nden Ferenc Nagy başkanlığında koalisyon hükümeti kuruldu, seçime ittifak halinde giren Sosyal Demokrat Parti ve Komünist Partisi geri kalan oyları aldılar. Komünist Partisi bu oyların %17'sini aldı, içişleri bakanlığına bu partiden Imre Nagy getirildi. Komünist Partisi dört yıl boyunca koalisyon hükümetlerinde yer aldı. Parti lideri Rakosi "salam taktikleri" diye tarif ettiği taktiklerle koalisyon ortaklarını tasfiye edecekti. Küçük Mülk Sahipleri Partisi'ne açılan soruşturmalar ile iktidardan uzaklaştırdılar. Ağustos 1947'deki seçimlerde Komünist Partisi Sosyal Demokrat Partiyle oyların büyük

¹ Necip Çakır, "Macaristan 1956: Devrim mi, Karşı Devrim mi?", 11. Tez, Sayı 9, 1989, s.164

² Volkan Yaraşır, "Uluslararası İşçi Hareketleri", Tümzamanlar Yay., 2004, s.507

³ Age, s.508

bir çoğunluğunu aldılar, Küçük Mülk Sahipleri Partisi ise oyların ancak %15'ini alabildi. Komünist Partisi, Sosyal Demokrat Parti ile birleşerek, Macaristan Çalışanlar Halk Partisi'ni kurdu. Bu SDP'ni tasfiyesini hedefleyen bir hamleydi. Ve koalisyonun üyelerinin tasfiyesi bu şekilde gerçekleştirildikten sonra parti için muhalif olma durumu taşıyan parti üyelerinin de tasfiyesi gerçekleşti. Bu tasfiye sürecinde önemli olaylardan birisi "...işçileri bakanı Laszlo Rajk'ın 'Titoculuk' ve de 'emperyalizmin ajanlığıyla' ile suçlandı, 1930'ların Moskova Duruşmaları'nı anımsatan bir duruşmayla ölüme mahkûm edilmesidir." Bu süreçte "...yaklaşık 650.000 kişi emperyalizm ve Titoculuk gibi çeşitli suçlamalardan yargılandı, bunlardan 390.000'i suçlu bulunarak hapis cezasına çarptırıldı."⁴

Bu tasfiye süreci tamamlandıktan sonra sermayeyi hedef alan kolektifleştirme süreci ve kamulaştırma programı uygulanmaya başladı. "Bu süreç zarfında, işçi sınıfı üretim üzerinde yönetim ve denetim haklarına sahip olmadığı gibi, alınan kararlara sınıfın katılımını sağlayabilecek olanaklar da sunulmadı. Kolektifleştirme ve kamulaştırma hareketiyle patronlar gitmiş, yerine devletin tayin ettiği yöneticiler getirilmiştir."⁵ Komünist Partisi'nin işçi sınıfıyla kurduğu bağ, işçi sınıfının üzerinde hâkimiyetini sağlayarak kendi iktidarını kurmaya dönük faaliyetlerdi.

Mayıs 1949'da Macaristan Çalışanlar Halk Partisi tek başına iktidar oldu. Aynı yıl kurulan Macar Gizli Polisi örgütü AHV'ye iyice nüfus ettikten sonra Rakosi önderliğinde olan partiyi engelleyebilecek hiçbir güç kalmamıştı. AVH, gerçekleştirdiği sayısız cinayetten ve de işkenceden dolayı Macar işçi sınıfı üzerinde nefret ve korku uyandırmıştı.

Bir yandan da Sovyet ordusu Macaristan'ı büyük bir şekilde yağmaladı. Macaristan'dan büyük bir tazminat istedi. Bunun anlamı Macaristan işçi sınıfının yiyecek kıtlığına vedüşük ücretlere katlanmasıydı. SSCB 1948'de ödenmesi gereken tazminatın yarısını iptal etti çünkü olası bir isyandan korkuyordu. Moskova diğer yollarla da Macaristan'ı sömürmeye devam etti. SSCB dünya fiyatlarının üstünde bir fiyatla Macaristan'a ürün satarken Macaristan'dan satın aldığı ürünleri ise dünya piyasasının altına bir fiyatla aldı.⁶

1950'li yıllarda Macaristan tamamen Rakosi tarafından SSCB'nin politik ve ekonomik sistemine entegre oldu. Devlet zoruyla tarımda kolektifleştirme ve sanayileşme gerçekleştirildi. SSCB'deki gibi büyük bir sanayileşme başladı. "Fakat kaynakların tek merkezli ve içe kapalı kullanılması, kısa zaman sonra, kaynaklarda daralmalar ve sıkıntılar yarattı. Bunun doğal sonucu olarak da, halkın yaşam standartlarında düşmeler ve özellikle tüketim maddelerinde kıtlıklar yaşanmaya başladı."⁷ Tarımda kooperatiflerin oluşturulması ve kolektifleştirme köylülerden büyük tepki aldı. Tarım ürünlerinde ciddi bir kıtlık yaşandı. Tüm diğer Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Macaristan da savunma sanayine yapılan yatırımlar, sanayileşmeyle beraber ortaya çıkan sorunlara eklenince ekonomideki sıkıntı iyice büyüdü.

1953 Haziran ayında Budapeşte'de önemli bir sanayi kuruluşu olan demir-çelik fabrikasında işçiler düşük ücret ve yiyecek kıtlığına karşı greve çıktılar. İşçilerin grevinin Doğu Almanya'daki gibi bir isyana dönüşmesinden korkan hükümet, taleplerinin büyük bir çoğunluğu kabul etti.

Macaristan Çalışanlar Halk Partisi'nin genel sekreteri olan

*Budapeşte sokaklarındaki
Sovyet Tankları*

Rakosi diktatörlüğü Stalin'in ölümüne kadar sürdü. SBKP'nin 20. kongresinde Kruşçev'in Stalin'i ifşa etmesinden sonra bu süreç Macaristan'a da yansdı. Bu süreçte tarımda kolektifleştirmeye karşı çıkan Imre Nagy 1953'de başkanlığa getirildi. Bu başkanlık 1955 yılında Rakosi'nin adamlarından Andras Hegedüs'ün başkanlığa getirilmesiyle son buldu.

Nisan 1956'da Nagy yandaşları, gazeteciler ve üniversite gençliği tarafından Petofi çevresi kuruldu. Petofi çevresi ismini "1848'de Avusturya emperyalizmine karşı Macaristan'ın bağımsızlığı için mücadele eden ünlü şair Sander Petofi'den aldı."⁸ Petofi çevresi toplumsal muhalefetin oluşmasında gerçekleştirdiği etkinliklerle önemli bir yer tutuyordu. Toplumsal hareketlilik gitgide işçiler arasında da yayılıyordu. "İşçiler fabrikalarda daha fazla söz sahibi olmak, yönetimde katılımcı olmak ve de ücretlerin ve toplumsal refahın yükseltilmesini istiyorlardı. Petofi çevresi de bu talepleri destekliyordu."⁹

Macar Üniversite ve Yüksekokul

⁴ Ateş Uslu, "1956 Macar Devrimi", *Devrimci Marksizm*, Sayı 1, s.132

⁵ Volkan Yaraşır, "Uluslararası İşçi Hareketleri", *Tümzamanlar Yay.*, 2004, s.515

⁶ Nick Heart, "Hungary '56 - A Brief Flowering of Freedom", <http://www.libcom.org/history/articles/hungary-56/index.php>

⁷ Volkan Yaraşır, "Uluslararası İşçi Hareketleri", *Tümzamanlar Yay.*, 2004, s.517

Derneklerin Birliği 16 maddelik taleplerini içeren bir belge hazırlamışlardı. Bu taleplerde Sovyet ordusunun Macaristan'dan çekilmesi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, Imre Nagy'nin yeniden hükümet başına geçirilmesi, Stalin heykelini yıkılması, Rusça eğitime son verilmesi gibi talepler yer alıyordu. Aynı gün, Polonya'da kitlesel bir direniş içinde olan işçilerle dayanışmak için 23 Ekim'de yapılmak üzere bir yürüyüş çağrısı yapıldı. Rakosi'den sonra

Macaristan halkının sosyalizme olan tepkisi değildi. SSCB'ye olan bir tepkiydi. Keza ortası delik bayrakların yanında kızıl bayraklar da dalgalanıyordu.)

Radyonun önünde biriken kalabalık, AVH'nin radyonun etrafında kurduğu barikat ile karşılaştı. Kitle taleplerini radyodan iletmek istiyordu. Kalabalık gitgide büyüyordu. Bu sırada AVH kalabalığa makineli tüfeklerle ateş açtı. Olay çok çabuk yayıldı. İşçiler her yerde ayaklanma kararı alıyordu. "Csepel ve Ujpest'deki

beraber Nagy, kitlelerin bütün isteklerinin yerine getirileceğinin sözünü verdikten sonra silahların bırakılması istedi. Bu çağrı etkili olmaya başladı. 30 Ekim'de, Sovyet askerleri çekilmeye başladı. Tabi bu sadece kitlelerin devrimci dinamiğini yok etmek için yapılan politik bir manevraydı.

Ayaklanma boyunca kitleler kendi öz-örgütlerini yarattı. Bu örgütlenmeler iki şekilde gerçekleşti. Mahallelerde köylerde ve şehirlerde kurulan Devrim Komiteleri'ydı. Devrim Komiteleri devletin iktidarının zayıfladığı yerlerde iktidarın halk tarafından ele alındığı kurumlar olarak iş gördü. Yerel sorunların çözümlenmesinde inisiyatif gösterdi. AHV'nin dağıtılması, SSCB'nin çekilmesi, Varşova paktından çıkılması gibi taleplerde bulundu. Nagy hükümeti bu taleplerin bir kısmını kabul edeceğini açıkladı. Bu açıklama, Devrim Komiteleri'nin etkisinin hükümete bu açıklamayı yapabilecek kadar büyük olduğunu göstermektedir.

Bu örgütlenmelerden ikincisi ve daha etkili olanı fabrikalarda kurulan İşçi Konseyleri'ydı. Ayaklanma sırasında Budapeşte'nin diğer sanayi bölgelerinde de grevler başlamıştı. "İşçi sınıfının bu sıcak mücadelesi, kısa bir süre sonra birçok üretim alanında (fabrikalarda, maden ocaklarında, atölyelerde) İşçi Konseyleri'nin kendiliğindenci bir karakterde kurulmasının zeminlerini yarattı. İşçi Konseyleri'nin oluşmasında başka bir etken ise, işçilerin çalışma koşullarına ve ücret rejimine karşı duydukları tepkiydi."¹² Sendikalar ve işyeri komiteleri ise sınıfın kendi öz-örgütleri değildi. Partinin güdümünde olan bu organların amacı var olan sistemi işçilere dayatmak ve kendi politikalarını meşrulaştırmaktı.

İşçi Konseyleri işçiler arasında

Göstericiler, SSCB'ye olan tepkilerinden dolayı Macar bayraklarından orak çekiçleri kestiler ve "ortası delik Macar bayrağı ilerleyen günlerde devrimin sembolü haline gelecekti."

partinin genel sekreteri olan Gerö ve Hegedüs iktidarlarını tehlikeye atacaklarını düşündükleri bu eylemi önceden izin verilmiş olmasına rağmen yasakladılar.

Yasaklanmaya rağmen 23 Ekim'de yürüyüş başladı. Gösteriye çoğunlukla gençlerin oluşturduğu 10.000 kişilik bir kitle başladı ama işçilerin ve halkın içinden diğer kesimlerin de katılımıyla kalabalık 200 bine ulaştı. Göstericiler parlamentonun önünde toplandı. Imre Nagy bu sırada sakinleştirici bir konuşma yaparken, Gerö tarafından radyodan göstericilerin karşı-devrimci olduğuna dair bir beyanat yayınladı. Bunun üzerine bir kısım gösterici radyo binasına yöneldi. Bir kısmı ise yaşananların sorumlusu olarak görülen Stalin heykelinin etrafında toplanarak Stalin heykelini yıktı. Göstericiler, SSCB'ye olan tepkilerinden dolayı Macar bayraklarından orak çekiçleri kestiler ve "ortası delik Macar bayrağı ilerleyen günlerde devrimin sembolü haline gelecekti."¹⁰ (Bu olay

silah fabrikalarını ele geçiren işçiler, aynı gün silahlanarak, gösterilerin içinde yer aldılar. Halk kısa sürede, kendisine destek olan askerlerden, ayrıca polis ve ordu birliklerinden kamulaştırmalarla sağlanan silahlarla silahlanmaya başladı."¹¹ İşçiler ve öğrenciler tren vagonlarından ve varillerden barikatlar kurmuşlardı. Ayaklanma Budapeşte'nin her tarafına yayılmıştı ve başlıca sanayi şehirlerinden olan Miskolc, Gyor, Szolnoc, Pecs, Debrecen'e de yayılmaya başlamıştı. Kitleler 24 Ekim sabahında radyoevini işgal etmişlerdi. Sovyet tanklarının müdahalesi ise ayaklanmayı bastıramadı. Hükümet yetkilileri ve 24 Ekim'de başkanlığa getirilen Imre Nagy'nin halkın silahları bırakması çağrısı, ayaklanmanın sonlanması için etkili olmadı. Hükümet beklemekten başka bir şey yapamıyordu. Parti, politik manevra olarak 25 Ekim'de parti genel sekreterliğine Gerö yerine Janos Kadar'ı getirdi. 27 Ekim'de kurulan yeni hükümetle

⁸ Nick Heart, "Hungary '56 - A Brief Flowering of Freedom", <http://www.libcom.org/history/articles/hungary-56/index.php>

⁹ Age.

¹⁰ Ateş Uslu, "1956 Macar Devrimi", *Devrimci Marksizm, Sayı 1*, s.140

¹¹ Volkan Yaraşır, "Uluslararası İşçi Hareketleri", *Tümzamanlar Yay. , 2004*, s.524

çoşkuyla karşılandı, hızla yayıldı ve yüzlerce konsey oluşturuldu. İşçi Konseyleri'ne hâkim olabilmek ve konseylerin taleplerini sadece ekonomik boyutlarda tutabilmek için parti yönetimi ve sendikalar çeşitli oyunlara başvurdular. 31 Ekim'de Budapeşte'de 25 fabrikanın İşyeri Konseyi delegesinin katıldığı bir konferans gerçekleştirildi. Bu konferansta alınan bazı kararlar şunlardı: "fabrikalar işçilere ait olacak, işçiler fabrika üretiminin ve kârın bir kısmını devlete vergi olarak ödeyecek, fabrikaların yönetimini işçiler tarafından demokratik olarak seçilmiş İşçi Konseyleri ele alacak, idari personel İşçi Konseyi tarafından işe alınacak ve her düzeyde konseye karşı sorumlu olarak çalışacak, işe alma ve işten çıkarma işlemlerine direkt konseyler karar verecek, işçilerin toplumsal sorunlarının çözümünü konseylerin faaliyetleri arasında sayılacak, konseyler işyerinin bilânçosunu denetleme ve yeni yatırımlar konusunda karar verme hakkına sahip olacaklardı."¹³

İşçi sınıfın kolektif iradesi olan konseyler, işyerinde çalışan bütün işçilerin doğrudan katılımıyla seçiliyordu, konseylerden de

Imre Nagy

işletmenin büyüklüğüne göre de 3 ila 9 kişilik yönetim komiteleri seçiliyordu. İşçi konseylerine seçilenlerde aranan şartlar kişinin temiz bir geçmişe sahip olması ve sınıfına ihanet etmemiş olmasıydı.

İşçi konseyleri ve devrim komiteleri ikinci bir iktidar haline geldi. Fakat konseyler iktidarı tam olarak ele almak için bir perspektif geliştiremedi. Bunda Nagy hükümetinin "reformist" tavrı ve işçi sınıfında sınıf bilincinin iktidarı hedefleyecek kadar olgunlaşmamış olmasının payı büyüktür. Konseyler devrimci bir dönüşüm yerine, üretimin "sosyalist" bir şekilde örgütlenmesini ve siyasal düzeyde alınacak kararlarda sınıfın da katılımının garantiye alınacağı yeni bir hükümet kurulmasını hedefledi. İşçi konseyleri yaptığı baskılar sonucunda hükümeti taviz vermeye zorladı ama işçi sınıfının toplumsal yaşamın her alanında etkisini arttırmaya çalışmak yerine hükümetten bir şeyler talep eden bir baskı aracı olarak kaldı. Partinin ve devletin otoritesinin sorgulanıp iktidarı tek başına eline almayı hedeflememesi ve "sosyalist" -devlet kapitalizmi de diyebiliriz- sistemi kökten bir şekilde yıkmayı önüne koymaması Macaristan'da devrimci dönüşümün zaferini engelledi.

30 Ekim'de Rakosı'yi tasfiye etmek amacıyla Nagy ve Kadar yeni bir parti olan Macar Sosyalist İşçi Partisi'ni kurdu. Yeni kurulan partiyle beraber hükümet ayaklanmayı bastırmak için ayaklanmacıların taleplerinin büyük bir kısmını kabul ettiğini ilan etti. Bu durumdan sonra silahlı çatışmalar ve genel grev bitmeye başlamıştı. 4 Kasım'da Sovyet birlikleri 6.000 Sovyet tankıyla Macaristan'a girdi. 23 Ekim 1956'da başlayan Macar Devrimi 4 Kasım'da başlayan Sovyet işgaliyle sona erdi. Imre Nagy ve 41 arkadaşı Yugoslavya Büyükelçiliği'ne sığınmak zorunda

kaldı. Hükümet başkanlığına 20. Kongre'nin kararlarını ve Kruşcev'in ilkelerini benimseyen Kadar geldi. Kadar işgalden üç gün önce Rakosı rejimini yıkan ayaklanmayı selamlarken Sovyet işgalinden sonra hükümet başkanı olunca ayaklanmayı karşı-devrimci ilan edecekti. Sovyet işgaline başta Budapeşte olmak üzere ülkenin diğer sanayi kentlerinde işçiler silahlı direnişle karşılık verdiler. Bu direnişi işçilerin genel grevi izledi. Bazı yerlerde haftalarca süren direniş ancak tanklarla ve bombardıman uçaklarıyla bastırabildi. Bu çatışmalar sırasında binlerce Macar öldürüldü.

İşgal sırasında birçok yeni konsey oluştu. Var olan konseyler arasında eşgüdümü sağlayacak bir kurum yoktu, bu da konseylerin koordine olmasını zorlaştırıyordu. Bu yüzden 14 Kasım'da 800 işçinin katılımıyla Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi kuruldu. Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi'nde işçi sınıfı devrimci dönüşümü sağlayacak bir politika yaratamadı, Nagy'nin hükümet başkanlığına geri getirilmesi ve gizli polis teşkilatının faaliyetlerine son vermesi gibi taleplerle sınırlı kaldı. Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi 19 Kasım'da greve son vererek işbaşı yapma kararı alır. "Grevin sona ermesiyle Kadar yönetimi saldırıya geçti. Konseylerin faaliyet ve etki alanlarına yönelik kısıtlayıcı kararlar aldı. Yaşananlar, işçi sınıfının ulusal düzeyde koordinasyonlu hareket etmesinin zorunluluğunu yakıcı bir şekilde hissettirmekteydi. Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi'nin varlığı sınıfın genel sorunlarına cevap verecek güçte değildi."¹⁴ Bu yönde bir girişim olan Ulusal Konsey'in 21 Kasım'da toplantısı yasaklanınca işçi sınıfı bu saldırıya karşı 48 saatlik grev kararı aldı. Grevden sonra ülkedeki tüm konseyleri temsilen 156 delegeden oluşan 30 kişilik yürütme kuruluna sahip Ulusal Konsey toplantısı yapıldı. Grevin

12. Age, s.528

13. Age, s.530

bitirilmesinde Kadar'ın Merkezi İşçi Konseyi'ni tanıdığını söylemesi ve taleplerini kabul edeceğine dair söz vermesi etkili oldu. Genel grevin bitirilmesiyle beraber Kadar hükümeti İşçi Konseyleri'ne ve Devrim Komitelerine dönük baskılarını arttırdı. Birçok işçi tutuklandı. Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi 27 Kasım'da bir bildiri yayınlayarak son durumu değerlendiriyordu. "... Her zaman yaptığımız gibi, bir kez daha misyonumuzu işçi sınıfında aldığımızı doğruluyoruz. Bu misyona sadık olarak fabrikalarımızı ve vatanımızı, her türlü kapitalist restorasyon girişimlerine karşı hayatımız pahasına savunduk. Aynı zamanda toplumsal ve ekonomik düzeni bağımsız bir Macaristan'da Macar yönetimleriyle geliştirmek yönündeki irademizi de ilan ediyoruz. Devrimin taleplerini hiçbir zaman terk etmeyeceğiz. Emegün toplumun temeli olduğunu düşünüyoruz. Biz işçiyiz ve çalışmak istiyoruz..."¹⁵

Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi, işçi sınıfına uygulanan baskılara ve saldırılara karşı iki günlük genel grev kararı aldı. Grevin başlama günü olan 11 Aralık'ta hükümet sert tavrını korudu ve işçi konseylerini yasadışı ilan etti. Bu yasaklamaya karşı genel grev gerçekleştirildi. Bu sırada düzenlenen gösterilere polis silahla müdahale etti ve hükümet sıkıyönetim ilan ederek konseyleri kapatma ve gösterileri yasaklama kararı aldı. İşçi sınıfı eylemlerini sürdürme çabasına rağmen konseylerin örgütsel gücünü yitirmesinden dolayı karşı bir güç haline gelmeyi başaramadı. Csepel işçi konseyi, hükümetin grev yapanların ve greve teşebbüs edenlerin ölüm cezasıyla çarptırılacağını açıklamasından sonra 8 Ocak 1957'de kendini feshetti. Bunu diğer İşçi Konseyleri de izledi. Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi illegal olarak çalışmaya devam ediyordu. 15 Ocak'ta işçi direnişlerini sürdürülmesini talep eden bir çağrıda

bulundu. "... 1957'nin son aylarına kadar bazı konseyler faaliyetlerini sürdürdü. Bu arada 1957 yılı boyunca iş yavaşlatma, işe geç gitme, oturma eylemi, yer yer grev ve gösteriler gerçekleşti. 17 Kasım 1957'de hükümetin yayınladığı yeni bir karar, konseylerin örgütsel varlığını tamamen ortadan kalkmasına neden oldu."¹⁶

İşçi Konseyleri kısa sürede işçi sınıfı içinde büyüdü. Konseyler'in talepleri sadece ekonomik boyutta kalmadı politik taleplerde içerdi. Fakat İşçi Konseyleri yaşamın her alanına nüfuz edemedi. Taleplerinin çoğunu bizzat kendileri gerçekleştirmek yerine farklı hükümetlerin gelmesini isteyerek, farklı hükümetlerin bu talepleri gerçekleştirmesini bekledi.

İşçiler üzerinde bir baskı aracı olan devlet aygıtını, parti yapılanmasını ve bunların işçi sınıfın üzerinde kurduğu iktidar ilişkisini çok farkına varamadıklarından bunlara topyekûn karşı bir direniş de gösteremediler.

Bu süreçten sonra hükümet kontrolü tekrar eline alabilmek için fabrikalarda işyeri konseyleri adı altında yeni bir örgütlenme kurdu. Ve Kadar diktatörlüğü başladı. Bu dönemde 20.00'den fazla insan kamplarda toplandı ya da hapsedildi. İnfaz edilenlerin sayısı ise yaklaşık 2.500 kişiydi. Bunların arasında 16 Haziran 1958'de idam edilen Imre Nagy de vardı. Bu dönemde Macaristan, iç ve dış politikalarında tamamen Sovyetlere bağımlıydı. 1960'larda ise siyasal ve ekonomik sistem "sosyalist piyasa ekonomisi"ydi. Bu sistemde "geleneksel anlamda merkezi planlamanın hedefleri, üretim araçlarının merkezi dağılımı kaldırıldı. İşletmelere özerklik verildi, devlet dışı mülkiyet alanı genişletildi. Fakat bir yandan da idari denetim mekanizmaları da işleyişini sürdürdü."¹⁷

12 gün süren Macar devriminde özellikle üzerinde durulması gereken konu işçilerin devrimci örgütlenmesi olan İşçi Konseyleri'dir. İşçi konseyleri 1905 ve 1917'de yaratılan Sovyetlerden, 1919 Macaristan-Sovyet Cumhuriyeti ve Yugoslavya'da ki özyönetim deneyimlerinden etkilenmişlerdi.

Bu düşüncelerinde, var olan sistemin bir parçası olan devlet kapitalizmin restorasyonu hedeflemekten başka bir düşüncesi olmayan Nagy'nin "ılımlı", uzlaşmacı düşüncelerinin işçisınıfı üzerindeki etkisi vardı. Macar işçi sınıfı kendi öz-örgütlükleri olan İşçi Konseyleri'yle Macaristan'da ikili iktidarı durumu yaratmalarına rağmen iktidarı tamamen ellerine almak gibi bir politika geliştiremediler. İşçiler üzerinde bir baskı aracı olan devlet aygıtını, parti yapılanmasını ve bunların işçi sınıfın üzerinde kurduğu iktidar ilişkisini çok farkına varamadıklarından bunlara topyekûn karşı bir direniş de gösteremediler. Bunun yanında Macar Devrimi'nin yenilgisinde rol oynayan bir diğer olgu da İşçi Konseyleri'nin var olan ekonomik sisteme (devlet kapitalizmi) karşı doğrudan mücadeleyi önüne koyan anti-kapitalist bir politika yaratamaması ve onu yıkmayı hedef haline getirmemesiydi. 1956 Macar Devrimi binlerce işçinin ölmesiyle yenilgiye uğratılmış olmasına rağmen, dünya işçi sınıfına hep gösterdiği direnişle hem de yarattığı konseylerle büyük bir tarihsel miras bırakmıştır.

¹⁴. Age, s.537

¹⁵. Age, s.539

¹⁶. Age, s.541

¹⁷. Tülay Arın, "Sosyalizmde İktisadi Reform Modelleri: Merkezi Planlamadan Özel Mülkiyete", 11. Tez, Sayı 10, 1990, s.59

Haymarket

1 Mayıs'ın Romanı

Dicle Bozdağ

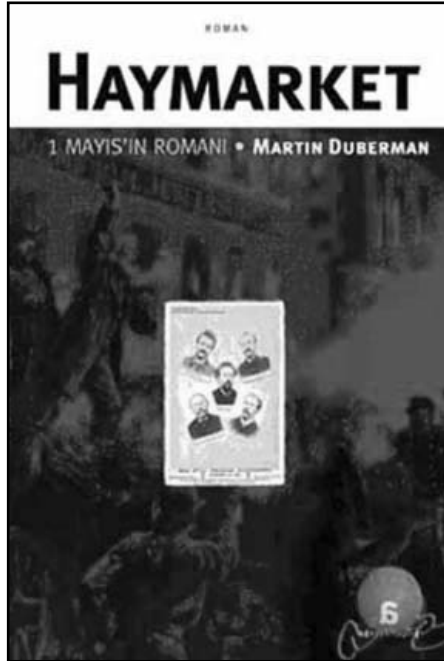
"Eğer bizi asarak ... tahakküm altındaki milyonların, sefalet içinde çalışan ve kurtuluşu arzulayan, bekleyen milyonların bu hareketini, işçi hareketini ezebileceğinizi umuyorsanız --eğer düşünceniz buysa, o zaman asın bizi! Burada bir kıvılcımı ezeceksiniz, ama şurda, burda veya orada, arkanızda, --ve önünüzde, her yerde alemler yükseliyor. Bu gizli bir ateş. Bunu asla söndüremezsiniz"

"Bir gün gelecek, sessizliğimiz bugün boğdunuz seslerimizden daha güçlü çıkacak."

August Spies

"1870'lerin grev dalgalarıyla sarsılan Amerika Birleşik Devletleri; emekçi hareketinin 8 saatlik işgünü hakkını elde etmek için verdiği kararlı mücadele; büyük gösterilere şahit olan Chicago; 1 Mayıs 1886'da bütün ABD çapında 350 bini aşkın kişinin katıldığı büyük grev; 4 Mayıs'ta Haymarket Meydanı'nda toplanan işçiler dağılmak üzereyken, kalabalığın ortasına ve onların üstüne yürüyen polisler atılan bir bomba; hemen ardından başlayan cadı avında sekiz önderin tutuklanması; Albert Parsons, August Spies, Adolph Fischer ve Georg Engel'in asılarak idam edilmeleri, Louis Lingg'in ağızında dinamit patlatarak intihar edişi...

Amerikalı yazar Martin Duberman, 'Chicago Anarşistleri'nin en ateşli militanlarından Albert Parsons ile mücadele etme kararlılığında ondan hiç geri kalmayan Lucy

Gonzalez'in aşkı etrafında, bütün dünya emekçilerinin birlik ve mücadele günü olan 1 Mayıs'ın doğuşunu hazırlayan yılların, ABD tarihinin en sert sınıf çatışmasını yansıtan eylemlerin, en çıplak hali-

yle mülk sahiplerinin çıkarlarına hizmet eden taraflı bir yargıç ve uydurma bir jüriyle, işçi önderlerinin asılması kararıyla sonuçlanan Haymarket Davası'nın hikâyesini anlatıyor..."

(Kitabun arka kapağından)

Kitap, işçi sınıfının mücadelesinin hangi koşullarda doğduğunu, sınıf savaşının ne anlama geldiğini duru ve akıcı bir dille anlatıyor. Martin Duberman, 1 Mayıs'ın doğuşunu, idam edilen anarşist Albert Parsons'un hikâyesinin üzerinden anlatıyor. Haymarket, iş sınıfının tarihinde en önemli tarihsel olaylardan birini aktarıyor. İşçi sınıfı hangi koşullarda ne gibi mücadeleler verdiğini gözler önüne seriyor.

Vergi tahsildarı olarak çalışan Albert, Teksas'ta bir çiftliğe gittiğinde kendine güvenen, esmer tenli ve bu yüzden çevresinden sürekli kendisine zenci gibi davranılan Lucy'le tanışır. İlk

görüşmelerinde aralarında geçen politik muhabbet Lucy ile Albert yakınlaşmalarına vesile olur. Daha sonra devam eden görüşmelerde ikisi de birbirlerine çok uygun bir eş olacaklarını düşünerek evlenmeye karar verirler. Lakin Lucy'nin zenci görünümünden dolayı karışık evliliğin yasak olduğu Teksas'ta evlenemeyecekleri için Chicago'ya giderler. Albert, Chicago Times adlı gazetede dizgici olarak iş bulur. Lucy ise bundan sonra en iyi dostlarından birisi olacak komşusu Lizzie sayesinde bulduğu bir hizmetçilik bürosunda yaka paça atılınca, bundan sonra kendi evinde parça başı terzi olarak çalışmaya karar verir. Ücreti 63 dolardan 40 dolara düşen Albert, bundan rahatsızlık duyan başka insanlarla tanışır. Ve Emeğin Şövalyeleri adlı örgütle ilişkiye geçer. O sırada Amerika'da yaşanan yoğun emek sömürüsü her yerde tepkilere neden olmaktadır. Albert ile Lucy'in yaptığı politik konuşmalarda Albert bu sürece daha ilımlı bakarken, Lucy ise daha radikal bakıyordu, kadınların ve zencilerin kurtuluşunun olmazsa olmaz olduğunu düşünüyordu.

İdam edilen Anarşist işçiler

Emeğin Şövalyeleri'ni kadınlara ve zencilere karşı tutumundan dolayı eleştiriyordu. En devrimci söyleme sahip örgüt Enternasyonal'di, kapitalizmi tümünden yıkmayı hedefliyordu.

Bir piknik sırasında bir döşeme dükkânına sahip olan August Spies ve taş ocağında çalışan Adolph Fischer ile tanışırlar. Albert, Spies'in düşüncelerinden çok etkilenir. Bu tanışma ölüme kadar giden bir yoldaşlığın başlangıcı olur. Yaşadığı süreç Albert'i anarşist komünizme yöneltmişti. Anarşist bir gazetede yazar olarak çalışmaya başladı. Artan grev dalgalarıyla, eylemlerle birlikte ön saflarda yerini alan Albert, grev grev, eylem eylem dolaşıyordu, gittiği her yerde konuşmaları alkışlarla sürekli kesiliyordu. Bu grevlere devletin tepkisi çok sert oluyordu. İşçilerin üzerine ateş açılıyordu, işçiler de barikatlar kurarak sokak çatışmaları bunlara karşılık veriyordu. Bu süreçte George Engel, Adolph Fischer, Michael Schwab ve Oscar Neebe ile de tanışmışlardı. Louis Lingg de keskin militan tavrı ile hareketin içinde yer alıyordu.

1 Mayıs 1886'da sekiz saatlik çalışma günü talebiyle 350 binden fazla işçi tüm ülkede yürüyüşe geçti, 80 bin işçi Chicago meydanında toplandı. 3 Mayıs gün ise McCormick fabrikasında en az altı işçinin yaşamına ve birçok işçinin yaralanmasına neden olan bir çatışma yaşanır. Anarşistler bu saldırıyı protesto etmek için Haymarket meydanına miting yapma çağrısında bulunurlar. 4 Mayıs günü düzenlenen miting sessiz bir şekilde dağılıyordu. Alanda 150 - 200 kişi kalmıştı, Fielden konuşmasının sonuna gelmişti. O sıra olay çıkarmak için emniyet amiri Bonfield'in emriyle 180 kişilik polis taburu alan girer. Konuşmacıya tam müdahale ederken kürsünün arkasından polislerinin önüne bomba atılır. Ve bu

provokasyondan sonra tutuklamalar başlar. Önde gelen bütün işçiler tutuklanır. Mahkeme için jüri seçimi aylar sürer. Seçilen jürilerden hemen hepsi zaten tutukların hepsinin suçlu olduğuna inanıyordu. Mahkemenin başladığı güne kadar bir tek Albert yakalanmamıştı. Mahkemenin ilk günü kendi isteğiyle gelip arkadaşlarıyla beraber yargılanmak istediğini söyleyip teslim olur. Sermayenin emrindeki taraflı yargıcın verdiği kararlar 8 anarşistin 5'i idama 2'si ömür boyu hapis'e 1'i 15 yıl ağır hapis'e mahkûm edildi. Karar belli olduktan sonra dünyanın her yerinde protesto eylemleri oldu. Sosyalist düşüncelere sahip olmayan, bu sanıkları savunmayı insanlık onurunun gereği olarak gören Avukat Yüzbaşı Black'in mahkeme sürecisinde yaptığı savunmalar ve de karar verildikten sonraki mücadelesi onurla hatırlanacak şeylerdir. Mahkeme boyunca Lucy'nin bitmek bilmez enerjisiyle bütün ülkeyi koşturdu, her yerde mahkemeyi protesto etmek için konuşmalar yaptı, kampanyalar düzenledi. İnfazla gerçekleştikten sonra da Lucy bütün yaşamını devrimci mücadeleye adadı. Duberman'ın kitapta aktardığı, bu koşturmalar arasından artan kalan zamanda zar zor yazma imkânı bulduğu mektuplar oldukça dokunaklı asla yılgınlık olmayan kararlı direnişçi mektuplarıdır. Verilen mücadeleler, protestolar kararı değiştirmede. Ve kararın uygulanma günü geldi. İnfazlar gerçekleşmeden önce Ling cellâda inat ağzına dinamit koyarak intihar etti. Diğerleri darağaçların da getirilip ipler boyunlarına takıldığı sıra Spies'in sesi duyuldu: "Bir gün gelecek, sessizliğimiz bugün boğdunuz seslerimizden daha güçlü çıkacak." Ardından Fischer bağırdı: "Yaşasın anarşi!" sonra Engel bağırdı: "Yaşasın anarşi!" en son Albert'in sesi duyuldu: "bu hayatımın en mutlu anıdır."

Komünizm nedir?

Paul Bowman

Komünist bir dünyaya dair ayrıntılı öngörülerde bulunmak ütopyacığa kaymamıza neden olabilir. Zira komünizm, devrimin gerçekleştiği tarihsel andaki nesnel gerçeklik ile emekçilerin tercih ve yeteneklerinin karmaşık bir ürünü olacaktır. Ancak emekçilerin yüzyıllardır sürdürdüğü mücadelelerden bu mücadelelere yön gösteren düşünceleri var etmiştir. Bu toplumsal birikimi özetlemesi açısından “Komünizm nedir?” isimli yazı başarılı bir deneme. Yazı komünizmin bir düşünce olarak ortaya çıkışını, kapitalizme karşı oluşan hareketlerden esinlenerek fikir üreten insanların düşüncelerinin bir tarihini sunarak bize anlatıyor. Barındırdığı eksikliklere karşın, komünizmin bir fikir olarak evrimine dair içerdiği tarihsel bilgiler ve yazı boyunca var olan ısrarlı ve tutarlı komünizm savunusu yazıyı önemli kılıyor.

Komünizm nedir? Concise Oxford sözlüğünde komünizm aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

“1 Marx’tan hareketle geliştirilmiş, sınıf savaşını savunan ve ortak mülkiyetin olduğu, her bireyin kendi yeteneklerine ve ihtiyaçlarına göre çalışarak ücretlendirildiği bir toplumu hedefleyen politik teori. 2 (genellikle Komünizm -‘K’ büyük harfle) SSCB veya başka yerlerde kurulmuş bir komünist toplum biçimi.”

Eğer yukarıdaki tanım doğru olsaydı bu makale oldukça kısa olurdu. Ancak Concise Oxford yine yanıltıyor. Gerçekte sosyalizm ve komünizm terimleri, 1820’lerde İngiltere’de politikalarının “Owenizm” kavramıyla anılmasından rahatsız olmaya başlayan kooperatif hareketinin üyeleri tarafından benimsenen terimler olarak ortaya çıkarlar. Başlangıçta bu iki terim arasında aslen bir fark yoktu. Ancak 1840’larda komünizm terimi devrimciler tarafından kendilerini,

sosyalizm terimini farklı reformist kuramların karışık bir toplamını kapsayacak şekilde uyarlamış olan J.S.Mill gibi reformistlerden ayırmak için kullanılmaya başlandı.

1870lere gelindiğinde bu terimler aynı amaç için farklı araçları benimseyen iki ayrı kuram olmaktan çıkıp, farklı amaçları hedefler hale geldi. Oxford İngilizce Sözlüğü kaynaklarında şu nota yer veriyor:

“Forster Günlüğü 11 Mayıs, T. W. Reid’in Yaşamı (1888)... Komünizm ve sosyalizm arasındaki derin farkın sosyalizmin ücretlendirilmenin harcanan emeğe göre olması gerektiğini söylerken, komünizmin buna inanmaması olduğunu öğrendim.”

Bu makalenin konusu komünizmin, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında yaygınlaşan sosyalizme karşıt olan bu anlamıdır. Elbette bir isme illa sahip çıkmak o kadar da önemli değil, zira birçok kişi komünizmin Marx ve SSCB ile ilgili bir şey ola-

rak biliyor. Kurmayı hedeflediğimiz kapitalizm sonrası toplumun adı bizce bir ayrıntıdan ibarettir, önemli olan fikirlerin içeriğidir. Ancak bu makalenin amaçları gereğince bir isim seçmek durumunda olduğumuzdan, tarihi bir isim olan komünizmde karar kıldık.

Köken

Toplum, ayrıcalıklı olanlarla sömürülenler şeklinde bölünmüş olduğundan beri direniş vardır ve bu direniş, özgürlüklerine giden yolun arayışı içinde olan ezilenlerin dilinde sesini ve ifadesini bulmuştur. Ancak, komünizm, kapitalist toplumun ortaya çıkışının ve bunun getirdiği yeni ezme koşullarının ve özgürlük olasılıklarının bir sonucudur. Kapitalizmin gelişimi, kapitalizm öncesinin tarım temelli toplumunda iktidardan dışlanan yeni bir sınıfın iktidar mücadelesine dayanıyordu ve mücadeleyi ifade etmek ve yönetmek için kullandıkları araç da politik ekonomiydi. Komünizm

bunun sonrasında, yeni bir sınıfın, proletarya veya işçi sınıfının, kendi sesini aradığı, rakibinin yani burjuvazinin sesine göğüs germeye kalktığı ve burjuvaziyle mücadeleye tutuşmaya başladığı dönemde ortaya çıkmıştır.

Politik Ekonomi

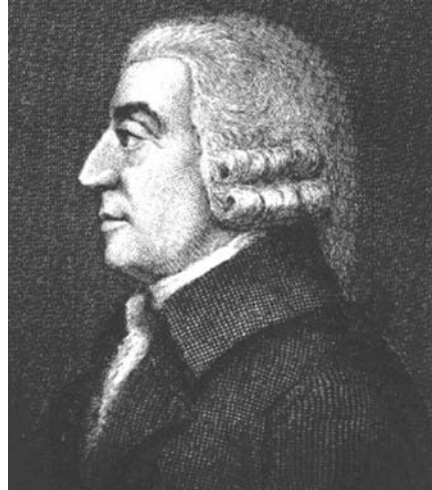
Politik ekonomi, 17. yüzyılın sonlarında Adam Smith'in eseriyle başlar. Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı eseri, politik hareketlerin kendi sınıfsal özlem ve isteklerini teoloji üzerinden ifade ettikleri 17.yüzyıldaki İç Savaş'ın¹ dini söylemini geride bırakma amaçlı bir projeydi. Smith bu amaçla, dinin öldürücü ve öngörülemeyen çelişkilerini "gerçekler"e başvurarak engellemeyi hedefleyen seküler, akılcı ve "bilimsel" bir söylem yaratmaya çalışan Aydınlanma'nın mantığını izledi. Buradaki amaç, iktidarın eylemlerinin veya politikalarının yönünü, genel refahı arttıracak şekilde belirlemektir. Bu noktadaki zorluk, refah veya "değer" için güvenilir bir ölçü bulmaktır. Enflasyonun tarihi göz önüne alınacak olursa, para doğrudan bir ölçüt olarak pek tutarlı değildi. Smith en sonunda, üretilen mallar için harcanan emeği temel alan bir değer teorisinde karar kıldı.

Smith'i takip eden James Mill ve David Ricardo gibi politik ekonomistler tarafından daha da geliştirilecek olan "emek-değer teorisi"nin temeli buydu. Bu teori, belli miktarda tahılı belli miktarda işlenmiş demir veya giysi ile takas² edilebilir kılan değeri, her bir ürünün üretimi sırasında emek harcanması gereken ortalama süre ile belirleyen teoridir. Smith'in politik ekonomisinin sorduğu esas soru, gelir dağılımındaki değişikliklerin ulusun genel refahının artışına nasıl

bir etki yapıyordu. Buradaki ana argüman, vergilendirme yoluyla zenginliği imalat ve ticaretle uğraşan kesimlerden toprak sahiplerine dağıtan devlet politikalarının büyümeyi geciktirdiğidir. Çünkü toprak sahipleri Smith'e göre fazladan gelirlerini, zenginlik yaratan endüstrilere yatırım yapmak yerine kişisel harcamaları için har vurup harman savurmaktaydılar.

Politik ekonomi, ortaya çıktığından beri son derece belirli bir amaca hizmet etmekteydi: Gelişen ve güçlenmeye başlayan imalatçı burjuva sınıfının çıkarlarını, iktidar gücünü tekellerine almış toprak sahibi soylulara ve aristokraziye karşı savunmak. Politik ekonomi aynı zamanda, Thomas Malthus gibi politik ekonomistlerin argümanları aracılığıyla, ekonomik çöküş ve yüksek işsizlik dönemlerinde fakirlerin ve işsizlerin bakımı için imalatçı patronların ödemek zorunda oldukları vergilere karşı çıkıyordu. Bu konu, 1815'te Napoleon'un savaşlarının bitişini izleyen büyük ekonomik çöküşte ve 1824'te sendikaların yasallaşma önerisi etrafındaki mücadelede özellikle öne çıktı.

William Thompson

Adam Smith

Politik ekonomiye eleştirel şekilde yaklaşarak onu işçi sınıfının ve fakir köylülerin durumunun iyileştirilmesini savunacak şekilde dönüştürmeye çalışan ilk isimlerden biri, West Cork'lu Anglo-sakson bir toprak sahibi ailenin oğlu Willam Thompson'dı. 1775'te Cork'ta doğan genç Thompson, Aydınlanma'nın, cumhuriyetçiliğin ve Fransız Devrimi'nin coşkulu savunucularından biriydi. Daha sonra kooperatif hareketin içinde Robert Owen'a radikal bir biçimde muhalif olan önde gelen isimlerinden biri oldu.

1820'lerde, yerel bir "seçkin" konuşmacının "aşağı sınıfların" mutlak sefaletinin sözde zorunluluğu ve faydasını savunmasına öfkelenen Thompson'un politik ekonomi hakkındaki araştırmaları, 1824'te "Zenginliğin İnsan Mutluluğunu Sağlayacak Dağılım Prensipleri Hakkında Bir Araştırma"³ adlı eseri ile meyvesini vermiş oldu. Bu uzun başlığın da gösterdiği üzere, kendisinin de dikkati, aynı politik ekonomistler gibi, zenginliğin dağılımı üzerinde yoğunlaşmıştı, ancak kıstası genel geçer "ulusun zenginliği" soyutlamasından ziyade faydacı⁴ "en çok kişi için en iyi" yaklaşımı idi.

Bentham'ın üç prensibini - güvenlik hakkı, 'emekçinin kendi ürünü üzerindeki hakkı', geçinme hakkı-hedef aldı. Geçinme hakkı, üretilen malların dağıtımını ihtiyaca göre belirleyen prensipti ve Bentham'a göre, üreticilerin kendi emeğinin ürünü talep etme hakkının önceliğini tanıyan 'emekçinin kendi ürünü üzerindeki hakkı' ilkesinin altında yer alıyordu. Bentham bu ikisinin üzerine güvenlik hakkını yerleştirdi. Güvenlik

¹ 1642 - 1649 İngiliz İç Savaşı'nı kastediyor. ç.n.

² "exchange" anlamında genelde takas kelimesini kullanmayı uygun gördük. Değiş-tokuş, mübadele ya da değişim kelimeleri de kullanılabilir ve değişim kelimesi metinde yer yer kullanıldı. Örneğin politik ekonominin önemli bir kavramı olan "exchange value", genelde "değişim değeri" olarak çevrilir. ç.n.

³ "An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth Most Conducive to Human Happiness"

⁴ Bentham tarafından savunulan "faydacılık" akımına ilişkin. ç.n.

hakkı bireyin var olan mülkiyetinin toplum tarafından gelişi güzel el konulmasına karşı çıkıyor ve ekonomik aktivitelere yönelik tüm teşvik edici etkilerin, bir kazanç elde etme olasılığının ortadan kalkmasıyla anlamsızlaşmasına engel olunmasını işaret ediyordu.

Thomphson'un ilk saldırı noktası, Bentham ve diğer faydacıların, güvenlik hakkı kisvesi altında, mülkiyetin bu şekilde dağıtımının nasıl ortaya çıktığıyla hiç ilgilenmeksiz var olan mülkiyet statükosunu savunduklarını açığa çıkarmak oldu. Thomphson'un West Cork'unda, Anglo-İrlandalı protestanların elinde bulunan toprak tekelinin, tasarruf, zorlu bir çalışma veya tutumluluk sonucu ortaya çıkmadığını, fakat askeri zor tarafından yaratıldığını görmek güç değildi. Thomphson ayrıca, mülksüzler ve mülkiyeti tekelleştirenler arasındaki değişimin (emek gücü ile ücret arasındaki takasın), mülksüzler emeklerine karşılık haksız bir ücretlendirmeyi kabul etmek, aksi takdirde aklıktan ölmeyi göze almak zorunda oldukça, herhangi bir şekilde serbest veya eşit olarak görülemeyeceğini açığa çıkardı. Thomphson, incelemesine, işverenlerin ücretli işçileri sömürmeleri sürecinin ve ürünün aslan payına -ki bu daha sonra Marx tarafından artı değer olarak adlandırılmıştır- el koymalarının analizi ile devam etti.

Thomphson buradan hareketle, toprak ve üretim araçlarına eşit erişim hakkının herkese garanti edilmiş olduğu, ancak dağıtımın emekçinin kendi ürünü üzerindeki hakkının geçinme hakkına önceliği tarafından yönetildiği bir "serbest değişim" sistemi ileri sürdü. Anarşist tarihçi Max Nettlau'nun belirttiği üzere: "Thomphson'un kitabı, düşüncelerindeki evrimi açıkça ortaya koyuyor. Emekçinin, emeğinin tüm ürünleri üzerindeki hakkını ve ürünlerin dağıtımının düzenlenmesini talep ederek başlayıp, komünizme -yani sınırsız dağıtıma- varıyor."

Yani, emeğin kendi ürünleri üzerind-

eki hakkını temel alan bir sistem önererek bunu, statükoyu devre dışı bırakırken kullandığı faydacı kıstası kullanarak, eşit dağıtımın olduğu bir sistemle karşılaştırmalı olarak inceledi ve şaşkınlıkla "serbest değişim" sisteminin sınırsız eşit dağıtım sistemine göre daha az önemli olduğu sonucuna ulaştı. Kuramsal "serbest değişim" sistemini inceleyerek bunun rekabetçi doğasının farkına vardı. Nitekim "rekabetçi" terimini kapitalist değişimi tanımlar şeklinde ilk kullanan da aslında kendisiydi. Thomphson'un rekabetçi sisteme atfettiği kötülüklerden biri şuydu: sistem herkesi aslında denk olduğu kişileri rakibi veya amaçlarını gerçekleştirmek için kullanacağı araçları olarak görür hale getirmektaydi. Fakat Thomphson'un rekabetçi sistemin olumsuzluklarına dair sadece bu etik ya da ahlaki noktayı vurgulamıyor, bu sistemin verimlilik bakımından da olumsuzluklarına işaret ediyordu: rekabet insanları yenilikleri ve keşiflerini saklamaya teşvik ediyor ve piyasa istihbaratının

Kent'te donanma tersanesinde bir dükkan sahibinin oğluydu ve Napoleon savaşları sırasında Britanya donanmasına hizmet etmişti. Savaş sonrası üst rütbeliler ile giriştiği kavgalar yüzünden donanmadan kovulunca radikal bir gazeteci olarak otoritenin ve üst sınıfların şiddetli bir eleştiricisi haline geldi. Üst sınıfın toprak ve üretim araçları üzerindeki tekelinin, emeğini bazı zorunluluklar sonucunda bunlara satmak durumunda kalanların sömürülmesine fırsat verdiği konusunda Thomphson'la aynı görüşü paylaşıyordu. Thomphson'dan ayrıldığı nokta, kapitalist sömürden kurtulmuş emeğin kendi ürünleri üzerindeki tam söz hakkının radikal reformun nihai hedefi olması gerektiğiydi. Hodgskin'in görüşüne göre, birlikler şeklinde örgütlenmiş işçi grupları üretim araçlarının mülkiyeti ele geçirebilir ve bir "pazar" tabanında ürünlerini birbirleri arasında değiş tokuş edebilirlerdi. Hodgskin ve Thomphson

Thomphson ayrıca, mülksüzler ve mülkiyeti tekelleştirenler arasındaki değişimin (emek gücü ile ücret arasındaki takasın), mülksüzler emeklerine karşılık haksız bir ücretlendirmeyi kabul etmek, aksi takdirde aklıktan ölmeyi göze almak zorunda oldukça, herhangi bir şekilde serbest veya eşit olarak görülemeyeceğini açığa çıkardı.

da gizli tutulması ile verimsizlik ve israfa sebep oluyordu.

Thomphson, "Zenginliğin Dağılımı"nın yayımlandığı yılda, vaktinin çoğunda Londra'da sendikaların haklarını J. S. Mill gibi burjuvapolitikekonomistlerine karşı savunmaya yönelik tartışmalara katıldı ve yeni kurulmuş London Mechanics Institute'ta Thomas Hodgskin'le birlikte işçilere yönelik eğitim çalışmaları yaptı.

Thomphson - Hodgskin Tartışması

Thomas Hodgskin, Chatham

arasında bunu izleyen tartışma, yazarların sırasıyla "Savunulan Emek" ve "Ödüllendirilmiş Emek" kitaplarında somutlaştı. Bu kitaplarda somutlaşan tartışma sosyalizmin ve komünizmin savunucuları arasındaki bugünün radikal antikapitalist hareketi içerisinde de geçerliliğini korumakta olan ayrılığı pek çok açıdan ortaya koydu.

Hodgskin'in Thomphson'ı gölgede bırakması

Sonuçta Hodgskin'in analizi Thomphson'inkine üstün geldi.

Thompson, West Cork'tan geliyor oluşunun marjinalleştirici etkisinin, erken ölümünün ve deneysel toplumlar oluşturma stratejisi ile uzlaşmasının zararlarını gördü. Bunlara ek olarak teorik yapıtları fazla uzun, sert ve hepsinden önemlisi sıradan bir işçi tarafından ulaşılamayacak kadar pahalıydı. Buna karşın Hodgskin kısa ve netti, ayrıca argümanlarını sıradan işçilerin okuyup anlayabileceği ve etrafındaki insanlara karşı kullanabileceği şekilde formüle etme yetisine sahipti. Hepsinden önemlisi Hodgskin yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan sendikaların amaçları için "yeterince iyi"ydi: Patronların politik ekonomisini onların aleyhine çevirecek kadar radikal, ancak Thompson'un erken-komünizminin talep ettiği var olan düzenin gerçekten radikal bir şekilde tamamen tersine dönmesine engel bir tutum. Hodgskin sayesinde sendikaların ajitatorleri, işçilerin patronlar tarafından sömürülmediği, ancak para ve değişimin tanındığı korunduğu bir gelecek fikrini oluşturabiliyordu. Bu gelecekte işçiler, kapitalistler ve toprak ağalarının sömürüleri tarafından azaltılmayacak olan bir "doğal ücret" alacaklardı.

Joseph Dejacque - devrimci yöntem

İrlanda'daki cumhuriyetçi devrimin vahşi baskısı ve ezici yenilgisi, Thompson ve Hodgskin'i, kooperatifçileri ve sendikacıları nasıl ey-

"Mülkiyet Hırsızlıktır"

lemlerinin çerçevesini devrimci bir kapsamdan uzaklaşmaya ittiyse, Fransa'daki devrim gerçeği de tüm ilerici düşüncüyü kendi çatısına çekti. Ancak Proudhon bu kalıbı devleti uzağa iten, topluma yayılmış ve devrimci bir çözüm önerene kadar bu devletçi ve otoriter bir çatıydı. Proudhon, Fransız radikal düşüncesindeki devletçiliğin boğucu hakimiyetini kırışındaki orijinallığe karşın, görüşlerinde yine de bazı gerici unsurları alıkoymuştu. Joseph Dejacque'ı, yeni anarşist idealin genç bir sempatizanını, Proudhon'un yanıldığı noktaları açığa vurmaya ve eleştirmeye itende, Proudhon'un kadının özgürleşmesi konusundaki ilkel tutumuydu. Ancak Dejacque, kadının özgürleşmesi konusundaki muhalefetine ek olarak Proudhon'un kapitalizme yönelik ekonomik eleştirisini de yetersiz ve eksik olmakla itham etti. Aslında Proudhon'un konumu, toprak ve üretim araçları üstündeki kapitalistlere ve toprak sahibi sınıflara ait tekellerin yok edilmesini savunurken; ücret, para ve takasın, malların üreticiler arasındaki akışını örgütleme aracı olarak muhafaza etmesi açısından Hodgskin'le benzerdi. Proudhon da başka bir deyişle, kapitalistlerin olmadığı bir kapitalizmi savunuyordu.

Dejacque'a göre bu fazla tutucudur. Dejacque, Proudhon'un "mülkiyet hırsızlıktır" sloganının kendi görüşüne göre mantıksal sonuçlarından hareketle üreticilerin, ürettiklerinin kendi tüketimleri veya kullanımları için gerekli olmayan kısmı üzerinde herhangi bir talepte bulunmalarını mülkiyet talebi olarak itham eder. Bu bağlamda Dejacque, mülk -kişinin kendi kullanımı için üzerinde makul olarak özel bir hakkının olduğu mallar- ve mülkiyet -kişinin kendisinin kullanmadığı mallarının başkaları tarafından da kullanılmamasına uğraşması- arasında bir ayrıma gitmektedir. Bu noktada kendi numarası ve beğenisine göre ayakkabı üretebilen ve bunu kullanmak için kendi malı ilan eden

bir ayakkabıcıyı örnek gösterir. Bu ayakkabıcı aynı zamanda farklı numaralar ve beğenilere, modalara göre de ayakkabı üretebilir. İkinci durumdakiler, ayakkabıcı bunları kendi kullanımı için üretmemiş olduğundan mülk değildir. Bunları mülkiyet olarak tanımlaması başkalarının bunları kullanmasını reddetmesi, yani bunlara, yeterince değerli olduğuna kanaat getirdiği diğer ürünlerle değiş tokuş yapmak için el koymasına anlamına gelir.

Dejacque'ın takas eleştirisi, büyük oranda Fransız devriminin aydınlanmacı söyleminden gelen adalet ve adaletsizlik kavramları üzerine kurulmuştur. Komünizm hedefini, devrimci ve açıkça devlet karşıtı ve anarşist çizgiye entegre etse de, Thompson'un daha çok emek harcanmış ve geniş kapsamlı kapitalist politik ekonomi eleştirisinin bütünselliğinden yoksundur. Böylelikle Dejacque ilk liberter veya anarşist komünist olarak tarihe geçmektedir. Dejacque'ın kendisini anarşist olarak tanımlamasına ve yayımladığı derginin adı yoluyla, "liberter" terimini eş anlamlı bir sözcük olarak ortaya atmasına rağmen ekonomik fikirlerine "komünizm" etiketini yapıştırmamıştır.

Marx - başarısız olmuş bir sentez

Bu etiket o dönemde Proudhon'un şiddetle karşı çıktığı otoriter ve devletçi ittifak tarafından kullanılıyordu. Özellikle bu esnada alman radikaller Karl Marx ve Friedrich Engels'i bünyesinde barındıran Komünist Birlik kavramı açıkça benimsemişti, nitekim bu iki alman radikali daha sonra birlik için "Komünist Manifesto"yu kaleme aldılar.

Marx 1840'lardaki araştırmaları sırasında hem Thompson'ın hem de Hodgskin'in çalışmalarıyla karşılaştı ve "Kapital" ile diğer eserlerindeki eleştirisinin ana hatlarını bu isimlerin ortak kapitalist sömürü eleştirisinden aldı. Ancak ikisini ayıran çekişme konusunda Marx ne birinden ne de diğerinden yana

tavır koydu. Emeğinin çoğunu, Thompson ve Hodgskin tarafından ana hatları 1820'lerde çıkarılmış kapitalist politik ekonomi eleştirisini derinleştirmeye harcayan Marx, kapitalizm sonrası toplumun yönetim ilkelerine dair dikkat çekici derecede az şey yazmıştır. "Gotha Programının Eleştirisi"nde yazdıkları, Thompson ve Hodgskin tarafından savunulan iki çekişen ilkenin arabuluculuğunu yapma çabası gibi görünüyor. Marx, toprağın ve üretim araçlarının toprak sahipleri ve kapitalistlerden alınıp kamulaştırılması yoluyla kapitalizmin yıkılıp yeni bir toplumun oluşmaya başlaması sürecinde, toplumun para, ücret ve takas biçimlerini koruması gerektiğini ileri sürer. Marx'ın bu "ilk aşama komünizmi" (ki bu, bu makalede kullandığı anlamda komünist değildir), Hodgskin'in kapitalistlerin olmadığı kapitalizm görüşüne karşılık düşer. Diğer yandan Marx bu dönemi bir son olarak değil, Thompson'ın ücret, para ve değişiminkalktığı topluma tekabül eden "yüksek aşama komünizmi"ne bir geçiş aşaması olarak görür. Marx'ın iki konumu uzlaştırma denemesi gelişmemiştir ve temel soruları cevaplamakta başarısızdır: ilk aşama neden kendi başına yeterli bir amaç değildir; ilk aşama ikinci aşamanın (netleştirilmemiş) şartlarını tam olarak nasıl oluşturur ve bir aşamadan diğerine geçiş ne zaman gerçekleşir?

Eserlerindeki bu eksiklikler Marx'ın katkılarının özgünlük ve gücünün diğer yüzüdür. Thompson Hodgskin ve Dejacque sosyal kurtuluş meselesine tarihsellik içermeyen bir şekilde sırasıyla faydacı, radikal ve aydınlanmacı devrimci analizlerle yaklaşırken; Marx devrimci analize, Hegelci arka planından hareketle tarihi gelişim perspektifini getirmiştir. İlk üç isim de emekçi sınıflarla mülkiyet sahibi sınıfların çıkarlarının çeliştiğinin ve patronlarının ideolojilerinin kendi sınıflarının çıkarlarıyla paralelliğinin farkında olduğu halde, sınıf mücadelesini tarihin motoru olarak teorize eden Marx olmuştur. Marx'ın "Kapital"inde özgün olan Thompson'dan miras

aldığı sömürü ve artı-değer teorisi değil, sınıf mücadelesinin çalışma gününün sınırlandırılmasındaki ve işçi sınıfının sömürüye karşı gösterdiği dirence cevaben üretimin verimliliğini arttırıcı teknolojinin ortaya çıkışındaki belirleyici rolüdür. Marx'ın teorisinin bugün için hala bir şey ifade etmesinin sebebi, toplumsal yaşamın tarihi ve çatışmaya dayalı dinamiklerine verdiği bu önemdir, ancak buna kapitalizm sonrası toplumun hedeflerinin özelliklerine verilen önemin eksikliği eşlik etmektedir. Devrimci teoriye yaptığı birçok katkıya rağmen, Marx'ın çalışmaları, kapitalizm sonrası toplumdaki sosyal ilişkileri araştırmak bakımından Thompson'ın çalışmalarına göre bir geri adımı temsil eder.

Burjuvazi karşı saldırıya geçiyor - Ekonomi politikten politikanın çıkarılması

On dokuzuncu yüzyılın sonunda kapitalist ekonomi politığın resmi taraftarları, kapsamlı bir yön değişikliğini zorunlu kılan büyük çapta meydan okumalarla karşılaştıklarını fark ettiler. Klasik ekonomi politığın gelişim çizgisini devam ettirmek artık pek uygun bir seçenek değildi. Sebeplerden bazıları teknikseldi - klasik ekonomi politik sadece fiziksel ürünlerin üretimini zenginlik yaratıcı olarak değerlendiriyordu ve hizmet sektörünün ekonomisini dikkate almıyordu. Diğer sebepler ise daha ziyade tarihiydi -uluslar arası terimlerle, klasik politik ekonomistler sömürgeciliğin ve Amerika'daki savaşın şiddetli birer eleştiricisiydi, çünkü bunları zenginliği yaratan üretici sınıfı vergilendiren ancak sadece toprak sahibi ve aristokrat sınıflara çıkar sağlayan politikalar olarak görüyorlardı. Tarihsel olarak klasik ekonomi politik, iktidardan mahrum bırakılmış kapitalist sınıfın kışkırtıcı propagandasıydı. Ancak on dokuzuncu yüzyılın sonuna geldiğinde bu sınıf politik reformlar sayesinde yönetici sınıfa dahil edilmişti ve artık çoğunluğunun geç Victoria döneminin "Yeni

Emperyalizm"inden sağlanacak çıkarlarda payı vardı. En önemlisi, kapitalist sınıf, ekonomi politik kuramının kendisinden alınıp zenginliği esas üreten sınıfın -işçi sınıfının- çıkarlarını savunmaya ve iktidar eleştirisi yapmaya yarayacak şekilde kullanılabileceğini hiç göz önünde bulundurmamıştı. Tüm bu sorunları çözmek üzere ortaya çıkan bir grup iktidar yandaşı, ekonomiden politikayı çıkarıp bu "sosyal bilimi" kapitalistlerin pazar analizi için teknik bir araç olarak yeniden kullanılır hale getirmek istediler.

William Jevons, bu post-klasik ekonomistlerin ilklerinden biri-emek değer teorisinin verdiği zararı gidermeye o kadar meraklıydı ki, bir malın veya hizmetinin fiyatının, bunun üretilmesi için harcanan emeğe bakılmaksızın sadece talep tarafından belirlendiğini ileri sürdü. Doğal olarak Jevon'ın bu uç konununun pratikte savunulabilecek bir yanı yoktu ve teorileri, istemeyerek de olsa emek maliyetini, bir ürünün fiyatını belirleyen maliyet faktörlerinden biri olarak kabul eden Alfred Marshall tarafından çürütüldü. Bu tutumunun kendisinin sosyalizm düşmanlığının Jevon'dan daha az olduğunun sanılmaması için Marshall, politik görüşünü daha en başından, "üretim araçlarının kolektif mülkiyetinin insanlığının gücünü kıracağı ve ekonomik ilerlemeyi kısıtlayacağı" görüşü ile temellendirilmiş bir "sosyalist program" muhalefeti şeklinde ortaya koydu. Marjinal fayda teorisini ve geleneksel ekonomi ders kitaplarının tümünü süsleyen fiyatın arz ve talep eğrisi grafiklerini ortaya koyan da Marshall'dır.

Neo-klasik ekonomistlerin emek değer teorisini zayıflatma çabaları ancak ekonomi politığın esas amacının, yani ulusal ekonominin büyüme oranının ve hükümetin politikalarının bu büyüme üzerindeki etkisinin ölçülebileceği bir değer ölçüsü bulma amacının, terk edilmesiyle başarılı oldu. Sonuç ola-

rak neo-klasikçiler, değer ölçüsünün terk ettiler ve sadece fiyatın belirlenmesi üzerine odaklandılar. Sonuç olarak kapitalistlerin fiyatları hesaplaması ve yatırım fırsatlarını değerlendirmesi için oldukça faydalı bir teknik araç elde ettiler, ancak toplamda bakıldığında "marjinalist devrim"lerinin kendisi de olsa olsa marjinal bir fayda sağlıyordu.

Resmin bütününe hedef alacak bir teori ihtiyacı, neo-klasikçilerin çabalarını mikro ekonomiye indirgeyen bir "makro ekonomi"nin evrimiyle sonuçlandı. Makro economicilerin sorunları, politik economicilerinkiyle aynıydı: parasal enflasyondan etkilenmeyen kararlı bir zenginlik ölçüsünün nasıl elde edilebileceği. En sonunda seçtikleri ölçü birimi Perakende Fiyat Endeksi [Retail Price Index] oldu. Perakende Fiyat Endeksi, söz konusu ölçü biriminin İngiltere'de kullanılan ismidir, benzer endeksler farklı ülkelerde farklı isimlerle kullanılmaktadır. Bu, üzerine barınma masrafları vb. eklenmiş ortalama bir işçinin ihtiyaç duyduğu malların bulunduğu bir sepeti temel alan bir endekstir. Başka bir deyişle, emeğin maliyetinin ölçüsünün endeksidir. Bu bakımdan Perakende Fiyat Endeksi, emek değer teorisinin paranın değer ölçüsü için bir temel oluşturmak üzere yeniden göz önüne alınmasıdır. Bu benzer alanlarda, örneğin kalkınma ekonomisi konusunda, açıksözlü yorumcular emeğin değeri için bir ölçünün analiz birimi olarak yeniden kullanımının pratik bir gereklilik olduğunu itiraf etmek zorunda kalmışlardır.

Emek değer teorisinin devam eden çekiciliği

Burada, bir ürünün değerinin bunun üretimi için harcanan emeğin süresi ile belirlenmesinin niçin bunun bugünkü kapitalist toplumumuzda bile "doğal" bir ölçüt olarak değerlendirilmesine varacak derecede kalıcı bir çekiciliğinin bulunduğu konusunda bir parantez açmak gerekiyor. Bu çekiciliğin altında yatan, emek-değer teorisinin

kısmen biyolojik bir temele dayanıyor oluşudur - her canlı organizma, eylemleri sonucunda kazandığı kalorilerin bu esnada hareket etmek ve canlı kalmak için yaktığı kalorileri en azından dengelemesini garantilemek zorundadır, aksi takdirde yok olur. İnsanlık tarihinin büyük kısmında, yakın bir geçmişe varıncaya kadar, insanın ekonomik aktivitesi bu biyolojik temelden pek o kadar uzaklaşmamıştır. Ekonomik aktivitenin büyük kısmının temel besin ihtiyacını karşılamak üzere yapılan tarımsal üretim olduğu ve bu emeğin büyük kısmının gerekli süre zarfında harcanan fiziksel çabayla ölçüldüğü sırada, temel geçinmeyi sağlamak için gerekenden artan marjinal zaman diliminde üretilmiş malların benzer bir zaman değeri ile değişimine dikkat edilmesi zorunluydu, yoksa nihai sonuç besin kıtlığı olurdu.

Günümüzde kapitalizmin yaptığı verimlilik devriminin ardından toplumun emeğinin %5'inden daha azının temel besin üretimine harcanıyor olmasına rağmen, kalori-kıtlığını aşmış bir dünyaya henüz varamamış olmamız şaşırtıcı değildir. Bugün verili bir malın veya hizmetin üretimi için gerekli zaman tahmin edilirken, insanların çoğunun benzer üretim kapasitesine sahip olduğu varsayımı geçerli kabul edilmektedir. Ancak aşağıda da göreceğimiz üzere, işbölümü giderek arttığundan ve üretimde temel fiziksel çabadan gitgide uzaklaşıp akla dayalı problem çözümüne veya yaratıcı emeğe ağırlık verildiğinden bu varsayım giderek daha az inandırıcı olmaktadır.

Hayalden harekete

Dejacque 1860'larda beş kuruşsuz, yalnızlık içinde ve liberter komünizmin yüzyıllar boyunca herhangi bir gerçek ilerleme gösterebileceğine dair ümidi kırılmış bir biçimde ölmüştü, ancak 1870'lere gelindiğinde liberter komünizmin fikirleri Birinci Enternasyonal'de Bakunin'in takipçileri arasında kök salıyordu: Fransız anarşist

kardeşler Elie ve Elisee Reclus, Jura Federasyonu'nun James Guillaume gibi İsviçreli militanları, Errico Malatesta, Andrea Costa ve Carlo Cafiero'yu içeren -ki bu sonuncusu Marx'ın bir zamanlar sekreteri olup kendisi tarafından İtalyan Enternasyonal'ini Marksizm'e döndürmek üzere İtalya'ya gönderilmiş, ancak sonunda kendisi anarşizme dönmüştü- Enternasyonal'in İtalyan seksiyonu. Enternasyonal'de Marx ve Bakunin mücadelesi döneminde bu militanlar Bakunin'e kolektivizm konusunda karşı çıkmamayı tercih ettiler. Bakunin'in kolektivizmi Hodgskin gibi emekçinin kendi ürünleri üzerindeki tam hakkının yanında ürünlerin çalışılan saate göre dağıtımını - yani ücreti - ve takası savunuyordu.

Enternasyonal'deki nihai ayrılığın gerçekleşmesi ve Bakunin'in bunu takip eden ölümü sonrasında bu kısıtlamalar kaldırıldı. "Anarşist komünizm" terimi basılı olarak ilk olarak 1876'da İsviçreli anarşistlerin yayınlarında kullanıldı ve bu yılın yazında İtalyan Enternasyonal'inin Floransa Kongresi kolektivizmi bırakıp komünizmi hedefleri olarak belirlemeye karar verdi ve şunu belirtti: "Bize göre üretim araçlarının ortak mülkiyetinin zorunlu tamamlayıcısı emeğin ürünlerinin de ortak mülkiyetidir." İtalyan, İsviçreli, Fransız ve aslen Rus olan Kropotkin gibi bireysel militanların çabalarıyla liberter komünizm basit bir fikir olmaktan çıkıp Avrupa çapında devrimci bir hareketin amaç ve hedefi haline geldi.

Anarşist komünist hareket, hedefine dair görüşünde net olsa da, sınıf mücadelesi sürecinin ve kapitalizmden çıkacak ve onun yıkımını getirecek olan dinamiğin analizini yapmada zayıf kalmıştı. Bunun sonucu olarak, liberter komünist azınlığın militanlarının eylemleri isyana yönelik iradeci (voluntarist) teşebbüsler olarak kalıyordu, örneğin İtalyanların başarısızlığa uğramış Benevento

ayaklanması veya patronların ve yönetici aristokrat sınıfın temsilcilerine yönelik gizli silahlı eylem veya suikast girişimleri. Hareketin bu "eylemle propaganda" döneminin başarısızlığı, işçi kitlelerinin pratikteki sınıf mücadelesiyle bütünleşmenin bir yolu olarak sendikalizme dönülmesine yol açtı. Ancak, yaşayan süreçle ve sınıf mücadelesinin dinamiğiyle bütünleşmenin bu biçimi, birçok olumlu etkisine karşın bazı sorunları da beraberinde getirdi.

iktidarı. Marksist eğilimlerin iktidar sorununa odaklanmaları onları nasıl devrim sonrası toplumun gelecekteki ilişkilerinin biçimi sorununu ihmal etmeye ittiyse; sendikalizmin iktidara, bu her ne kadar farklı bir iktidar da olsa, odaklanması benzer şekilde kapitalizm sonrası toplumun sosyalist mi yoksa komünist mi olması gerektiği sorununa iyi ihtimalle bilinemezlik, kötü ihtimalle ise kayıtsızlık ile yaklaşılması eğilimini doğurdu.

faşizmin İtalya ve Almanya'daki yükselişi ve İspanya'da onu izleyen yenilgiydi.

Liberter Komünizm nedir?

Liberter komünizmin ortaya çıkışlarını, çöküşlerini ve yeniden ortaya çıkışlarını aktardığımız hikâyeye bir ara verme ve onun soyut anlamda ne olduğunu araştırmanın vakti geldi. Liberter komünist bir toplum kapitalizm öncesi değil kapitalizm sonrasının toplumdur. İkincisi liberter komünist toplum ekonomik anlamda toplumsal ya da kooperatif üretimin egemen olduğu bir toplumdur. Kapitalizmin ardından geldiği için, gelişmiş bir işbölümü mevcuttur, öyle ki emeğin sadece küçük bir bölümü temel gıda üretimi ile uğraşırken, çok büyük bir bölümü başkaları tarafından tüketilen mal ve hizmetlerin üretimiyle meşguldür. Bunun doğal sonucu olarak üst düzeyde bir iletişim ve bilimsel ve teknolojik gelişim söz konusudur. Liberter komünizmi, kapitalizmden ayıran mal ve hizmetlerin tüketicilerine dağıtımının ya da aktarımının, tüketicilerin üretim sürecine olan katkılarına bakılmaksızın, onların ihtiyaç ve arzularının giderilmesi temelinde yapılmasıdır. Para ya da ücret diye bir şey yoktur ve mallar para ile ya da aynı değerde olduğu düşünülen -bu değer ister malın üretimi için gerekli zaman ile, ister başka bir ölçü birimi ile ölçülsün- başka mallarla takas edilmez.

Kapitalist toplumun işleyişine ve mantığına alışmış olan bizler için, bu anlattığımız bir saçmalık ya da gerçekleşmesi imkânsız bir hayal gibi görünmekte. Liberter komünizmi açıklamak için şu noktayı da eklemek gerek: Liberter komünistler (üretim araçlarındaki) özel mülkiyet, sınıflı toplum, para ve ücret ilişkilerinin hepsinin kapitalist toplumun birbirleriyle ilişkili öğeleri olduğuna inanırlar. Ve toplumu bu öğelerin bir kısmını yok ederken diğerlerini sürdürerek değiştirme girişimi -örneğin sosyalizmin önerdiği gibi sınıflı toplumu ve özel mülkiyeti

Anarşist komünist hareket, hedefine dair görüşünde net olsa da, sınıf mücadelesi sürecinin ve kapitalizmden çıkacak ve onun yıkımını getirecek olan dinamiğin analizini yapmada zayıf kalmıştı. Bunun sonucu olarak, liberter komünist azınlığın militanlarının eylemleri isyana yönelik iradeci (voluntarist) teşebbüsler olarak kalıyordu...

Sendikalist Belirsizlik

Sendikalizm bir teori olarak bir zamanlar birbirinden ayrı olan, ancak başka açılardan sosyalizmin Marksist ve devletçi akımları tarafından savunulanlara paralel araç ve amaçların çekici bir şekilde karıştırılmasını öneriyordu. Sendikalizm bir yandan devlet iktidarının kapitalizm sonrası toplumda geçerliliğini korumasına karşı çıkıyordu. Sendikalizm iktidarın, demokratik ve federatif bir biçimde ilişkilenen sendikaların doğrudan kendileri tarafından kullanılmasını öneriyordu. İşçi sınıfının üretken örgütleri üzerinden kurulan bu düzen, toplumun devletin aracılığı olmaksızın emekçilerin kendileri tarafından doğrudan yönetimini öngörüyordu. Ancak öte yandan Marksizmin toplumsal özgürleşme sorununu Marksist partinin iktidarı alma sorununa indirgemesine benzer biçimde, sendikalizm de toplumsal dönüşüm sorununu, iktidar sorununa indirgedi; 'devrimci' diktatörlük devletinin değil de işçilerin örgütlerinin

Sendikalizm içinde kaçınılmaz bir şekilde Hodgskin'in kapitalistsiz kapitalizm ütopyasına dair umursamaz bir tavır ve kapitalizm sonrasını kendi akışına bırakılması gereken bir süreç olarak görme eğilimi doğdu.

Bu eğilim, Batı Avrupa anarşizminden izole olmuş İspanya'da gelişti. İspanya anarşizmi Bakuninist kolektivizmden kopuşu gerçekleştirmedi ve kolektivizm/sosyalizm ile komünizm arasındaki tercih sorununu uzlaşmacı bir tavırla devrim sonrası dönemde her bir komünün kendi tercihine bıraktı. İspanya anarşist hareketi ne zaman ki CNT içindeki reformist eğilim ile mücadele etmek için spesifik bir anarşist politik örgüt (FAI) kurmayı gerekli gördü, sendikalizmin içindeki bu politik bilinemezlik eğiliminin -sebebi olmasa da- etkileri, İspanya anarşist hareketi tarafından bir tehdit olarak görülmeye başlandı.

Ancak faşizm ve Stalinizm kısılcasına yakalanan liberter komünizmin bir hareket olarak 1930lardaki "klasik" aşamasını esas olarak bitiren olgu,

ortadan kaldırırken, parayı ve ücreti sürdürmek-, sadece ve sadece istikrarsız ve çelişkili bir karışıklığa yol açacaktır. Ve bu karışıklık tam komünizme vardırılmazsa, ancak kapitalist dinamiğin görece istikrarına geri dönüşü getiren bir yıkılış ile son bulacaktır. Bir başka deyişle liberter komünistler kapitalizm sonrası toplumu, sosyalizmin önerdiği gibi bir yanı eksik olarak kurma girişimleri, komünizme değil ama kapitalizme geçiş aşaması olarak sonlanmaya mahkûm olduğuna inanırlar. 20.

Leninizmin liberter komünist eleştirisi ve onun 57 farklı varyasyonu, leninizmin liberter olmadığını değil, komünist olmadığını vurgular.

Yüzyılın deneyiminin de, en azından Marksist devlet sosyalizmi projesi açısından bunu doğruladığını düşünürler. Leninizmin liberter komünist eleştirisi ve onun 57 farklı varyasyonu, leninizmin liberter olmadığını değil, komünist olmadığını vurgular.

Bu noktada şunu vurgulamalıyız ki, liberter ya da anarşist komünizm terimini kullanarak, komünizmin devlet sosyalistleri tarafından kirletilmesine karşı olan tavrımızı ortaya koymaya çalışıyoruz. Yoksa otoriter ya da devlet sosyalizmine bir alternatif sunma derdinde değiliz, zira otoriter sosyalizm terimi çelişkili bir terimdir. Devlet otoritesini kullanmak hatta var olmak için ücret ilişkisine ihtiyaç duyar. Sırp başbakanı Slobodan Miloseviç'in ücretleri ödenmemiş diğer kamu emekçilerinin gösterilerini bastırmakla görevlendirilen Sırp toplum polislerinin ücretlerini ödemeyi bıraktığında görmüş olduğu gibi, ücretli zor kullanıcılar olmadan devlet otoritesini uygulayamaz.

Bu anlamda komünizm her zaman liberter ya da anarşisttir, çünkü ücretin kaldırılması, polis, ordu ya da bürokrasi gibi devlet organlarını şekillendiren emir-

komuta ilişkisinin kaldırılmasını da beraberinde getirir.

Devletçi sosyalizmin olumsuzlukları yakın tarihte açık bir şekilde ortaya çıkmış olsa da, liberter sosyalizm projesini de değerlendirmemiz gerekir. Liberter sosyalizm toprak ve üretim araçlarının ortak mülkiyete alındığı, fakat emeğin ürünlerine üreticileri tarafından sahip olunan ve bu ürünlerin başka ürünlerle üretimlerinde harcanmış emek zamanına dayalı olarak takas

edildiği bir düzendir. Liberter komünistlerin iddiası şudur ki böyle bir sistem tüm üreticileri birbirlerinin rakibi haline getirir. Emek zamanına dayanan takas düzeni "üretkenlik paradoksunu" doğurur: kişinin verili bir ürünü üretmede harcadığı zaman ne kadar fazla olursa, onu bir başkasının o kadar fazla ürünü ile takas edebilir. Tersinden de kendi ürünü üretmede kişi ne kadar verimli ise, takas ederken o kadar az karşılık alır. Üretkenlik paradoksu, emek değerinin verimsizliği teşvik edici olması, verimliliği caydırmasıdır. Kapitalizmin verimliliğin artırımını bir idari fonksiyon olarak, üretken işgücünün çıkarlarına zıt bir şekilde uzmanlık dalı haline getirmesinin sebebi budur. Üretimdeki sınıf mücadelesinin kökenleri, emek zamanı değerine dayalı takastan kaynaklanan üretkenlik paradoksunda bulunabilir.

Bireysel çıkarların rekabet içinde olduğu bir düzen, insanların birbirlerini dostları olarak değil de potansiyel rakipleri olarak görmeleri ve genel için iyi olan yerine kendi dar çıkarlarının peşinden koşturmaları gibi olumsuz bir etki yaratabilir. O zaman hastalığı tedavi etmek için ücret

alan doktorlarımızın, hastalığın ortaya çıkışının engellenmesi ile pek ilgilenmemeleri sürpriz olmaz.

Ancak bireysel rekabet düzeninin yarattığı en büyük kötülük olan "herkesin herkese karşı savaş halinde olması" -bellum omni contra omnes- olgusu, bizim en önemli toplumsal ürünümüz olan içinde yaşadığımız toplumun yabancı bir "öteki" haline gelmesi sonucunu doğurur. Bu ötekileşmiş ve yabancı varlığı hiçbirimiz kontrol edemeyiz fakat hepimiz onun tarafından kontrol ediliz. Herkes herkes ile toplumsal üretimden aldığı ufak bireysel payı maksimize etmek için rekabete giriştikçe, içinde yaşadığımız topluma sahip olmaktan çıkarız. Liberter komünistler, kapitalist ilişkiler altında payımıza düşen sahip olduğumuz önemsiz toplumsal ürün birikiminden vazgeçip, onun karşılığında aslında bizim bir ürünümüz olan toplumun tümünün gidişatı üzerinde bir sahiplik ve kontrol elde etmenin herkes için hem maddi açıdan hem de özgürlük açısından net bir kazanım ile sonuçlanacağına inanırlar. Bunlar gerçekten güzel sözler, fakat buradan mantıksal olarak şunu çıkarabiliriz ki eğer kişinin kendi emeğinin ürünleri üzerindeki bireysel mülkiyet haklarından vazgeçip yerine kapitalizm sonrası toplumunda ortak mülkiyete geçtiğinde, bu herkes ya da insanlığın büyük bir bölümü için net bir zarar anlamına gelirse liberter komünistlerin haksız oldukları ortaya çıkar. Dahası tarihin sonunun geldiğini ve kapitalist dünyanın tüm olası dünyaların en iyisi olduğunu savunan kapitalist iddiaya inananların haklılığı kanıtlanmış olur.

Günümüze kadar bu sorun tüm muhatapları tarafından bir devrimin bu yakasında, yani devrim yapılmadan ve devrim deneyi yaşanmadan çözülemeyecek bir sorun olarak görüldü. Ancak son birkaç yıldır bugünkü kapitalist toplumda

bile bu önkabulü şüpheye düşüren yeni gelişmeler yaşanmakta.

Komünün ötesine - merkezsiz anarşi

Söz konusu yeni gelişmeleri incelemek için yeniden bir tarihsel anlatıya girişmeden önce, üretim sürecinin bazı diğer yönlerini, hem kapitalizm altında geliştiği biçimiyle hem de kapitalizm-sonrası ilişkiler içinde gelecekte nasıl gelişebileceği açısından incelememiz gerekir.

İlk eğilim üretimin giderek artan bir şekilde bölgesel olmaktan çıkması.

Bundan kastımız

spesifik bir bölgeye bağlı olmayan üretim sahalarının sayısının giderek artması. Gıda üretimi yani tarım bölgeseldir yani spesifik bir yerde olur ve biter. Ekini topladığınız toprak parçasının önceden hazırladığınız ve ekim yaptığınız toprak parçası olması gerekir. Sonuç olarak tarım üzerinden geçinmenin hâkim üretim biçimi olduğu insanlar ve tarihsel dönemler için üretimin

yapıldığı bölgede yaşamak büyük ölçüde tipikti. Bu yerleşmiş tarım toplulukları üretimi, tüketimi, yeniden üretimi ve neredeyse tüm toplumsal etkileşimleri tek bir mekânda birleştirmişlerdi. Bu büyük ölçüde kendine yeterli olan ve potansiyel olarak kendi kendini yönetebilecek olan topluluk on dokuzuncu yüzyıla yani kapitalizmin yükselişine kadar, yeryüzündeki hemen her kültürde yüzyıllardır varlığını sürdürmüş olan bir toplumsal biçimdi. Bu biçim anarşistlerin ve on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın başlarının diğer farklı ilericî eğilimlerinin tasavvuru üzerinde güçlü bir etkiye sahipti. Rusya'nın "mir"i Kropotkin'in liberter komünizmini etkilediği

gibi, İspanyol ve daha özelinde Endülüs "pueblo"su CNT'nin Isaac Puentes'in görüşlerini etkiledi.

Fakat üretkenlik düzeyleri ve onunla ilgili olarak işbölümü arttıkça, emekçi kesimlerden daha fazla ve daha fazla insan tarımdan ve kırsal kesimden uzaklaştırıldı ve kentlere yöneldi. Başlangıçta bu tarımsal olmayan yerleşimlerin bir kısmı bölgesel olarak spesifik üretim merkezleri idi, örneğin madenler, balıkçılık yapılan limanları vs. Bu son nokta bizi önemli bir yere götürüyor; tarımsal olmayan yerleşimler, en

azından üretmedikleri gıdayı kentsel alana getirmek açısından malların ve insanların akışını zorunlu kılar. Aslında kentsel alanların gelişiminden önce de, tarımsal yerleşimler marjinal fakat son derece gerekli olan göçebe topluluklar ile etkileşim içerisindeydiler ve onların aracılığıyla yerel olarak üretmeleri imkansız olan ürünlere ulaşabiliyor ve uzak diyarların kültürlerinden ve

oralarda olup bitenlerden haber alıyorlardı. Yerleşik ve göçebe topluluklar arasındaki derin anlayışsızlık ve karşılıklı şüphecilik uçurumlarına ve sayıca üstün olan yerleşiklerin azınlık olan göçebeleri üretken topluma dâhil görmeme eğilimine rağmen iki grup toplumsal bütünlüğün karşılıklı olarak birbirine muhtaç olan bileşenleridir. Bu noktada göçebe toplulukların katkılarının bölgesel olmayan doğasını hatırlatmakta fayda var.

Sanayileşme ilerledikçe hareket ettirilemez devasa tesisler haline büyük merkezi işyerlerinin ortaya çıkması bölgesel (toprağa bağlı, sabit) üretim biçiminin devamını getirdi. Bu aşamada imalathanele-

rin ve fabrikaların emekçileri onların gölgesinde yaşamaktaydı ve emekçiler işe yürüterek gidiyordu. İşyerinde yaşanan anlaşmazlıklar mahallelere yansıyor, mahallelerde yaşanıyor. Sınıf mücadelesi mahalli idi.

Ancak devam eden uzmanlaşma, toplumsal üretimin alt bölümlere ayrılması ve yeni üretim alanlarının ortaya çıkışı üretimin giderek artan oranda bölgesel olmaktan çıkmasını getirdi. Pek çok işyeri bir yerden öbürüne az çok taşınabilir hale geldi. Üretimin bu şekilde bölgesel olmaktan çıkması özellikle maddi olmayan üretim için son derece belirgin, örneğin bilginin üretimi ve iletişimsel işler giderek artan oranda önem kazanan bir toplumsal üretim alanı. İletişim her türden toplumsal üretimin zorunlu bir parçası ve yüzyüze iletişim maliyet ve verimlilik açısından rakipsiz kalmaya devam ettikçe, işyerinin bu iletişimin kurulması için fiziksel bir araya geliş noktası olarak yeri doldurulamaz bir rolü olduğu açık. Son günlerde telekomünikasyon teknolojisindeki ilerlemeler sonucu bölgesel olmaktan tamamen çıkan toplumsal üretim sürecinin ortaya çıkışına şahit oluyoruz - katılımcılarının bir araya gelme gereği duyduğu bir işyeri olmayan üretim süreci.

Bir toplumsal alan ise büyük çoğunluk için bölgesel kalmaya devam etti, evsel alan, yani yaşadığımız yer. Değişen şu ki bu evsel ve yeniden üretimsel alan artık üretken bir alan, yani üretimin yapıldığı bölgeler ile doğrudan alakalı olan bir yerde bulunmuyor. Herhangi bir verili kentsel mahallede sakinler tipik olarak pek çok farklı yerlerde ve işlerde çalışmaktadır ve sabit bir işyeri olmayanlar dahi vardır. Aynı şekilde sabit işyerlerinde işçiler değişik mahallelerden gelmektedirler. Kırsal topluluktan farklı olarak artık üretimi, tüketimi ve yeniden üretimi ilgilendiren tüm meselelere dair kararların

Ücretli kölelik ya da açlık...
Bu bir seçim değil, tehdit

onlardan doğrudan etkilenenler tarafından alınabileceği tek bir biraraya gelme noktasından söz edilemez. İnsanların sonuçlarından etkilendikleri kararların alınmasına katılmaları için pek çok sayıda farklı, her biri farklı bileşenlere sahip iletişimsel birliğe katılmak zorundalar. Bu merkezsizleşme etkisi toplumun yeniden inşasında kullanılacak olan temel toplumsal biçim olarak komün idealinin artık geçersiz olduğunu ilan etmekte. Eski federalist görüş önerdiği yerelden küresele uzanan dallanan bir ağaç şemasını andıran -yukarıdan aşağıya otoriter bir şekilde değil de, tabandan yukarıya doğru demokratik bir şekilde işleyen- düzenli karar alma yapısının yerini, birbiriyle etkileşim halinde fakat birbirinden ayrı olan ağların hâkim bir merkezi olmayan çeşitliliği ve çokluğu almak zorunda. Komün öldü, yaşasın komün!

Parasız Yazılım ve Zihinsel Mülkiyet

Şimdi soyutlamalardan uzaklaşıp daha önceden andığımız, kapitalist sınırlamalar olmaksızın işleyen üretimin verimliliğini pratik olarak test etme ihtimalimize dair varsayımlarımızı tümünden değiştiren gerçek tarihsel gelişmelere dönmenin vakti geldi. Gerçekten de son yıllarda herhangi bir devrimci ya da anti-kapitalist hareket ile tamamen alakasız bir şekilde böyle bir pratik deneyim yaşanmakta. Bu deneyim kapitalist şirketlerin bilişim alanında yaptıklarına karşı bir tepki olarak doğdu. Parasız yazılım ve açık kaynak hareketlerinin yükselişinin tarihi kendi başına bir hikâyedir ve bu tarihin yazılması için henüz erkendir. Medya ve akademiden kimi araştırmacılar bu fenomeni açıklamaya ve özel olarak da kapitalist ekonominin sözde olumlu doğasına dair savunulan kimi iddiaları yalanlayan yanlarını anlamaya çabalayan bazı kitaplar

yazdılar. Kısaca aktarmak gerekirse parasız yazılım hareketi binlerce yazılım üreticisinin ve bilgisayar korsanının⁵ para kazanmaksızın ortaklaşa çalışarak yarattığı bir hareket. Bu ortaklaşa çalışma sonucunda ortaya çıkan tüm yazılım sistemlerine üreticileri sahip olmuyor, bu sistemler herkesin malı oluyor.

10 yıldan kısa bir sürede tamamen gönüllü olan ve ücretsiz çalışan tüketici üreticilerin ortak ağı bir işletim sistemi üretti - GNU/Linux. Bu sistem, küresel kapitalizmin en başarılı yüksek-teknoloji şirketi olan Microsoft'un en temel ticari ürünü ile başa baş olmak bir yana, pek çok açıdan ondan üstün. Parasız yazılım hareketinin bu başarıya ulaşmak için harcadığı kısa zamanı, Microsoft'un ürününe yatırdığı on yıllar ile karşılaştırdığımızda ve dahası ücretsiz çalışan bilgisayar korsanlarının bu işi boş zamanlarında yaptıkları gerçeğini de işin içine kattığımızda, ücretsiz ve ürün üzerinde mülkiyet iddiası olmayan üretimin görece verimliliğine dair güçlü bir argüman elde etmiş olduğumuz net bir şekilde görülür.

Tahmin edeceğimiz gibi bu yeni gelişmeler biraz da, üretilen şeyin, yani bilgisayar yazılımının doğasından kaynaklanmakta. Farkı anlamak için gelin bir araba ile kıyaslama yapalım. Kavramsal olarak bir otomobilin üretimini iki üretim sürecine ayırabiliriz. Birincisi arabanın tasarımının üretimi, ikincisi de o tasarımdan hareketle bir arabanın üretimi. Araba üretiminde de geçerli olan gibi seri üretim tarzında fiziksel ürün, yani gerçek araba o araba modelinin tasarımını belirler. Yani her bir arabanın fiziksel parçalarının üretim maliyeti tüm ta-

sarımcıların ücretlerinden çok daha fazladır. Öyle ki bir araba şirketinin, bir araba farının plastik kalıbının maliyetinde 5 kuruşluk bir azalma sağlanması için, bir mühendisi iki yıl boyunca istihdam etmesi ekonomik açıdan mantıklıdır.

Buna tamamen zıt bir şekilde bilgisayar yazılımı söz konusu olduğunda bir yazılım ürününün kopyasını elde etmenin ve onu kullanıcıya ulaştırmanın maliyeti, orijinal tasarımı üretmenin maliyeti ile karşılaştırıldığında son derece önemsizdir. Yani ürün olan şey aslında tasarımın ya da prototipin kendisidir. Bu önemli bir nokta çünkü son ürün ister 10, ister 1.000, isterse 1.000.000 kullanıcıya ulaşsın yazılım üretmenin emek maliyeti değişmez. Bu durumun önemli bir sonucu var: Bir yazılımı kendisi ile eş emek değerine sahip bir ürün ile takas etmek imkânsızdır. Bir yazılım üreten bir bilgisayar korsanının bu işe otuz gününü harcadığını düşünelim. Bu kişi bu ürünü 30 kullanıcıya kendisinin 30 günlük ücretini karşılayan bir paraya satsın. Bu adil bir takas gibi görünüyor. Fakat ya bu kişi daha sonra bu yazılımı başka 30 kullanıcıya, 300 hatta 300.000 kullanıcıya da satarsa?

Bir araba ile bir yazılım arasında başka bir fark daha var. Arabada eğer bir arıza bulunursa, tüm diğer üretilmiş arızalı arabalar teker teker tamir edilmek zorunda kalacaktır. Ancak bir yazılım söz konusu

⁵. "Hacker" terimini bilgisayar korsanı olarak çevirdik.

olduğunda kendi kopyasında bir arıza bulan ve onu tamir eden her kullanıcı bu tamirati o programı kullanan herkesle sıfır maliyete paylaşabilir. Parasız yazılımın ortak üretim sürecini böylesine üretken yapan şey ürünün bu çoğaltılma özelliği. Her yeni kullanıcı, ürünün değerini potansiyel olarak arttıran bir pozisyonadadır ve programı

şeyi iyi yapma başarısının kendisi de bir motivasyondur, özellikle de ücretli-çalışma koşullarımızın bizi yeteneklerimizin çok daha altındaki işleri yapmaya zorladığı bu toplumda. Parasız yazılım çevresinde şöyle bir deyiş vardır: "insanlar ilginç buldukları işleri yaparlar". Aynı şekilde insanların ilginç buldukları işler, çoğunlukla

kurtarmış durumda. Gerçekten de "Entellektüel Mülkiyet Hakları" tarafından kapsanan tüm bir alan benzer şekilde "adil" bir değişim (takas) değerine indirgenme açısından problemlidir.

Dahası bu maddi olmayan ürünlerin üretimiyle uğraşan ekonomik etkinliğin miktarı giderek artmakta, öyle ki kapitalist dünyanın merkezlerindeki temel sektör olma yolunda ilerliyor. Bu eğilim elbette ki toplumsal değişimin serpilmesine yol açmaz. Ancak -parasız ürün sunan üretken ağların artışı ve tüketicilerin fikir ürünlerini doğrudan şekilde edinmesinin yaygınlaşması gibi karşı eğilimler ile kapitalist zihinsel/entellektüel mülkiyet savunusu arasında bir mücadele verilmektedir. Zihinsel mülkiyeti yaygınlaştırma ve savunma mücadelesinde kapitalizmin savunucuları, takasın merkezi meşrulaştırıcı ögesinin yani emek değer teorisinin altını oymaktalar. Özgürlükçü komünistlerin rolü bugün de geçmişte olduğu gibi pek çok açıdan aynı kaldı: Bir yandan sınıf mücadelesinin bugünkü dinamiklerine aktif şekilde katılmak, öbür yandan da kapitalist ilişkilerin ötesinde bir geleceği savunmak. Ancak bugün kapitalizm sonrası takastan arınmış ortak üretim süreçlerinin artık hipotez olmaktan çıkıp gerçeklikte hayat buldukları gerçeği bizim için bir avantaj. Bunun tersine kapitalizmin savunucusu ortodoks "apolitik" ekonomistlerin, insanların paranın teşvik ediciliği olmadan asla toplumsal olarak yararlı ürünler üretmeyecekleri iddialarının boş birer hipotez oldukları ortaya çıkmıştır.

Kaynak:

http://www.anarkismo.net/newswire.php?story_id=1555

Çeviri:

Kara Kızıl Notlar

... kapitalizmin savunucusu ortodoks "apolitik" ekonomistlerin, insanların paranın teşvik ediciliği olmadan asla toplumsal olarak yararlı ürünler üretmeyecekleri iddialarının boş birer hipotez oldukları ortaya çıkmıştır.

geliştirenler ve kullanıcılar arasındaki iletişim ve geribildirim, üretim sürecinin önemli bir parçasıdır.

Yazılım üretiminin emek değeri ile ölçülmesini olanaksız kılan bir ikinci engel de mevcuttur: Orijinal ya da yaratıcı emeğin metalaştırılabilirlikten kastım, verili bir satın alınabilir maddenin takas edilebilir bir seviyeye indirgenebilir oluşu. Öyle ki söz konusu maddenin verili bir miktarı, aynı maddenin her hangi bir başka verili miktarına eşittir. Patatesler metalaştırılabilir, beş kiloluk bir patates çuvalı, bir başkasıyla değiştirilebilir ve kişinin bu takastan değersel bir kazancı ya da kaybı olmaz. Kapitalist üretimin mantığı emeği metalaştırılabilir hale indirmektedir, bu şekilde verili bir sayıdaki işçilerin yarattığı ürün, aynı sayıdaki bir başka grup işçinin ürünü ile eşdeğerde kabul edilir. Ancak ürün esas olarak bireysel orijinal yaratıcılığa dayandığı zaman bu süreç işlemez. Yetenekli bir bilgisayar korsanının, geniş bir vasat yazılımcı grubunun aylar süresince ürettiği programı, birkaç haftada üretebilir olduğu iyi bilinir.

Parasız yazılım hareketi katılımcıların çekirdek kadrosunun motivasyonunu sağlayan bir unsur da işte bu üstün olma ihtimalidir. Bir

onların bireysel yeteneklerinin tümünü harekete geçiren işlerdir. Değişim değerinin, yani takasın sınırlamalarından kurtulan insanlar, "toplumsal olarak zorunlu ortalama emek zamanlarını" icra edecekleri etkinlik alanlarını özgürce belirlerler. Öyle ki böyle bir ortalama zaman asla belirlenemez, tahmin edilemez olur. Doğal olarak kolektif bir emek sürecine katılan yeteri kadar kişi aynı şeyi yapmayı başarır, genel süreç her türlü ücretli üretim sürecinden çok daha üretken ve başarılı olacaktır.

Yukarıda saydığımız durumlar eğer sadece görece yeni bir üretim sahası olan yazılıma ve daha da yeni bir olgu olan parasız yazılım hareketine özgü ve bu alanlarla sınırlı ise, o zaman ilginç bir vaka olmakla beraber pek fazla bir şey ifade etmeyeceklerdir. Ancak yazılımın pek çok özelliği -tek bir tasarım ürünü ile onun potansiyel olarak sınırsız kopyasının ve bunların dağıtımının çok düşük maliyetli oluşu arasındaki ilişki- aynı zamanda kitaplar, müzik, film, bilimsel ve akademik araştırmalar gibi pek çok diğer "fikir" ürünleri için de geçerli, çünkü günümüzde internet bu ürünleri kağıt, vinil ve selüloit gibi maddelerin aracılığından

Neden bir “öncü parti” yerine bir anarşist örgüte ihtiyaç var

Wayne Price

Anarşizmin örgütlenmeci ve sınıf savaşımçı geleneğinin örgütlenme yaklaşımına açıklık getirmeye, “toplumun ezilen kesimi” kümesi ile “devrimciler” kümesinin kesişimlerine, ayrımlarına, aralarındaki gerilimlere “Leninist” dikey örgütlenme ve özgürlükçü komünist federasyon üzerinden değinmeye çalışıyor. Günümüzde sıklıkla örnek alınan ve Leninistlerce uygulanmaya çalışılan dikey Bolşevik parti modelinin aslında 1917 Ekim devrimi ile sonuçlanan yıllardaki parti modeli olmadığını, Ekim Devrimi sonrasında bilinen resmi Leninist parti modeli olduğunu iddia ediyor. Ekim Devrimine dair resmi tarihi soruşturan ve ezber bozucu bir takım iddialar taşıyan yazı, 1917 öncesi Bolşevik örgütün aslında özgürlükçü ve yatay bir federasyon niteliğinde olduğunu iddia ediyor.

Günümüzde devrimci bir şeyler yapmasına gerek yok. Anarşistler oldukça az, Yoksa radikallerden oluşan azınlık çoğunluk anarşizmi ve tarihsel sürecin gelişimiyle birlikte radikalizmin her türünü (tabii eğer özgürlükçü düşüncelerini yaymak için örgütlenmeli mi? Eğer örgütlenmeli, yoksa özgürlük hedefiyle tutarlı bir radikal demokratik bir şeyler yapmasına gerek yok. Yoksa radikallerden oluşan azınlık çoğunluk anarşizmi ve tarihsel sürecin gelişimiyle birlikte özgürlükçü düşüncelerini yaymak için örgütlenmeli mi? Eğer örgütlenmeli, yoksa özgürlük hedefiyle tutarlı bir radikal demokratik

Devrimci azınlık, bazılarının önerdiği gibi, tarihsel sürecin yasalarının çoğunluğu (en azından işçi sınıfının çoğunluğunu) devrimcileştirmesini mi beklemeli? Bu durumda, gerçekten azınlığın

Günümüzde soldaki en heyecan verici eğilim belki de örgütlenme ve sınıf mücadelesi yanlısı anarşizmin gelişimidir.

federasyon şeklinde örgütlenebilir mi?

Günümüzde soldaki en heyecan verici eğilim belki de örgütlenme ve sınıf mücadelesi yanlısı anarşizmin gelişimidir. Buna, uluslararası

platformizm, Latin Amerika’daki especismo ve diğer bazı unsurlar da dâhildir (Platformizm, Anarşistlerin Genel Birliği 1926 Örgütsel Platformu’ndan ilham almıştır, Skirda 2002). Bazı Troçkistler bile “Platformizm’in günümüz anarşizminin en sol akımlarından biri olduğu”nu belirtmektedirler. (International Bolshevik Tendency¹, 2002; s. 1)

Örgütlenme ve sınıf savaşı yanlısı anarşizme göre, anarşistler kendi doktrinleri doğrultusunda örgütlenmelidir. Bu özellikle de uluslararası işçi sınıfı ve ezilen halklar tarafından gerçekleştirilecek anti-otoriter bir toplumsal devrim programında hemfikir olanlar için geçerlidir. Bunlar, gönüllü ve (özellikle) anarşist bir birlik örgütlenmelidir. Bu birlik,

¹ International Bolshevik Tendency (IBT): Uluslararası Bolşevik Eğilim. Uluslararası troçkist örgütlenme. A.B.D. ve Kanada’daki Uluslararası Spartakist Eğilim grubunun eski üyeleri tarafından kurulmuştur ancak hali hazırda aralarında fazla eski U.S.E. üyesi kalmamıştır. “1917” adında bir de yayınları vardır.

küçük grupların demokratik bir federasyonu şeklinde yapılmış olmalıdır. Böyle bir örgüt, fikirlerini yaymak için politik eserler ve çalışmalar ortaya koymalıdır. Programlı ve taktiksel bir birliktelikle üyeler daha geniş, daha fazla çeşitlilik içeren birliklere, örneğin sendikalara, toplumsal örgütlenmelere, savaş karşıtı gruplara ve -eğer devrimci bir döneme ulaşıldıysa- işçi ve mahalle konseylerine katılabilir. Bu çeşitli anarşist örgütler bir çeşit "parti" örgütlenmesi olmayacaktır, çünkü amaç kendileri için güç elde etmek değildir. Bunlar, devletin gücünü alarak revaçta olan örgütleri ele geçirip yönetmeye değil, fikirlerden ve yaşanmış örneklerden yola çıkarak rehberlik etmeye çalışacaktır.

Kısaca özetlediğim bu yaklaşım, iki taraftan saldırıya uğramıştır. Bir tarafta örgütlenme karşıtı anarşistler bulunur (ki bunlara bireyciler, ilkelciler ve "post-solcular" da dâhildir). Bunlar, en fazla yerel kolektifleri ve bazen de bunlar arasındaki çok gevşek bazı birlikleri ("ağ" örgütlenmelerini) kabul ederler. Örgütlenme yanlısı anarşizmi otoriter, esasen Leninist partiler kurma yolunda yeni bir girişim olmakla itham ederler. Gerçek Leninistler ise bu yaklaşımı Leninist olmadığı için kusurlu bulurlar. Leninistler tarafından yapılmış bu konudaki tek ayrıntılı çalışma (Platformism & Bolshevism, Troçkist I.B.T. tarafından, 2002), "1926 Platform Metni ve Bolşevizm arasında politik bir uçurum" olduğunu belirtir (s. 2). Buna göre, "Anarşist eleştirilerin Platformizmin özgürlükçü mirastan uzak olma derecesini çoğunlukla abartıyor" olmasına rağmen platformistler, "Bolşevikler için fazla anarşist, anarşistler için fazla 'Bolşevik'tir" (s.3). Bu çalışmanın yazarlarının iddiasına göre, tek çözüm, Leninist merkezîyetçi öncü partiyi ve proleter diktatör devleti kucaklamaktır. Örgütlenme karşıtı

anarşistler ve Leninistler radikal-demokratik, otoriter olmayan ve federatif şekilde örgütlenmiş bir devrimci örgütün mümkün olmadığı konusunda hemfikirdir.

Troçkistler, anarşist hareketlerin özgür bir toplum yaratma konusunda sürekli olarak başarısızlığa uğradığını söylemektedir. Onlara göre, başarılı olmuş devrimler, sadece Leninist tipte partiler tarafından yönlendirilmiş olanlardır. Açık olan anarşist cevap şudur ki, bu gibi Leninist "başarılar", on milyonlarca

ti. 2. Dünya Savaşı sonrası Fransa'daki Socialisme ou Barbarie grubunda da örgütlenme yanlısı tutum sergileyen Cornelius Castoriadis ile örgütlenme karşıtı tutum alan Claude Lefort arasında bir ayrılık söz konusuydu. S. ou B.'nin düşüncelerini paylaşan Solidarity'deki İngiliz düşünürler, örgütlenme yanlısı bir duruş sergilediler.

Bu yazının devamında, politik örgütlenme hakkındaki anarşist argümanları, anarşist-sendikalistler ve anarşist-

---

Muhafazakârlığın arttığı dönemlerde, kişiler birer ikişer devrimci olur, durum biraz daha radikalleştiğinde ise gruplar ve kümeler halinde. Daha sonra, bir radikalleşme süreciyle beraber, toplum tabakalar halinde devrimcileşmeye başlar.

---

işçi ve köylüyü katletmiş korkunç totaliter devletlerle sonuçlanmıştır. Anarşistler, kapitalizmi böyle bir "başarı"yla sonuçlanmayacak şekilde yıkmayı hedefler. (Ayrıca, Leninizmin tüm çeşitleri, Marx'ın ve Lenin'in ana amacı olan emperyalist sanayi devletlerindeki işçi sınıfı devrimleri konusunda tamamen başarısız olmuştur.) Yine de, şu soru halen geçerlidir: Anarşizm, hata ve yenilgilerden oluşan tarihinin tekrarlanmasını nasıl engelleyebilir? Stalinist devletler kurmadan dünya kapitalizmini nasıl alaşağı edeceğiz? Örgütlenme yanlısı anarşizm, tam da bu soruna bir çözüm bulmak amacıyla geliştirilmiştir.

Anarşistler arasında olduğu gibi, özgürlükçü (veya otonomist) Marxistler arasında da örgütlenme konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konu, C.L.R. James ve Raya Dunayevskaya arasındaki fikir ayrılığının da önemli sebeplerinden biriydi. Konsey Komünizmi hareketinde de farklı teorisyenler bu konuda farklı bakış açıları geliştirmiş-

komünistler arasındaki tarihi tartışmayı da kapsayacak şekilde ele alacağım. Daha sonra Leninist partinin anarşist eleştirisini gözden geçireceğim. Devrim için Leninist partinin gerekliliğinin aslında bir mit olduğunu göstermek için Rus devrimini ele alacağım. Bolşevik Parti, Rus devrimini, Bolşevikler'in büyük ölçüde anarşist bir federasyon olduğu bir dönemde yönlendirdi.

Anarşist devrimci politik örgüt

Birçok anarşist, devrimin ancak halkın çoğunluğunun otoriter bir toplumun değersizliğini anlayınca gerçekleşeceğini düşünüyor. Hep birlikte, tek bir kişi gibi, bir anda, yabancılaştıklarını fark edecek, ayaklanacak ve toplumlarını geri alacaklar. Bu görüş zaman zaman "kendiliğindencilik" olarak da adlandırılmaktadır. Ne yazık ki işler bu şekilde yürümüyor. Genellikle, halk heterojen bir şekilde radikalleşir. Muhafazakârlığın arttığı dönemlerde, kişiler birer ikişer devrimci olur, durum biraz daha radikalleştiğinde ise

gruplar ve kümeler halinde. Daha sonra, bir radikalleşme süreciyle beraber, toplum tabakalar halinde devrimcileşmeye başlar. Son olarak, ayaklanma dönemlerinde, tüm halk birden ayaklanır. Ancak, yeni radikalleşen insanların çoğu, hedefleri ve stratejileri hakkında sistemli düşüncelere sahip değildir. Enerji dolu olabilirler, ancak fikirlerini tecrübe yoluyla düzenleyinceye kadar, kararsız ve kafa karışıklığı içindedirler. Bu dönemlerde, bu kişilerin reformistler tarafından eski yöntemlere yönlendirilmeleri veya otoriter grupların yeni yöneticiler ortaya çıkartmaları çok kolaydır. Avrupa ve 3. Dünya'da meydana gelen İkinci Dünya Savaşı sonrası devrimlerin kederli tarihi bu durumu açıkça ispatlamaktadır. Daha yakın bir zamanda ise Ayetullah'ı başa geçiren İran devriminin iç açıcı olmayan sonuçlarını veya toplu ayaklanmaların ancak biraz daha sol bir kapitalist rejim ürettiği Arjantin örneğini de gördük (ancak Arjantin ve Latin Amerika'nın geri kalanındaki mücadeleler sona ermiş değil).

Emekçi sınıfın çeşitli grup ve tabakaları ve diğer toplumsal kesimler radikalleştikçe, fikirlerini (henüz radikalleşmemiş) halk arasında daha etkin şekilde yaymak için örgütlenme fırsatı bulurlar. Bu, tüm ezilen halkın öz-örgütlenmesini yadsımaz, bu öz-örgütlülüğün bir parçasıdır.

Birçok grup, reformist veya devrimci yeni bir liderlikle otoriter bir çizgide örgütlenme yoluna gidecektir. Bildiğimiz tek yol otoriterlik olduğundan, bu beklenmedik bir durum değildir. Ancak bazılarının özgürlükçü, eşitlikçi ve işbirliğine dayalı bir şekilde örgütlenmesi, yani anarşist veya diğer otorite karşıtı görüşlerin benimsenmesi olasılığı da vardır. Eğer işçi devrimlerinin felaketlerle dolu yenilgilerinden oluşan tarihini tekrar etmek istemiyorsak, bu yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Politik bir örgüt otorite karşıtlarına birbirleriyle konuşma, birbirlerini eğitme, teori, taktik ve stratejilerini geliştirme, içinde bulunan durumu analiz etme ve yapılması gerekenleri belirleme, sosyalist bir toplumun ne şekilde yapılması gerektiğine dair görüşlerini

oluşturma olanağını sağlar. Başkalarından öğrendiklerini ve birbirlerine ne verebileceklerini tartışabilirler. Ayrıca, bir örgütün parçası olma, kişiyi toplumun geri kalanının muhafazakârlaştırıcı veya moral bozucu etkilerinden de koruyacaktır. Anarşist Paul Goodman'ın da dediği gibi: "Benzer görüşteki iki yüz kişiden bir topluluk oluşturmak, şehrin geri kalanının kaçık olmasına rağmen, kişinin kendisinin aklının başında olduğunu bilmesi için yeterlidir." (1962; s.17)

Burada esas sorun, devrimci çıkarımlar elde etmiş azınlık ve genellikle -devrim dönemleri hariç- devrimci olmayan çoğunluk arasındaki ilişkidir. (Çoğunluğun devrimci olması zaten tanımı gereği bir dönemi devrimci yapan şeydir!) Kendiliğindenci ve örgütlenme karşıtı anarşistler, bunu bir sorun olarak görmezler; hatta varlığını inkâr ederler. Bu gruplara göre, devrimci bir azınlığın varlığından bahsetmek bile otoriter bir tutumdur. Bunlar, bir inkâr dünyasında yaşamaktadırlar. Otoriterliğin tehlikeleriyle başa çıkmanın tek yolu, otoriterliğin, devrimci azınlık ve çoğunluk arasındaki bölünmeden ortaya çıkacağını kabul etmektir. Örgütlenme yanlısı anarşizm, bu bölünmeyle mücadele etmenin, pratiğe dayalı bir politika ile bunun üstesinden gelmenin bir yoludur ve bu yol Leninizm'den farklıdır.

Devrimci bir anarşist federasyonun, daha geniş kitle örgütleri arasında iç içe geçmiş iki sorumluluğu vardır. Bunlardan ilki, durmaksızın ortaya çıkacak olan otoriter örgütlerle mücadele etmektir: Stalinistler, sosyal demokratlar, liberaller, faşistler vs. Bunların hepsi, işçilerin özgüveninin ve halk inisiyatifinin altını oymaya çalışacaktır. Biz, bu gruplarla tartışmalı, mücadele etmeli ve işçilerin, kadınların, etnik

1917 Kronştad Sovyet Toplantısı

ve milli azınlıkların, vs. kendilerine güvenmeleri, kendi güçlerini meydana çıkarmaları ve yukardan gelecek bir kurtarıcı beklemek yerine kendilerini ortaya koymaları için cesaretlendirmeliyiz.

Bununla iç içe geçmiş olan diğer sorumluluk ise bizim yolumuzda ilerleyen tüm diğer bireyler ve gruplar ile mümkün olduğunca ortaklıklar kurmaktır. Kimse tüm cevapları bilemez, örneğin, geniş Kuzey Amerika halkı içerisinde, tek bir ("öncü") örgütün en iyi militanların ve en doğru fikirlerin hepsine birden sahip olması olanaksızdır. Devrimci anarşistler, otorite karşıtı tutumu olan tüm gruplarla birleşik cepheler oluşturmaya hazırlıklı

oldu. (Tüm bu etiketler şaşırtıcı olabilir, zira anarşist sendikalistler amaçlarının anarşist komünizm olduğunu belirtirken, anarşist komünistler de sendikaların değerli olduğunu kabul ederler.) Malatesta, anarşistlerin sendikalara katılmasının önemli olduğunu kabul etti, ancak üstü kapalı bir şekilde ima edilen anarşistlerin sendikalar içinde erime tarzına karşıydı. Bunun tehlikeli olduğuna dair uyarıda bulundu, çünkü sendikalar, doğaları gereği farklı bilinç düzeylerindeki işçileri; anarşistleri olduğu kadar muhafazakârları ve devletçi sosyalistleri de kendilerine çekmek durumundaydı. Bunun yanı sıra sendikaların görevi, devrimci bir

haberdar değildir. Bu nedenle I.B.T. Troçkistleri şaşırtarak şunu belirtiyorlar: "Platformistlerin sicilinde demokratik hakları korumak ve genişletmek amaçlı mücadeleler var... Bu da kapitalist devletin işleyişine dair görece sofistike ve Lenin'in "Ne Yapmalı"sı ile uyumlu bir kavrayışı gösteriyor." [2002, s.14]

Monatte, anarşistlerin sendikalara katılmasının önemi konusunda haklıydı. Bu yolla, anarşistler yalıtılmışlıklarını kırdılar ve işçiler ile diğer ezilen kesimler arasında büyük bir etki yarattılar. Ancak Malatesta da haklıydı. Bir zamanların militan Fransız sendikaları (CGT) gitgide muhafazakârlaştı, üst seviyedeki yöneticilerin eski anarşizm anlayışlarından geriye kalan tek şey, sendikaları sosyalist partilerden ayrı tutma isteği oldu. Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Fransız sendikaları savaştan ve hükümetten yana tavır aldı, bunun üzerine Monatte sendika bürokrasisine ve onun emperyalizm yanlısı tavrına karşı tutum aldı.

İspanyol anarşist sendikalistleri, Fransa'da olanların farkındaydı ve İspanyol sendikalarında da (CNT) benzer eğilimler gördüler. Fransız anarşist sendikalistlerinin aksine, İspanyollar CNT içinde bir anarşist federasyonda, FAI'de ayrıca örgütlendiler. Reformist bürokratik akımı (ve daha sonra da komünistleri) geriletmeyi başardılar. Sonuç olarak, hataları ne olursa olsun, FAI bu alanda örgütlenme yanlısı anarşistler için bir örnek olarak önemini sürdürmektedir.

Leninist Parti

Bilindiği üzere, parti kavramı Leninizm'in anahtarıdır. Bu, birçok farklı şekilde ifadesini bulmuştur. Troçkizm'in (bir tür Leninizm) temel metni olan Troçki'nin 1938'de kaleme aldığı "Geçiş Programı"nın [4. Enternasyonal Geçiş Programı]

Fransız anarşist sendikalistlerinin aksine, İspanyollar CNT içinde bir anarşist federasyonda, FAI'de ayrıca örgütlendiler. Reformist bürokratik akımı (ve daha sonra da komünistleri) geriletmeyi başardılar.

olmalıdırlar.

Bu konular, 1907'de Amsterdam'da toplanan Anarşist Kongre'de de ele alındı. Kongreye Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika ve tüm diğer yerlerden yaklaşık 80 anarşist katıldı ki bunlara Emma Goldman gibi o zamanın önde gelen isimleri de dâhildir. Tartışılan diğer konuların yanı sıra, Pierre Monatte, bir Fransız anarşist sendikalist, anarşistleri sendikalara katılmaya, bunların kurulmasına ve yapılanmasına yardımcı olmaya çağırdı. Ona göre bu, anarşistlerin kendi küçük ve yalıtılmış çemberlerinden, anlamsız isyanlardan ve (az sayıda kişi için) terörizmden kurtulmasının tek yoluydu. Bu, anarşistlerin işçilerle ilişki kurmasını ve hayatlarında ve mücadelelerinde yer almasını sağlayacak bir çözümdü.

Monatte'ye karşı çıkan, İtalyan anarşist komünist Errico Malatesta

durum ortaya çıkmadıkça daha iyi çalışma koşulları ve ücret için kapitalizmle anlaşma sağlamaktı. Yani sendikalar hem üyelerinin çoğunun muhafazakâr tutumu, hem de kapitalist pazarın pratik zorunluluklarına uyum sağlamak zorundaydı. Malatesta ve kendisi gibi düşünenler, buradan hareketle anarşistlerin, anarşist fikirler için savaşabilmek amacıyla anarşist örgütlerde örgütlenmeleri gerektiği sonucuna vardılar. Böylece sendikaların içinde ve dışında, sadece sendikal konularda değil, her türden ezilmeye karşı mücadele verebileceklerdi.

(Dikkate değer bir şekilde, Lenin'in "Ne Yapmalı?" adlı eserinde özetlenen "Ekonomistler" - yalnızca sendikal örgütlenmeye yoğunlaşmak isteyen Marksistler ile arasındaki tartışmasını birçok solcu bilir. Ancak büyük ölçüde aynı konuyu ele alan Malatesta-Monatte tartışmasından hiç

ilk cümlesi -ve temel kavramı- şudur: "Bir bütün olarak dünyanın politik durumunun temel belirleyeni, proletarya önderliğinin içinde bulunduğu tarihsel krizdir." (1977, s.111) Yani, esas sorun iş-çi kitlelerinin muhafazakârlığı değildir, çünkü işçiler ve ezilenler o dönemde zaman zaman kapitalizme karşı ayaklanmışlardır. Sorun sosyal demokratların, liberallerin, Stalinistlerin ve milliyetçilerin, yerleşik ve saygı gören önderler

kışkırtmak, kendilerine güvenlerini ve bağımsızlıklarını teşvik etmeye yoğunlaşmaktansa, doğru liderliği başa geçirmek olduğu çıkarımına varılır. Ve en kötüsü parti, işçi sınıfının yerini almaya başlar.

Leninistler partilerini "demokratik merkezîyetçilikle" işleyen bir örgüt olarak görür. Bu örgütlenme, Leninistlerin merkezi bir devlet tarafından yönetilen merkezi ekonomi olarak algıladıkları sos-

embriyo halindeki kapitalist devlettir, sermaye/emek ilişkisinin pratikteki halidir.

Anarşist federasyonda da bir ölçüde "merkezîyet" söz konusudur, bu da tüm üyelerin belirli organlara ve bireylere bazı görevler vermesiyle olur. Bu merkezi gruplar seçilmiştir ve her an geri çağrılabilir ve üyeler arasında görev değişimi (rotasyon) vardır. Tanımsal olarak, bir federasyon merkezîyetçiliği ademi merkezîyetçilikle dengeler: Anarşistler arasında, sadece ihtiyaç duyulduğu kadar merkezîyetçilik ve azami oranda ademi merkezîyetçilik.

Leninistler arasında, merkezi parti felsefi olarak meşrulaştırılır. Partinin, gerçeği yani "bilimsel sosyalizmi" bildiği kabul edilir. Parti, proleter bilincin vücut bulmuş hali olarak algılanır. Proleter bilinç, proletaryanın gerçekten inandığı değil inanması gerektir ve bu bilinci kesin olarak sadece parti bilebilir. Bu yüzden parti, sabit bir merkezi liderlikle merkezîleştirilmelidir. Bu, "akıl sahibi insanın yükünü" omuzlarından alacaktır (Landy, 1990, s. 5). Parti -veya partinin tepesindeki lider kadro- "öncü"dür.

Asıl mesele kavramlar olduğu için, sözcüklerin tanımı üzerinde durmak istemiyorum. "Öncü" sözcüğünü kendilerini tanımlamak için kullanan anarşistler de olmuştur. Bu terimi, kendilerinin politik düşüncenin keskin köşesinde bulduklarını, en uç devrimciler olduklarını, solun da solu olduklarını ifade etmek için kullanmışlardır. "Öncü" sözcüğünü sanatçıların Fransızca "avant-garde" terimini kullandıkları şekilde, yeni fikirlerin ön cephesinde yer alanları tanımlamak için kullanmışlardır. Ancak, "öncü", artık sadece kendilerine has fikirleri olan bir grubu, devrimci azınlığı değil, bütün cevapların kendilerinde

"Merkezîleşme" sadece eşgüdüm, bir araya geliş veya iş birliği demek değildir. Merkezîleşme ("demokratik" veya başka türlü) her şeyin tek bir merkezden yürütülmesi anlamına gelir. Yetki bir azınlığın elindedir.

olmalarındır. Bu seçkinciler, işçileri bildik ezen ezilen ilişkisinin farklı bir biçimine yönlendirirler. Bu durumda gereken, teoride ve pratikte devrimci bir programa bağlı, işçilerin ve ezilenlerin çoğunluğunun desteğini kazanabilecek bir parti ve yeni bir liderlik inşa etmektir.

Bu tutumun olumlu yanı, devrimci azınlığa, devrimin başarısızlığından dolayı işçileri suçlamamalarını söylemesidir. Bu durum, çoğu işçinin devrimci bilince sahip olmaması sorununu yadsımaz. Ancak, çoğunluğun "gericiliğinden" dolayı sızlanıp durmak, işçilerin gücünü romantik bir şekilde yüceltmek kadar anlamsızdır. Kapitalizmin zayıflaması işçi sınıfını tekrar tekrar başkaldırmaya itecektir. Devrimci azınlığın görevi ise kendi teorisini, analizlerini, stratejisini, taktiklerini ve güncel pratiğini geliştirmektir.

Bu tip bir liderlik kavrayışının dezavantajı ise, bütün önemi liderliğe atfetmesidir. Görev, kötü liderleri iyi liderlerle, kötü partileri iyi partiyle -doğru fikirlere sahip partiyle- değiştirmeye dönüşür. Yapmaları gerekenin insanları

yalizm kavrayışlarına dayanır. Merkezi bir parti, bu duruma ulaşmak ve ulaştığında da merkezi devletçi bir ekonomiyi yürütmekle yükümlüdür. Teoride devlet ve parti (bir gün) "sönümlenecektir", ancak ekonomi halen merkezi kalacaktır -hem de dünya ölçeğinde. Tam da bu fikir, bürokratik bir kâbustur.

"Merkezîleşme" sadece eşgüdüm, bir araya geliş veya iş birliği demek değildir. Merkezîleşme ("demokratik" veya başka türlü) her şeyin tek bir merkezden yürütülmesi anlamına gelir. Yetki bir azınlığın elindedir. Paul Goodman'ın dediği gibi: "Merkezi bir kuruluştaki ... otorite yukarıdan aşağıyadır. Bilgi aşağıdan toplanır ve yukarıdakilerin kullanabileceği şekilde işlenir; kararlar karargahlarda alınır ve politika, takvim ve standart işlemler emir-komuta zinciri içerisinde aşağıya iletilir... Sistem orduları disipline etmek, kayıtları tutmak, vergileri toplamak ve bürokratik işlemleri yerine getirmek ve ... seri üretim için tasarlanmıştır." (1977, s. 3,4) Bu, kapitalist toplumun temel modelidir ve Leninist parti bunu aynen muhafaza eder. Bu,

olduğunu ve bu yüzden diğerlerine hükmetme hakkına sahip olduklarını düşünenleri tanımlamaktadır. Anarşistlerin reddettiği de budur.

Örneğin, I.B.T. broşürü, Bolşeviklerin erken dönem Sovyetler Birliği'nde (Lenin ve Troçki döneminde) tek parti diktatörlüğünü muhafaza etmekte haklı olduklarını söyler. Onlara göre, bu tutum, artık -köylülerin çoğunluğu bir kenara- işçilerin çoğunluğu dahi desteğini çekmiş olsa da doğrudur. Çünkü eğer sovyetlere serbest söz hakkı verilseydi, işçiler ve köylüler, Sol Sosyal Devrimcileri (popülistler), Menşevikleri (reformcu sosyalistler) veya anarşistleri seçerek Bolşevikleri devre dışı bırakabilirdi. Bunlar da kapitalizme teslim olarak proto-faşizmin yükselişine meydan verirdi. Bunlar doğru olsa da olmasa da, Troçkistler parti insanlar için en iyisinin ne olduğunu hep bildiği için, bir azınlık partisi diktatörlüğünü haklı bulurlar. Ancak, bu yöntem sosyalizmi değil Stalinizmi, parti üzerinden karşı devrimi getirmiştir. Stalinizm en az Nazizm kadar kanlı bir totaliter rejimdi. I.B.T. broşürüne göre, 1924'e gelindiğinde, 1917'den oldukça kısa bir süre sonra, Bolşevik parti devrimcilikten uzaklaşmıştı. Bu yüzden ben, Bolşevikler'in devre dışı kalma ihtimalleri olsa bile sov-

1917 Petrograd Milisleri

kezi, tepeden-aşağı örgütlenmiş, Bolşevik tipi bir öncü partinin gerekliliğini kanıtladığına ve bu tipte bir parti olmaksızın sosyalist devrimin olamayacağına inanılır. Bugün de bu tip bir parti kurmak gerektiği belirtilir. Bu iddia büyük ölçüde mitolojiktir.

Lenin, Avrupa'da sürgündeyken, merkezi yapıda profesyonel bir kadro kurmuştu, ancak bunlar Rus İmparatorluğu'ndaki Marksist hareketin tabanı üzerinde tam bir kontrole sahip

yıllarda önemli bir süre boyunca illegal bir örgüttü. Parti sürekli parçalanıp yeniden kuruldu, bu da gücü ele geçirene kadar asla tam olarak merkezi, bürokratik ve hiyerarşik bir makine haline gelmemesi sonucunu doğurdu. Üstüne üstlük, hizipler tarafından iç savaşa sürüklendi. " (1986, s. 220)

Benzer noktalara Marx ve Lenin konusunda bir otorite olan Hal Draper da değiniyor: "... Bir kitle partisi için gerekli olan hazırlıklar Rusya'da sekter biçiminde değil gevşek biçimde örgütlenmiş ve yine gevşek bölgesel birlikler olarak kurulmuş yerel işçi çevreleri biçiminde yapıldı... Rusya'daki üye örgütlenmeleri, Bolşeviklere veya Menşeviklere sempatiyle yaklaşan veya desteğini zaman zaman birinden diğerine kaydırabilen yerel veya bölgesel gruplardı. Her 'parti kongresi' veya konferansı yapıldığında, parti içindeki her grup bunlardan hangisine katılacağına ya da ikisine birden katılmaya karar verirdi... Rusya'daki parti üyesi bireyler veya gruplar, Lenin'in bildirisini

Lenin, Avrupa'da sürgündeyken, merkezi yapıda profesyonel bir kadro kurmuştu, ancak bunlar Rus İmparatorluğu'ndaki Marksist hareketin tabanı üzerinde tam bir kontrole sahip değillerdi.

yetlerin devrimci demokrasisine bağlı kalmalarının daha iyi olacağı sonucuna varıyorum. Hiçbir şey, bu olanlardan daha kötü olamazdı.

Bolşevik devrimi miti

Genellikle Rus devriminin, mer-

değillerdi. Sosyalist hareket, çarlık rejiminin baskısından ve en bilinen örneği Bolşevik-Menşevik zıtlaşması olan iç hizipleşmeden etkilenmişti. Murray Bookchin bu durumu şöyle özetliyor: "Bolşevik Parti ... devrime öncülük eden

dağıtmayı, Menşeviklere katılmayı veya ikisinin de dışında kalmayı seçebilirlerdi – ki birçoğu Troçki'nin Viyana'da ortaya koyduğu "hizipçi olmayan" bir organı tercih ediyordu veya çalışmalarında Bolşeviklerin yayınlarından olumlu bulduklarının yanı sıra Menşeviklerinkilerden olumlu bulduklarını serbestçe bir arada kullanmayı seçiyordu." (1971, s. 7-8)

Bolşeviklerin kapitalist yönetimin tasfiyesindeki rolü Alexander Radinowitch tarafından dikkatle araştırılmıştır (1976, 1991). Radinowitch, Bolşevik aktivistlerin hatıralarını ve dönemin Bolşevik gazetelerini inceleyerek şu sonuca ulaşmıştır: "... Bolşevik Parti'nin 1917'deki yekpare bütünlüğü ve 'demir disiplini' büyük ölçüde bir mitti..." (1991, s. viii-ix) Partinin Merkez Komitesi çok sayıdaki bölgesel ve yerel örgütü kontrol edemiyordu, genelde kontrol etmeye de çalışmıyordu. İki çok önemli şehir olan Petrograd ve Moskova'daki merkezi yerelerde bile kendi bildirimlerini yayınlayan ve kendi öncelikli politikalarını oluşturan özerk Bolşevik gruplar vardı. Merkez Komite'de, bazen parti disiplinin reddi boyutuna varacak şekilde kendi görüşleri için mücadele eden iradeli militanlar bulunuyordu. Bu esnada parti, on binlerce yeni işçinin üyeliğine açılmıştı ve bu da örgütte hatırı sayılır bir çalkalanmaya yol açmıştı. Lenin Rusya'yadöndüğünde, Eski Bolşeviklerin muhafazakar politikalarını değiştirmek için buyeni tabana güveniyordu. Rabinowitz bu "merkezi olmayan ve disiplinsiz" (s. ix) kesimlerin bazı sorunlar yaratmalarına rağmen oldukça faydalı oldukları

sonucuna varıyor. "... Bolşeviklerin örgütsel esnekliği, görece açıklıkları ve uyumları ilerde ... partinin gücü ve iktidarı ele geçirilebilmesi için önemli bir kaynak olacaktı." (1991, s. xi)

Merkezi ve yekpare bir parti yapısının oluşturulması, devrimden sonra karşı devrimci beyaz orduya karşı verilen iç savaş sırasında ortaya çıktı. 1921'de iç savaş sona erdiğinde, daha fazla işçi sınıfı demokrasisi için mücadele veren iki hareket, Kronstadt'taki isyan ve parti içi muhalefet bastırıldı. Lenin, Bolşevikleri (yeni adıyla Komünist Parti'yi) tüm iç komiteleri ve hizipleri yasaklamaya ikna etti (Troçki de bunda hemfikirdi). "Bolşevikler, partilerini işçi sınıfından yalıtacak derecede merkezileştirme eğilimindeydiler." (Bookchin, 1986, s. 221) Parti, Stalin'in 1924'teki zaferiyle daha da bürokratik ve baskıcı bir biçim aldı.

Bolşevikler Rus devrimini gerçekleştirdiklerinde, parti daha çok anarşist bir federasyonu andırıyordu! Merkezi, yekpare parti, devrimin değil karşı devrimin partisiydi. Çin, Vietnam, Yugoslav ve Kuzey Kore devrimlerini gerçekleştiren otoriter Leninist partiler, Stalinist Sovyetler Birliği'nin partisini model almışlardır. Mao ve diğerleri,

benzer bir devlet-kapitalisti, totaliter bir rejim yaratacak bir parti amaçlamışlardır.

Alışılmış Rus devrimi ve Bolşevik Parti tablosunun mitolojik

Alışılmış Rus devrimi ve Bolşevik Parti tablosunun mitolojik yönlerinden biri de hükümeti Bolşevikler'in tek başına yenilgiye uğratmış olduğu yaklaşımıdır.

yönlerinden biri de hükümeti Bolşevikler'in tek başına yenilgiye uğratmış olduğu yaklaşımıdır. Bu doğru değildir. İktidara el koyan; Bolşevik Parti, Sol Sosyal Devrimci Parti ve anarşistlerden oluşan birleşik cepheydi. Bolşevikler diğer iki grubun zayıflığı nedeniyle burada önder rolü oynamışlardır, ancak iktidarı almayı tek başına gerçekleştirmeleri mümkün değildi. Sol Sosyal Devrimciler (veya sol SDler) özgürlükçü sosyalist bir programla Rus köylü popülizminin mirasçılarıydı. Bolşeviklerden farklı olarak, köylülerden destek görmekteydiler. Onların zayıflığı ise, ancak 1917'de ayrıldıkları SD partinin sağ kanadıyla aralarındaki bağlarıydı. Anarşistlerse önemli şehirlerde ve birçok sanayi kolunda aktifti. Anarşist sendikalistler, fabrika konseyleri oluşturmada önemli rol oynuyorlardı. Ancak ne yazık ki anarşistler, birçok farklı eğilim arasında parçalanmış durumdaydı ve politik partilerde örgütlenmemişlerdi. (Anarşist sendikalistler, ayrı bir

gazete çıkararak görüşlerini belirli bir yaygınlığa ulaştırmış olmaları bakımından anarşist komünistlere oranla daha iyi örgütlenmiş görünüyorlar.)

ya da devletçiler tarafından sahiplenilerek "başarılı" olmuştur. Günümüzde anarşizm, dünya çapında yeniden yükselişe geçmiştir. Militanların büyük

Anarkismo.net için yazılmıştır.

Kaynaklar

Bookchin, Murray (1986). Post-scarcity anarchism, 2nd ed. Montreal: Black Rose Books.

Draper, Hal (1971; photocopied, undated). "Toward a New Beginning." (Yeni bir başlangıca doğru) Reorient Papers No. 3.

Goodman, Paul (1962). Drawing the line; A pamphlet. NY: Random House.

Goodman, Paul (1965). People or personnel, Decentralizing and the mixed system (Halk veya Görevli, Merkezsizleşme ve karma sistem). NY: Random House.

International Bolshevick Tendency (2002). Platformism and Bolshevism. I.B.T. pamphlet (Platformizm ve Bolşevizm, Uluslararası Bolşevik Eğilim I.B.T. broşürü).

Landy, Sy (1990). Foreword. In Walter Daum. The life and death of Stalinism (Stalinizm'in ömrü ve ölümü). NY: Socialist Voice Publishing. Pp. 3--6.

Rabinowitch, Alexander (1976). The Bolsheviks come to power; The revolution of 1917 in Petrograd (Petrograd 1917 devrimi). NY: W.W. Norton.

Rabinowitch, Alexander (1991). Preludeto revolution: The Petrograd Bolsheviks and the July 1917 uprising (Petrograd Bolşevikleri ve Temmuz 1917 ayaklanması). Bloomington: Indiana University Press.

Skirda, Alexandre (2002). Facing the enemy (Düşmanla yüzleşmek). (P.Sharkey trans.). Oakland, CA: AK Press.

Trotsky, Leon (1977). Sosyal devrim için geçiş programı. NY: Pathfinder Press.

Kaynak:

http://www.anarkismo.net/newswire.php?story_id=2212&fontsizeinc=2

Çeviri:

Kara Kızıl Notlar

Günümüzde anarşizm, dünya çapında yeniden yükselişe geçmiştir. Militanların büyük bir kısmı, anarşizm tarihinde Malatesta, Platformistler, FAI ve especifista'ların vurguladığı örgütlenme ve sınıf mücadelesi yanlısı eğilime yüzlerini dönmüşlerdir.

Sol SDler ve anarşistler, Bolşeviklerle burjuva hükümeti yıkmak ve yerine sovyetleri getirmek konusunda anlaşmaya vardılar. Hepsi Troçki tarafından yönetilen askeri komitede işbirliğine giderek hükümetin yenilgiye uğratılmasında rol aldı. Sonrasında Sol SDler, sovyetlerde Bolşeviklerle birleşik bir hükümet kurdu. Anarşistlerse sovyetlerde yer aldı ve genellikle Sol SD-Bolşevik politikalarına destek verdi. Bu birleşik cephenin sonu ise komünistlerin tek parti diktatörlüğüne doğru atılmış büyük bir adım oldu. (Bu durumun nasıl ortaya çıktığını bu noktada ele almak karışıklık yaratacaktır.) 1921'de Lenin ve Troçki Komünist Parti içindeki komiteleri yasadışı ilan ettiler ve sosyalizme destek verme konusunda ne kadar istekli olurlarsa olsunlar, diğer tüm partilerin de yasadışı ilan edilmesini sağladılar. Böylece yekpare, merkezi bir tek parti diktatörlüğü, Stalin tarafından bu yapıyı kesinleştirmek için atılacak bazı adımlar dışında ana hatlarıyla yaratılmıştı. Ancak devrim bu şekilde yapılmadı.

Sonuç

Anarşizm, kazanımları ne olursa olsun, özgür işbirliğine dayanan bir toplum yaratma konusunda tekrar tekrar başarısız olmuştur. Anarşistlerin etkili oldukları devrimler ya başarısız olmuş,

bir kısmı, anarşizm tarihinde Malatesta, Platformistler, FAI ve Especifista'ların vurguladığı örgütlenme ve sınıf mücadelesi yanlısı eğilime yüzlerini dönmüşlerdir. Bazılarımız da otonomist Marksizm içindeki örgütlenme yanlısı eğilimle ilgilenmektedir. Biz, işçi sınıfı ve tüm diğer ezilenler tarafından yapılacak uluslar arası bir devrim programı çerçevesinde örgütlenmiş demokratik federasyonlardan yanayız. Örgütlenme karşıtı anarşistler bunu Leninist tipte partiler yaratma çabası olmakla itham etmektedirler ve hedefleri ne olursa olsun, kapitalizme ve devlete karşı örgütlenmeye sıcak bakmamaktadırlar.

Bu sırada Leninistler, devletleşmiş kapitalizmin merkeziyetçi, yöneten/yönetilen ayrımını içinde barındıran parti yapısını yeniden yaratan partiler kurmaktadır. Rus devriminin kazanılışına dair otoriter ve yanlış bir okumanın propagandasını yapmaktadırlar. Ancak biz, işçi sınıfının ve ezilenlerin kurtuluşunun, işçilerin ve ezilenlerin kendi görevleri olduğuna hala inanıyoruz. Devrimci anarşist federasyonlar oluşturulmasının, ezilenlerin ve kapitalizm tarafından sömürülenlerin öz örgütlülüğünün bir parçası olduğuna inanıyoruz. Bu öz-örgütlenme, insanlığın kurtuluşunun anahtarıdır.

Kadın, bir erkekle, yani kocayla, yapılmış özel bir sözleşme çerçevesinde, emeğine karşılıksız olarak el konulan bireylerin oluşturduğu toplumsal sınıftır ve kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız olarak patriyarkal üretim ilişkisine tabidir, dolayısıyla bu ilişki üzerinden sömürülmektedir. Patriyarka sadece kadını sömürmektedir ve her evli kadın patriyarkal sömürü düzenine tabidir. Aynı şekilde patriyarka, erkeği sürekli olarak sadece erkek olması sebebiyle kadına karşı avantajlı konuma geçirmekte ve bireysel tercihlerden bağımsız olarak her erkeği bu sömürü düzenine dahil etmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkek, çıkarları patriyarkal sistem sürdüğü sürece uzlaştırılmayacak iki toplumsal grup, yani iki ayrı sınıftır.

“Baş Düşman Patriyarkanın Ekonomi Politikği”

Christine Delphy